

Μελέτη Περιβάλλοντος

Α΄ Δημοτικού

Βιβλίο Δασκάλου

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ	Αικατερίνη Πλακίτση , <i>Λέκτορας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων</i> Άλκηστις Κοντογιάννη , <i>Επίκουρος Καθηγήτρια του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας</i> Ειρήνη Σπυράτου , <i>Εκπαιδευτικός</i> Βάια Μανώλη , <i>Εκπαιδευτικός</i>
ΚΡΙΤΕΣ-ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ	Ιωάννης Σαλθαράς , <i>Αναπληρωτής Καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών</i> Ουρανία Κυριαζή , <i>Σχολική Σύμβουλος</i> Ζωή Βιτσάκη , <i>Εκπαιδευτικός</i>
ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ	Παναγιώτα Φούρκα-Ταταράκη , <i>Σκιτσογράφος - Εικονογράφος</i>
ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ	Χριστίνα Σπυροπούλου , <i>Φιλολόγος</i>
ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ	Αλεξάνδρα Χ. Κουλουμπαρίτση , <i>Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου</i>
ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΤΟΥ ΥΠΟΕΡΓΟΥ	Ειρήνη Κανακουσάκη , <i>Εκπαιδευτικός</i>
ΕΞΩΦΥΛΛΟ	Μιχάλης Μακρουλάκης , <i>Εικαστικός Καλλιτέχνης</i>
ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ	ACCESS Γραφικές Τέχνες Α.Ε.

Στη συγγραφή του πρώτου μέρους έλαβαν μέρος και οι εκπαιδευτικοί:
Ευαγγελία Μπάλλα (κατά το 1/3) και **Ιωάννης Σταράκης** (κατά το 1/5)

Γ' Κ.Π.Σ. / ΕΠΕΑΕΚ II / Ενέργεια 2.2.1 / Κατηγορία Πράξεων 2.2.1.α:

«Αναμόρφωση των προγραμμάτων σπουδών και συγγραφή νέων εκπαιδευτικών πακέτων»

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Μιχάλης Αγ. Παπαδόπουλος

Ομότιμος Καθηγητής του Α.Π.Θ

Πρόεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Πράξη με τίτλο:

«Συγγραφή νέων βιβλίων και παραγωγή υποστηρικτικού εκπαιδευτικού υλικού με βάση το ΔΕΠΠΣ και τα ΑΠΣ για το Δημοτικό και το Νηπιαγωγείο»

Επιστημονικός Υπεύθυνος Έργου

Γεώργιος Τύπας

Μόνιμος Πάρεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Αναπληρωτής Επιστημονικός Υπεύθυνος Έργου

Γεώργιος Οικονόμου

Μόνιμος Πάρεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Έργο συγχρηματοδοτούμενο 75% από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και 25% από εθνικούς πόρους.

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Αικατερίνη Πλακίτση Άλκηστis Κοντογιάννη Ειρήνη Σπυράτου Βάια Μανώλη

ΑΝΑΔΟΧΟΣ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ: ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΤΑΚΗ

Μελέτη Περιβάλλοντος
Α΄ Δημοτικού
Βιβλίο Δασκάλου

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ

Περιεχόμενα

Σημείωμα για το δάσκαλο/τη δάσκαλα	7
1. ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ	9
2. ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΔΙΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ ΣΤΗ Μ-ΤΠ ΓΙΑ ΤΗΝ Α΄ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ	9
3.1. ΘΕΩΡΙΕΣ & ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΩΝ ΕΝΝΟΙΩΝ	10
3.2. ΘΕΩΡΙΕΣ & ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΔΕΞΙΟΤΗΤΩΝ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΠΟΚΤΗΣΗ ΣΤΑΣΕΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ	13
4. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΟΥ ΜΑΘΗΤΗ	17
5. ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ ΤΗΣ ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΑΙΘΟΥΣΑΣ	19
6. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	20
7. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΤΟΥ ΜΑΘΗΤΗ	22
8. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΤΕΤΡΑΔΙΟΥ ΕΡΓΑΣΙΩΝ	23
Πανοραμικός Πίνακας Περιεχομένων	24

Γενική θεματική ενότητα: Η ομάδα

Ενότητα 1: «Η τάξη μου»

Κεφάλαιο 1: Πώς είναι η τάξη μου;	29
Κεφάλαιο 2: Η ομάδα μια αγκαλιά, δάσκαλοι, με τα παιδιά	30
Κεφάλαιο 3: Πώς ζούμε στην τάξη;	31
Σχέδιο εργασίας για την ενότητα «Η τάξη μου»	32

Ενότητα 2: «Το σχολείο μου»

Κεφάλαιο 1: Πώς είναι το σχολείο μου;	34
Κεφάλαιο 2: Πώς ζούμε στο σχολείο;	35
Κεφάλαιο 3: Εκδρομές με το σχολείο, εκδηλώσεις και γιορτές	36
Κεφάλαιο 4: 28η Οκτωβρίου 1940	36

Ενότητα: «Η οικογένειά μου»

Κεφάλαιο 1: Η οικογένεια	38
Κεφάλαιο 2: Πώς ζούμε στην οικογένεια;	39
Κεφάλαιο 3: Πώς η οικογένεια φροντίζει το περιβάλλον;	40

Γενική θεματική ενότητα: Ο χρόνος

Ενότητα: «Ο άνθρωπος και ο χρόνος»

Κεφάλαιο 1: Η οικογένειά μου έχει ιστορία	43
Κεφάλαιο 2: Η δική μου ιστορία	44
Κεφάλαιο 3: Πώς μετρώ το χρόνο;	44
Κεφάλαιο 4: Πώς αλλιώς μετρώ το χρόνο;	45
Κεφάλαιο 5: Χριστούγεννα - Πρωτοχρονιά	47
Κεφάλαιο 6: Πώς περνάω τον ελεύθερο χρόνο μου;	47
Σχέδιο εργασίας: «Τρέχει, τρέχει... ο χρόνος»	48

Ενότητα: «Ο ήλιος και η ζωή μας»

Κεφάλαιο 1: Ο Ήλιος ο Ηλιάτορας ο Πετροπαιχνιδιάτορας	50
Κεφάλαιο 2: Τι μας προσφέρει ο ήλιος;	51

Γενική θεματική ενότητα: Ο τόπος μου

Ενότητα: «Το σπίτι μου»

Κεφάλαιο 1: Στο σπίτι μου	53
--	----

Ενότητα: «Η γειτονιά μου»

Κεφάλαιο 1: Πώς είναι η γειτονιά μου;	54
Κεφάλαιο 2: Οι άνθρωποι της γειτονιάς	55
Κεφάλαιο 3: Πώς ζούμε στη γειτονιά;	56
Κεφάλαιο 4: Η γειτονιά και το περιβάλλον	57

Ενότητα: «Ο τόπος που ζω»

Κεφάλαιο 1: Ακτές και θάλασσα	59
Κεφάλαιο 2: Νησιά	60
Κεφάλαιο 3: Ποτάμια, λίμνες, κάμποι	61
Κεφάλαιο 4: Βουνά	62

Κεφάλαιο 5: Πώς οι άνθρωποι αλλάζουν τον τόπο που ζουν;	63
Σχέδιο εργασίας «Γνωρίζω τον τόπο μου»	64
Γενική θεματική ενότητα: Οι ανάγκες του ανθρώπου	
<i>Ενότητα: «Οι ανάγκες του ανθρώπου»</i>	
Κεφάλαιο 1: Ποιες είναι οι ανάγκες του ανθρώπου;	67
Κεφάλαιο 2: Άνθρωποι με ειδικές ανάγκες	69
<i>Ενότητα: «Γνωρίζω το σώμα μου»</i>	
Κεφάλαιο 1: Γνωρίζω το σώμα μου	71
Κεφάλαιο 2: Γνωρίζω τον κόσμο με τις αισθήσεις	72
Κεφάλαιο 3: Πώς φροντίζω το σώμα μου για να είμαι υγιής;	73
<i>Ενότητα: Ο Αθλητισμός στο σχολείο μας</i>	
Κεφάλαιο 1: Οι αθλητικές δραστηριότητες στο σχολείο μας	75
Κεφάλαιο 2: Κανόνες και αθλήματα	76
<i>Ενότητα 3: Αγαθά και επαγγέλματα</i>	
Κεφάλαιο 1: Ανάγκες και επαγγέλματα	77
Γενική θεματική ενότητα: «Πώς επικοινωνούμε?»	
<i>Ενότητα: «Επικοινωνία - Ενημέρωση - Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας»</i>	
Κεφάλαιο 1: Η επικοινωνία άλλοτε και σήμερα	79
Κεφάλαιο 2: Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας και Ενημέρωσης	80
Γενική θεματική ενότητα: Ο Πολιτισμός μας	
<i>Ενότητα: «Τα παιχνίδια άλλοτε και σήμερα»</i>	
Κεφάλαιο 1: Τα παιχνίδια άλλοτε και σήμερα	83
<i>Ενότητα: «Πώς ανακαλύπτω την ιστορία του τόπου μου;»</i>	
Κεφάλαιο 1: Πώς ανακαλύπτω την ιστορία του τόπου μου;	84
Κεφάλαιο 2: 25^η Μαρτίου: διπλή γιορτή	85
<i>Ενότητα: «Τι είναι ο Πολιτισμός;»</i>	
Κεφάλαιο 1: Ο πολιτισμός του τόπου μας	86
Κεφάλαιο 2: Μια επίσκεψη στο μουσείο	86
Κεφάλαιο 3: Τι συμβαίνει στην περιοχή μας;	88
Κεφάλαιο 4: Κάθε τόπος τα έθιμά του... και ο χρόνος τα δικά του	89
Κεφάλαιο 5: Το βιβλίο των παροιμιών	90
Κεφάλαιο 6: «Απόκριες» (ευκαιριακή ενότητα)	90
Κεφάλαιο 7: Πάσχα (ευκαιριακή ενότητα)	91
Γενική θεματική ενότητα: Ερευνούμε το φυσικό περιβάλλον	
<i>Ενότητα 1: «Τα φυτά του τόπου μου»</i>	
Κεφάλαιο 1: Ποια φυτά ζουν στον τόπο μου;	93
Κεφάλαιο 2: Ποια είναι τα μέρη των φυτών;	94
Κεφάλαιο 3: Οι εποχές και τα φυτά	95
<i>Ενότητα 2: «Τα ζώα του τόπου μου»</i>	
Κεφάλαιο 1: Ποια ζώα ζουν στον τόπο μου;	97
Κεφάλαιο 2: Ποια είναι τα μέρη ενός ζώου;	98
Κεφάλαιο 3: Οι οικογένειες των ζώων	99
Κεφάλαιο 4: Τα ζώα και το περιβάλλον	100
Κεφάλαιο 5: Πώς φροντίζουμε τα φυτά και τα ζώα;	101
Σχέδιο εργασίας «Τα Ζώα και τα φυτά στην τέχνη και τον πολιτισμό»	102
<i>Ενότητα 3: Αντικείμενα από το περιβάλλον μου</i>	
Κεφάλαιο 1: Πόσα είδη αντικειμένων έχω στην τάξη μου;	105
Κεφάλαιο 2: Πόσα είδη υλικών έχω στην τάξη μου;	106
<i>Ενότητα 4: Η ηλεκτρική ενέργεια στη ζωή μας</i>	
Κεφάλαιο 1: Η ηλεκτρική ενέργεια στη ζωή μας	107
Κεφάλαιο 2: Κάνουμε οικονομία στην ηλεκτρική ενέργεια;	108
<i>Ενότητα 5: Το ταξίδι του ήχου</i>	
Κεφάλαιο 1: Το ταξίδι του ήχου	110

Αγαπητέ συνάδελφε, αγαπητή συναδέλφισσα,

Κεντρικοί άξονες της προσέγγισης του μαθήματος της Μελέτης του Περιβάλλοντος στο διδακτικό υλικό που απαρτίζεται από βιβλίο του μαθητή, τετράδιο εργασιών και βιβλίο του δασκάλου είναι η διεπιστημονικότητα και η διαθεματικότητα. Η Μελέτη του Περιβάλλοντος ως διδακτικό αντικείμενο αντλεί το γνωστικό της περιεχόμενο, καθώς επίσης δεξιότητες, στάσεις και αξίες, από ένα σύστημα αλληλεπιδρώντων πεδίων που περιγράφονται από το σχήμα *φύση - κοινωνία - περιβάλλον - πολιτισμός*.

Σ' αυτό το δυναμικό σύστημα ο μαθητής τοποθετείται στο κέντρο της μαθησιακής διαδικασίας και ο δικός σου ρόλος γίνεται πολυδύναμος και εμπεριέχει την καθοδήγηση, τη συμβουλευτική, τη νεοτερικότητα και την αξιολόγηση, με στόχο τη διευκόλυνση της μάθησης έτσι ώστε αυτή να συντελείται με τρόπο φυσικό και λογικό σε αυθεντικά περιβάλλοντα μάθησης και διδασκαλίας.

Ειδικότερα, **το βιβλίο του δασκάλου** αποσκοπεί να σε στηρίξει στο παιδαγωγικό σου έργο, ώστε τελικά να μπορέσεις να διαχειριστείς την προς διδασκαλία γνώση σε συνδυασμό με την προϋπάρχουσα εμπειρία του μαθητή με τρόπο ώστε αυτός να γίνει ικανός να μαθαίνει μέσα και έξω από το σχολείο, σταδιακά και χωρίς τη δική σου βοήθεια.

Τα εργαλεία σου είναι οι μέθοδοι διδασκαλίας, κατά κύριο λόγο βιωματικές, συνεργατικές και διερευνητικές. Στο βιβλίο του δασκάλου αναδεικνύονται **οι θεωρίες, η μεθοδολογία, τα μέσα και οι μέθοδοι** που μπορείς να χρησιμοποιήσεις. Επίσης, προτείνονται εναλλακτικές προτάσεις για δραστηριότητες, καθώς και διαθεματικά σχέδια εργασίας. Τις **δραστηριότητες** μπορείς να τις αξιοποιείς είτε κατά την ώρα του μαθήματος της Μελέτης Περιβάλλοντος, είτε να προετοιμάζεις και να επεκτείνεις (π.χ. τις κατασκευές, τη δραματοποίηση κ.λπ.) την ώρα της Ευέλικτης Ζώνης, της Μουσικής, της Φυσικής Αγωγής κ.ά. Μπορείς, ακόμη, να κάνεις επιλογή δραστηριοτήτων σε κάθε ενότητα.

Από τα προσφερόμενα **διαθεματικά σχέδια εργασίας** μπορείς να επιλέξεις κάποια και να τα αξιοποιήσεις στο 10% του ετήσιου χρόνου του μαθήματος της Μελέτης Περιβάλλοντος ή να τα συνδυάσεις με αντίστοιχα διαθεματικά σχέδια εργασίας σε άλλα γνωστικά αντικείμενα.

Οι **ευκαιριακές ενότητες** είναι ενταγμένες στις αντίστοιχες γενικότερες ενότητες.

Επιπλέον, προτείνονται **τρόποι αξιολόγησης** του μαθητή, για να μπορείς να αναπροσαρμόζεις τη διδασκαλία στις ανάγκες του. Τέλος, θα βρεις προτάσεις σχετικά με τη **διαμόρφωση του χώρου της σχολικής τάξης**. Πριν αρχίσεις τη μελέτη, σκέψου τι από αυτά γνωρίζεις ήδη και τι θα ήθελες να μάθεις. Μπορείς να επικοινωνήσεις μαζί μας για σύγχρονη βιβλιογραφία και περαιτέρω υποστήριξη στο έργο σου.

Πρόθεσή μας είναι όλο το υλικό που σου προτείνουμε να λειτουργεί ως ένα δυναμικό εργαλείο στα χέρια σου, για να δημιουργείς σύγχρονα, αυθεντικά περιβάλλοντα μάθησης, όπου μαζί με τους μαθητές σου θα απολαμβάνετε τη διαδικασία μελέτης του περιβάλλοντος.

Τέλος, τα μέλη της συγγραφικής ομάδας επιθυμούν να εκφράσουν τις ευχαριστίες τους στον Ομότιμο Καθηγητή του Πανεπιστημίου Αθηνών κ. **Παναγιώτη Κόκκοτα** για την επιστημονική συμβολή του στη συγγραφή αυτού του διδακτικού πακέτου.

Η συγγραφική ομάδα

1. ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

Ο γενικός σκοπός της Μελέτης του Περιβάλλοντος (ΜτΠ) είναι η απόκτηση γνώσεων και η ανάπτυξη δεξιοτήτων, αξιών και στάσεων, που επιτρέπουν στο μαθητή να παρατηρεί, να περιγράφει, να ερμηνεύει και σε κάποιο βαθμό να προβλέπει τη λειτουργία, τους συσχετισμούς και τις αλληλεπιδράσεις του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος μέσα στο οποίο αναπτύσσεται η ανθρώπινη δραστηριότητα στο χώρο και στο χρόνο, με τρόπο ώστε να οδηγείται στη συνειδητοποίηση των πλεονεκτημάτων και της ανάγκης για αειφόρο ανάπτυξη του πλανήτη. Η διαδικασία αυτή αποσκοπεί στη δημιουργία μιας σφαιρικής αντίληψης για τη ζωή που συνιστά κυρίως την ανάπτυξη γνωστικών διασυνδέσεων και αλληλεπιδράσεων μεταξύ διαφορετικών αντικειμένων, στις οποίες η έμφαση δίνεται στην αντιμετώπιση του μαθητή ως ερευνητή (ΔΕΠΠΣ, ΦΕΚ 303-Β' /13-3-2003).

2. ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΔΙΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ ΣΤΗ ΜΤΠ ΓΙΑ ΤΗΝ Α΄ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

Ο παρακάτω πίνακας δείχνει την αντιστοιχία των διαθεματικών εννοιών με τις ενότητες που αποτελούν το περιεχόμενο της ΜτΠ σύμφωνα με το ΑΠΣ (ΦΕΚ 303-Β' /13-3-2003).

ΕΝΝΟΙΕΣ		ΕΝΟΤΗΤΕΣ ΣΤΟ ΑΠΣ ΓΙΑ ΤΗΝ Α΄ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ
Σύνολο-ομάδα	Αλληλεπίδραση, σύστημα (ταξινόμηση), ομοιότητα - διαφορά, μεταβολή	Η τάξη μου Το σχολείο μου Η οικογένειά μου
Χρόνος (διάσταση)		Ο άνθρωπος και ο χρόνος Ο ήλιος και η ζωή μας
Χώρος (διάσταση)		Το σπίτι μου Η γειτονιά μου Ο τόπος που ζω
Άνθρωπος - άτομο-ανάγκες		Οι ανάγκες του ανθρώπου Γνωρίζω το σώμα μου (αισθήσεις, υγιεινή) Ο αθλητισμός στο σχολείο μας Αγαθά και επαγγέλματα
Επικοινωνία-Ενημέρωση Πολιτισμός		Επικοινωνία - Ενημέρωση Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας Τα παιχνίδια άλλοτε και σήμερα Πώς ανακαλύπτω την ιστορία του τόπου μου; Τι είναι ο πολιτισμός;
Φυσικό Περιβάλλον- Φυσικές Επιστήμες		Τα φυτά του τόπου μου Τα ζώα του τόπου μου Αντικείμενα από το περιβάλλον μου Η ηλεκτρική ενέργεια στη ζωή μας Το ταξίδι του ήχου

3.1 ΘΕΩΡΙΕΣ & ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΩΝ ΕΝΝΟΙΩΝ

Οι προσπάθειες ανάπτυξης Αναλυτικών Προγραμμάτων για τη Μελέτη του Περιβάλλοντος και τις Φυσικές Επιστήμες έχουν στις μέρες μας τις παρακάτω κατευθύνσεις:

A. Η πρώτη κατεύθυνση στοχεύει στην απόκτηση των επιστημονικών, τεχνολογικών, κοινωνικών και περιβαλλοντικών γνώσεων, στάσεων, σχέσεων και δεξιοτήτων που διαφαίνεται ότι θα χρειάζονται αύριο οι ενεργοί πολίτες (π.χ. Science-Technology-Society-Environment approaches, Scientific and Technological Literacy, κ.ο.κ).

B. Η δεύτερη κατεύθυνση στοχεύει στην απόκτηση μιας ποικιλίας από τις σημαντικές επιστημονικές γνώσεις, στάσεις, σχέσεις και δεξιότητες, ανεξάρτητα από το αν αυτές τις χρειάζονται σήμερα ή θα τις χρειαστούν αύριο οι ενεργοί πολίτες, δίνοντας ταυτόχρονα έμφαση στον πολιτισμικό χαρακτήρα της εκπαιδευτικής διαδικασίας (π.χ. Science as Culture, Public Understanding of Science, κ.ο.κ).

Στο βιβλίο αυτό ακολουθήσαμε και τις δύο αυτές τάσεις. Ειδικότερα, οι διδακτικές στρατηγικές και οι προτεινόμενες δραστηριότητες συγκροτήθηκαν με τρόπο ώστε να συνδέουν τις νέες γνώσεις με τις προϋπάρχουσες εμπειρικοβιωματικές γνώσεις του μαθητή. Προσπαθήσαμε το διδακτικό αντικείμενο να διασυνδέεται με τρόπο φυσικό και λογικό με θέματα που ενδιαφέρουν αλλά και ψυχαγωγούν τον μαθητή όπως επίσης και με θέματα για τα οποία διαθέτει ήδη θετικές στάσεις. Στη διαπραγμάτευση των θεμάτων συσχετίζεται επίσης ο ατομικός με τον κοινωνικό παράγοντα, με στόχο την προώθηση της κοινωνικής διάστασης των επιστημών αλλά και την ομαλή κοινωνικοποίηση του ίδιου του μαθητή. Οι θεωρητικές, μεθοδολογικές και πρακτικές επιλογές στο βιβλίο του μαθητή βασίζονται στο σχήμα *φύση - κοινωνία - περιβάλλον - πολιτισμός, με σκοπό τη σύνδεση της εκπαίδευσης με τον πολιτισμό μέσα από το «άνοιγμα» των επιστημονικών και περιβαλλοντικών θεμάτων στον ορίζοντα της κοινωνίας και του πολιτισμού*. Οι θεωρίες με βάση τις οποίες οι μεθοδολογικές επιλογές τεκμηριώνονται για την αναπαισίωση του επιστημονικού περιεχομένου σε διδακτικό αντικείμενο είναι οι ακόλουθες:

[ΠΡΟΚΑΤΑΒΟΛΙΚΟΙ ΟΡΓΑΝΩΤΕΣ] Από παλιά ο Ausubel (1968) υποστήριζε ότι η «Μάθηση με Νόημα», ως μαθησιακή θεωρία, έχει αποτελέσματα εφόσον ο μαθητής συνειδητά συνδέει τα καινούρια γνωστικά δεδομένα με όσα ήδη γνωρίζει. Όταν συμβεί αυτό, ακολουθεί μια σειρά εννοιολογικών αλλαγών στις γνωστικές δομές του μαθητή, δεδομένου ότι οι ιδέες που κατέχει τροποποιούνται/ μετασχηματίζονται και συνδέονται με τα νέα γνωστικά δεδομένα μέσα από γέφυρες: τους *προκαταβολικούς οργανωτές* (ΠΡ.ΟΡΓ.). Οι πιο αποτελεσματικοί οργανωτές είναι αυτοί που χρησιμοποιούν οικείες έννοιες, όρους, προτάσεις, αλλά και κατάλληλες εικόνες και αναλογίες.

Στο βιβλίο του μαθητή υπάρχουν προκαταβολικοί οργανωτές σε κάθε ενότητα και κάθε κεφάλαιο, ως εξής: Σε κάθε ενότητα τα περιεχόμενα εμφανίζονται υπό μορφή φιλμ με διαδοχικά στιγμιότυπα, τα οποία παραπέμπουν στην εξέλιξη του κεφαλαίου. Ο τίτλος του κεφαλαίου αναγράφεται στην κορυφή κάθε φιλμ. Η σελίδα των φιλμ των περιεχομένων λειτουργεί: α) για *το μαθητή* ως Προκαταβολικός Οργανωτής προσφέροντας κίνητρα για παρατήρηση, περιέργεια και στοχασμό και β) για *το δάσκαλο* ως Προκαταβολικός Οργανωτής παρέχοντας ευκαιρίες για τον αρχικό προβληματισμό της τάξης, αλλά και για ανακεφαλαίωση, ανάκληση στοιχείων, συζήτηση και αναστοχασμό στο τέλος της ενότητας.

[ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΧΑΡΤΕΣ] Ο Novak και οι συνεργάτες του ανέπτυξαν την τεχνική δημιουργίας εννοιολογικών χαρτών (Ε.Χ.) στις αρχές του 1970 (βλ. Novak, 1998, Novak, 1990, Novak & Gowin, 1984). Οι Ε.Χ. λειτουργούν ως εργαλεία οργάνωσης και παρουσίασης της γνώσης. Περιλαμβάνουν έννοιες που περικλείονται από κάποιο σχήμα και σχέσεις ανάμεσα στις έννοιες, οι οποίες υποδηλώνονται με βέλη ή φράσεις. Η σχέση μεταξύ δύο εννοιών δηλώνεται με κάποια φράση πάνω σε μια συνδετική γραμμή. Επιπλέον χαρακτηριστικό των χαρτών είναι οι διασυνδέσεις (cross-links) που ενώνουν διαφορετικές γνωστικές περιοχές του χάρτη, καθώς οι έννοιες εμφανίζονται με ιεραρχικό τρόπο.

Σύμφωνα με την προσέγγισή μας για την Πρώτη τάξη και ειδικότερα για όσο διάστημα οι

μαθητές δε γνωρίζουν ανάγνωση, ο Ε.Χ. μπορεί να γίνεται με εικόνες που λειτουργούν ως κείμενο. Επίσης, μπορεί ο δάσκαλος να γράφει τις λέξεις του Ε.Χ. σε καρτέλες και οι μαθητές να συνθέτουν τον εννοιολογικό χάρτη βάζοντας τις καρτέλες σε σχέσεις μεταξύ τους. Τέλος, μπορούν να λένε (χωρίς να γράφουν) την ανακεφαλαίωση του μαθήματος με τη χρήση του Ε.Χ. Σταθερά μοτίβα σε κάθε ενότητα που λειτουργούν ως Ε.Χ. είναι α) στην αρχή κάθε ενότητας το φιλμ (απλή γραμμική εικονική μορφή προοργάνωσης των εννοιών της ενότητας) και β) στο τέλος της ενότητας μια απλή ακτινωτή εικονική αναπαράσταση των εννοιών της ενότητας την οποία συνθέτει ο ίδιος ο μαθητής, πάνω σε εναλλασσόμενα μοτίβα όπως ένα λουλούδι, ένα τρένο κ.λπ. Κατ' αυτόν τον τρόπο ο Ε.Χ. λειτουργεί ως: 1) Εργαλείο αξιολόγησης των πρότερων αντιλήψεων των μαθητών. Αυτό επιτυγχάνεται αν στην πορεία εξέλιξης των μαθημάτων επανασημασιάζεται ο χάρτης εννοιών ή εμπλουτίζεται ο αρχικός, πάντοτε ύστερα από συζήτηση και αιτιολόγηση των απόψεων των μαθητών: πρόκειται για ένα πρώιμο στάδιο επιχειρηματολογίας. 2) Εργαλείο αξιολόγησης των γνωστικών στόχων. Η τελική σύνθεση του χάρτη εννοιών συμβάλλει στην τελική αξιολόγηση, ενώ η προοδευτική συμπλήρωσή του στη διαμορφωτική αξιολόγηση. 3) Εργαλείο αξιολόγησης των μεταγνωστικών στόχων, αφού όταν οι μαθητές εξοικειωθούν με τη χρήση και την ανάγνωση του χάρτη εννοιών μπορούν μόνοι τους να αναγνωρίζουν την πορεία των γνωστικών τους ενεργειών. 4) Εργαλείο αξιολόγησης των συναισθηματικών στόχων, με κριτήρια το ενδιαφέρον που έδειξαν οι μαθητές, την ενεργό συμμετοχή τους και την καλλιέργεια αυτοπεποίθησης. 5) Εργαλείο αξιολόγησης της συνεργασίας των μαθητών, του αλληλοσεβασμού, της έκφρασης και της αποδοχής των διαφορετικών απόψεων.

[ΒΕΝΝΙΑ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ] Για τη γραφική αναπαράσταση εννοιών, σε συνδυασμό με τον Ε.Χ. μπορούν να χρησιμοποιηθούν τα βέννια διαγράμματα. Στα σχολικά βιβλία του Δημοτικού τα διαγράμματα του Venh, συνήθως, είναι κλειστές γραμμές (π.χ. κύκλοι ή τετράγωνα) που μέσα τους υπάρχουν τα σύμβολα των συνόλων (βλ. και Εξαρχάκος, 1991).

Στο βιβλίο του μαθητή και στο τετράδιο εργασιών, τα διαγράμματα Venh χρησιμοποιούνται άδηλα. Δηλ. επιλέξαμε πιο βιωματικές αναπαραστάσεις του βέννιου διαγράμματος, όπως σακούλια που φαίνεται το περίγραμμά τους, κούτες τις οποίες τα παιδιά ενώνουν ή χωρίζουν κ.λπ., παιχνίδια με κουβάρια όπου αναπαριστώνται βιωματικά τα σύνολα κ.ο.κ.

[ΕΠΑΓΩΓΙΚΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ] Με την επαγωγική διδασκαλία επιδιώκουμε οι μαθητές μέσα από πολλές παρατηρήσεις, μετρήσεις, κ.λπ. να καταλήξουν σε γενικά συμπεράσματα, π.χ. να οδηγηθούν στην ανακάλυψη ενός νόμου. Η έκφραση που επικρατεί για την επαγωγική προσέγγιση είναι ότι μας οδηγεί «από το μερικό στο γενικό». Η επαγωγική προσέγγιση εφαρμόζεται με επιτυχία σε μαθητές της πρώτης σχολικής ηλικίας.

Στο στάδιο αυτό οι γνώσεις αποκτούνται μέσω των πληροφοριών που συλλέγονται με τις αισθήσεις. Οι μαθητές συστηματοποιούν τις πληροφορίες που συνέλεξαν μέσω του πειράματος, τις μελετούν και καταλήγουν σε κάποιο συμπέρασμα.

Η Tabo (1973) προτείνει μια Επαγωγική Στρατηγική τριών σταδίων, σύμφωνα με την οποία προάγεται η σκέψη των μαθητών. Τα στάδια αυτά είναι:

Σχηματισμός εννοιών

Επιτυγχάνεται με την αναγνώριση και την απαρίθμηση των στοιχείων, την κατηγοριοποίησή τους βάσει κοινών ιδιοτήτων, την αιτιολόγηση της ομαδοποίησης και την ονομασία των κατηγοριών-εννοιών.

Εφαρμογή των εννοιών και διατύπωση γενικεύσεων

Τα παιδιά εντάσσουν τα δεδομένα στις κατηγορίες των εννοιών αποτυπώνοντάς τα σε χάρτη / πίνακα. Διατυπώνουν γενικεύσεις τους με τη μορφή συμπεράσματος που βασίζεται στα δεδομένα, μπορεί όμως και να τα ξεπερνά.

Διατύπωση αρχών

Καταλήγουν σε αρχές με τη βοήθεια ερωτήσεων που τους υποβάλλει ο δάσκαλος.

[ΑΠΑΓΩΓΙΚΗ Η ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ] Η προσέγγιση αυτή ενδείκνυται για μεγαλύτερα παιδιά. Με την καθοδήγηση όμως του/της εκπαιδευτικού μπορεί να εφαρμοστεί και στο Δημοτικό Σχολείο. Στην προσέγγιση αυτή ο/η εκπαιδευτικός δίνει στους μαθητές ένα πρόβλημα και τους ζητάει να βρουν τη λύση του.

Σύμφωνα με το Ματσαγγούρα (2000), η στρατηγική της απαγωγικής διδασκαλίας ακολουθεί τα παρακάτω στάδια:

Ψυχολογική προετοιμασία

Ο εκπαιδευτικός γνωστοποιεί και αιτιολογεί τη στοχοθεσία, ενώ επίσης ενεργοποιεί το ενδιαφέρον των μαθητών.

Παρουσίαση έννοιας

Ο εκπαιδευτικός παρουσιάζει, ονομάζει την έννοια και τη συνδέει με τις γνωστές συνάλληλες και υπάλληλες έννοιες και με την έννοια γένους.

Ανάλυση - Επεξεργασία

Ο εκπαιδευτικός αναλύει την έννοια στα βασικά της χαρακτηριστικά, εντοπίζει όσα υπάρχουν και όσα απουσιάζουν.

Εφαρμογές - Ανατροφοδότηση κατανόησης

Ανακεφαλαίωση (λεκτική, σχηματική, απολογιστική)

Μαθησιακή και Μεταγνωστική Αξιολόγηση

Με τη χρήση του Ε.Χ. μέσα από γενικεύσεις από το κοινωνικό και βιολογικό πεδίο, οδηγούμε τους μαθητές σε διεπιστημονικές μακρογενικεύσεις, που αφορούν τον έμβιο κόσμο γενικά.

Ένα πολύ απλό παράδειγμα για την Πρώτη τάξη είναι τα παιδιά να κάνουν δραστηριότητες και να αλληλεπιδράσουν, προκειμένου να διαπιστώσουν ότι για να αναπτυχθούν οι άνθρωποι χρειάζονται τροφή, νερό, σπίτι, οικογένεια. Αντίστοιχα, μπορούν να κάνουν δραστηριότητες και να διαπιστώσουν ότι και τα ζώα χρειάζονται τροφή, νερό, φωλιά, φροντίδα. Κοινό συμπέρασμά τους μπορεί να είναι ότι τόσο οι άνθρωποι όσο και τα ζώα έχουν ανάγκες, που πρέπει να τις καλύψουν με τη βοήθεια των ενηλίκων. Σ' αυτό το πεδίο, τόσο η επαγωγική όσο και η απαγωγική είναι αποδεκτές στρατηγικές διδασκαλίας. Συνήθως, ακόμη και αν το γενικό μοντέλο ενός κεφαλαίου είναι απαγωγικό, μπορούν να εντάσσονται στο κεφάλαιο επαγωγικές δραστηριότητες έρευνας, συλλογής, επεξεργασίας πληροφοριών και γενίκευσης. Τελικά, ακολουθούνται πολλαπλές διδακτικές προσεγγίσεις, όπως είναι άλλωστε και το ζητούμενο της διδακτικής, αφού κάθε άνθρωπος μαθαίνει με πολλούς και διαφορετικούς τρόπους.

[ΓΝΩΣΤΙΚΗ ΜΑΘΗΤΕΙΑ] Οι προσεγγίσεις της γνωστικής μαθητείας (Ματσαγγούρας, 2003) αποτελούν κράμα άμεσων και έμμεσων διδακτικών δραστηριοτήτων και στηρίζονται θεωρητικά στη νεο-βιγκοτσκιανή θεωρία. Συνήθως περιλαμβάνουν πέντε βήματα (βλ. και Anderson and Armbruster 1990):

- Προτυποποίηση (modeling)
- Εξάσκηση μαθητών με καθοδήγηση δασκάλου
- Εξάσκηση με στήριξη της ομάδας
- Αυτορυθμιζόμενη εξάσκηση
- Στοχαστικοκριτική ανάλυση

Αν και το διδακτικό μοντέλο της γνωστικής μαθητείας, κατά την άποψή μας, μπορεί να εφαρμοστεί πληρέστερα στις μεγάλες τάξεις του Δημοτικού, όπου τα παιδιά χειρίζονται περισσότερο το λόγο και έχουν μεγαλύτερη ικανότητα για σφαιρική θέαση των πραγμάτων, εντούτοις επιχειρήσαμε από την Πρώτη τάξη να εισαγάγουμε στοιχεία, που θα βοηθήσουν το μαθητή στην κατάκτηση ανάλογων δεξιοτήτων. Τέτοιες δεξιότητες είναι οι δεξιότητες επιχειρηματολογίας, αντιπαράθεσης, συζήτησης για περιβαλλοντικά διλήμματα. Επιχειρήσαμε να τις καλλιεργήσουμε στο μικροπλαίσιο αντίληψης του μαθητή, όπως η γειτονιά του, ενώ σχετικά με τα προβλήματα ή τα διλήμματα φροντίσαμε να έχουν άμεση σχέση με τον εαυτό του ώστε να τα καταγράφει και να τα επικοινωνεί ο ίδιος μέσω της ομάδας του. Σ' αυτή την κατεύθυνση εντάσσονται το διλήμμα με τη διαπλάτυνση του δρόμου του σχολείου που απαιτεί την κατεδάφιση του περίπτερου του κυρ-

Θανάση, όπως επίσης και η κατασκευή του δρόμου που μπορεί να βλάψει τις χελώνες καρτέα-καρτέα.

[ΕΠΟΙΚΟΔΟΜΗΣΗ ΤΗΣ ΓΝΩΣΗΣ] Τα παιδιά, μέσω των μεταξύ τους αλληλεπιδράσεων και μέσα από την κοινωνική επαφή και τη γλώσσα, αρχίζουν να οικοδομούν ένα ευρύ φάσμα ιδεών για το πώς λειτουργεί ο κόσμος. Οι ιδέες αυτές χρησιμοποιούνται για να προβλέψουν και να ερμηνεύσουν ό,τι υποπίπτει στην αντίληψή τους. Ο εγκέφαλος δεν είναι ένας παθητικός καταναλωτής πληροφοριών αλλά εποικοδομεί ενεργά τις δικές τους ερμηνείες των πληροφοριών και βγάζει συμπεράσματα από αυτές (Driver & Oldham, 1986, Κόκκοτας 2002).

Κοινά χαρακτηριστικά των ιδεών των μαθητών (βλ. Κόκκοτας, 2002) είναι τα εξής: 1) Τα μη ορατά δεν υπάρχουν, 2) Περιορισμένη εστίαση, 3) Εστίαση της προσοχής σε αλλαγές και όχι σε σταθερές καταστάσεις, 4) Γραμμικός αιτιακός συλλογισμός, 5) Μη διαχωρισμός των εννοιών, 6) Εξάρτηση από το πλαίσιο, 7) Εγωκεντρική και ανθρωποκεντρική άποψη, 8) Στα αντικείμενα αποδίδονται χαρακτηριστικά ανθρώπων ή ζώων, 9) Στα αντικείμενα αποδίδεται ορισμένο ποσό μιας φυσικής οντότητας. Επίσης, οι έρευνες δείχνουν ότι μερικές από τις εναλλακτικές απόψεις των παιδιών είναι ίδιες με τις ιδέες που είχαν οι επιστήμονες σε παλιότερες εποχές (Driver, 1986). Συνοψίζοντας, θα λέγαμε ότι όπως οι επιστήμονες εποικοδομούν και αλλάζουν τις απόψεις τους, έτσι και τα παιδιά εποικοδομούν και αλλάζουν τις απόψεις τους είτε πλησιέστερα προς την επιστημονική άποψη είτε ενισχύοντας εναλλακτικές ιδέες τους.

Η θεωρία της εποικοδόμησης της γνώσης εφαρμόζεται ως θεωρία-πλαίσιο στο βιβλίο του μαθητή. Στοιχεία της χρησιμοποιούνται στην ανάδειξη των ιδεών των μαθητών (π.χ. μέσα από ερωτήσεις του τύπου «θέλεις να μας μιλήσεις για;», «τι σημαίνει για σένα.....;»). Τα στάδια ενός εποικοδομητικού διδακτικού μοντέλου κατά Driver & Oldham (1986) είναι: προσανατολισμός, ανάδειξη ιδεών, αναδόμηση ιδεών μέσα από τη γνωστική σύγκρουση και τη συζήτηση των ιδεών στην ομάδα, εφαρμογή των νέων ιδεών σε καταστάσεις της καθημερινής ζωής και ανασκόπηση. Στο βιβλίο ο προσανατολισμός και η ανάδειξη των ιδεών προτείνονται σε κάθε διευρευντική δραστηριότητα, ενώ οποιαδήποτε προσπάθεια γνωστικής σύγκρουσης με στόχο την αναδόμηση των ιδεών αντιμετωπίζεται κατά περίπτωση, πάντοτε όμως με ιδιαίτερη προσοχή, ώστε να μην προκαλέσει αρνητικά συναισθήματα στο μαθητή. Στρατηγικές όπως η εφαρμογή και η ανασκόπηση αποτελούν συνηθισμένη πρακτική, δεδομένου ότι συναντώνται σε κάθε διδακτική προσέγγιση από όσα αναφέραμε.

3.2. ΘΕΩΡΙΕΣ & ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΔΕΞΙΟΤΗΤΩΝ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗΣ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΠΟΚΤΗΣΗ ΣΤΑΣΕΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

[ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ - ΒΙΩΜΑΤΙΚΗ ΜΑΘΗΣΗ] Σύμφωνα με τους υποστηρικτές της εμπειρικής βιωματικής μάθησης (experiential learning), ο μαθητής εμπλέκεται άμεσα στην πραγματικότητα που μελετάει, γεγονός που δεν αφορά μόνο την παρατήρηση του υπό μελέτη φαινομένου, αλλά συμμετοχή σε ενέργειες που σχετίζονται με αυτό, δηλαδή, στοχασμό (ή αναλογισμό) πάνω στο θέμα και δράση. Η μάθηση δεν είναι μια πράξη θέασης. Οι μαθητές, για να κατακτήσουν τη γνώση, θα πρέπει να μιλούν γι' αυτό που μαθαίνουν, να γράφουν γι' αυτό, να το συσχετίζουν με προηγούμενες εμπειρίες και να το εφαρμόζουν στην καθημερινή τους ζωή. Με άλλα λόγια, χρειάζεται να το κάνουν μέρος της ζωής τους (βλ. Combs 1982, Rogers, 1994, Kolb, 2001, Ευκλείδη, Κάντας, 2000 etc.).

Στο μάθημα, λοιπόν, της Μελέτης του Περιβάλλοντος, σκοπεύουμε σε μια μάθηση βιωματική και δημιουργική, ενεργητική και συμμετοχική, αυτορρυθμιζόμενη και συνεργατική, μια μάθηση στο περιβάλλον, για χάρη του περιβάλλοντος. Η περιβαλλοντική διάσταση της εκπαίδευσης βρίσκεται στο επίκεντρο του μαθήματος της Μελέτης του Περιβάλλοντος και η βιωματική μάθηση στο κέντρο της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης. Στοχεύουμε μέσα από τη βίωση, τη δημιουργία και την

αξιοποίηση γνήσιων και αυθεντικών καταστάσεων μάθησης στην απόκτηση γνώσεων, δεξιοτήτων και στρατηγικών ανεξάρτητης μάθησης, που θα καταστήσουν το μαθητή ικανό να μάθει πώς να μαθαίνει και πώς να μεταφέρει και να αξιοποιεί τη μάθηση σε άλλες περιοχές και καταστάσεις. Επιστημονικές διαδικασίες στο βιβλίο είναι η άμεση παρατήρηση, η ταξινόμηση, οι μετρήσεις, η έρευνα, η επικοινωνία, οι πειραματισμοί και οι κατασκευές. Πεδία εφαρμογής των επιστημονικών διαδικασιών είναι το άμεσο περιβάλλον, φυσικό και ανθρωπογενές (μνημεία, υλικά, εργαλεία, κατασκευές, προϊόντα και δραστηριότητες), φωτογραφικό υλικό και συλλογές, αρχεία, βιβλία και περιοδικά, εργαλεία και μέσα παρατήρησης, συλλογής και επεξεργασίας πληροφοριών (φωτογραφική μηχανή, μαγνητόφωνο, κιάλια, βίντεο, τηλεόραση, ηλεκτρονικός υπολογιστής κ.τ.λ.).

[ΜΟΥΣΕΙΟΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ] Αποδίδεται έμφαση στη Μουσειοπαιδαγωγική σε συνάρτηση με την εμπειρική βιωματική μάθηση, στο πλαίσιο της φιλοσοφίας των "Hands on Museums" (Βιωματικών Μουσείων, όπου προωθούνται πρακτικές δραστηριότητες). Πρόκειται για χώρους, όπου οι επισκέπτες δεν είναι παθητικοί θεατές, αλλά συμμετέχουν οι ίδιοι στο γίνεσθαι του μουσείου, αγγίζουν τα αντικείμενα, τα περιεργάζονται, δημιουργούν, κατασκευάζουν αντικείμενα - εκθέματα, εφαρμόζοντας τις αρχές της βιωματικής μάθησης. Στο πλαίσιο του βιβλίου, οι μαθητές προτρέπονται να επισκέπτονται μουσεία, αλλά και να δημιουργούν συλλογές, θεματικές γωνιές, κατ' αναλογία με τα μουσεία. Κατ' αυτόν τον τρόπο εξοικειώνονται με την έννοια και τη λειτουργία του μουσείου δημιουργώντας το «δικό τους μουσείο» στην τάξη και εξοικειώνονται με το μουσειακό χώρο ως χώρο μάθησης κ.ο.κ. (Hein, 1998, Κόκκοτας και Πλακίτση, 2005, Πλακίτση, 2004).

[ΣΥΝΕΡΓΑΤΙΚΗ ΜΑΘΗΣΗ] Η συνεργατική προσέγγιση στη μάθηση θεωρείται μια σύγχρονη διδακτική στρατηγική που έρχεται να λειτουργήσει συμπληρωματικά προς την παραδοσιακή μετωπική διδασκαλία (Κόκκοτας 2001, Πήλιουρας, Κόκκοτας, κ.ά. 2001, Μαρσαγγούρας 2000, Cohen 1994, Σταυρίδου 2000, Johnson & Johnson 1999).

Συνεργασία σημαίνει ομαδική δουλειά προκειμένου να εκπληρωθούν κάποιοι κοινοί ατομικοί και συλλογικοί στόχοι. Σε συνεργατικές καταστάσεις το κάθε μέλος αναζητά αποτελέσματα ευεργετικά για το ίδιο αλλά και τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας. Η συνεργατική μάθηση απαιτεί από τον εκπαιδευτικό και τους μαθητές του την ανάληψη νέων ρόλων και ευθυνών (Rogoff, 1994). Ειδικότερα για τους μαθητές, κοινωνιογνωστικοί ρόλοι σε μια συνεργατική διαδικασία μάθησης, που μπορεί να ενισχύει ο δάσκαλος, είναι: α) να υποβάλλουν ερωτήσεις στο δάσκαλο και στους συμμαθητές τους, β) να προσφέρουν πληροφορίες και ιδέες στην ομάδα, γ) να ενθαρρύνουν τη συμμετοχή όλων των μελών, δ) να διευθετούν τις διαφωνίες τους, ε) να αλλάζουν την άποψή τους αν χρειαστεί, ζ) να προσφέρουν βοήθεια στα άλλα μέλη της ομάδας κ.ο.κ. Επισημαίνουμε ότι το να κάθονται τα παιδιά μαζί στο τραπέζι εργασίας δε συνεπάγεται ότι εργάζονται ομαδικά. Συνήθως τα παιδιά σε κάθε τραπέζι κάνουν εργασίες που το καθένα επρόκειτο να κάνει σε ατομικό επίπεδο. Οι δραστηριότητες στις οποίες εμπλέκονται θα πρέπει να τα ενθαρρύνουν και να απαιτούν να συνεργαστούν ή να συζητήσουν σχετικά με την εργασία τους (Mercer, 1998).

Τα τελευταία χρόνια, δίνεται ολοένα και μεγαλύτερη έμφαση στις διαδικασίες αλληλεπίδρασης και στους τρόπους που αυτές βοηθούν στην απόκτηση γνώσης. Η έμφαση που έδωσε ο Vygotsky (1993) στο ρόλο της διαμαθητικής επικοινωνίας και στη φύση του κοινωνικού περιβάλλοντος οδήγησε στη συνειδητοποίηση των θετικών επιπτώσεων που μπορεί να έχει η συνεργασία των μαθητών στη διαδικασία της μάθησης. Ο Vygotsky υποστηρίζει ότι οι κοινωνικές σχέσεις, οι σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων, αποτελούν τη βάση όλων των λειτουργιών υψηλότερου επιπέδου και των σχέσεων μεταξύ τους. Ο Piaget ανέφερε συχνά πως οι καλύτερες συνθήκες / ευκαιρίες προσαρμογής (accomodation) προκύπτουν μέσω κοινωνικής αλληλεπίδρασης (Glaserfeld 1995). Αναφορικά με τους κοινωνιογνωστικούς ρόλους που αναλαμβάνουν οι μαθητές κατά τη διάρκεια μιας συνεργατικής μαθησιακής δραστηριότητας, στην Πρώτη τάξη δίνεται στους μαθητές η δυνατότητα

τα για εναλλαγή ρόλων (όπως του συντονιστή της ομάδας, αργότερα του γραμματέα κ.λπ.) (Cohen 1994, Johnson & Johnson 1999, Σταυρίδου 2000).

[ΔΙΑΜΑΘΗΤΙΚΗ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ] Η εργασία σε ομάδες έχει ξεχωριστή σημασία στο μάθημα της ΜτΠ. Στο επίπεδο της τάξης η λέξη "επικοινωνία" σημαίνει μοιράζομαι τις ιδέες μου με άλλους. Η κοινωνική διαδικασία της συζήτησης και του διαλόγου ενεργεί ως καταλύτης για τη σκέψη. Η ομάδα είναι ο μηχανισμός για συνεργατική και συναδελφική μάθηση και εξασφαλίζει την εξερεύνηση, την κατανόηση και την επίδραση πάνω στις ιδέες των μελών για μια συγκεκριμένη έννοια (Κόκκοτας 1998). Σε τέτοια περιβάλλοντα, χρησιμοποιώντας τον όρο του Vygotsky, δημιουργείται μια ζώνη επικείμενης ανάπτυξης, όπου οι μαθητές αποδίδουν μέσα στη δική τους περιοχή επίδοσης, ενώ βοηθούνται να συνειδητοποιήσουν τα, πιθανά για αυτούς, επίπεδα υψηλότερης επίδοσης. Η ομαδική συνεργασία δημιουργεί μια αναπτυξιακή δυναμική που επιτρέπει στα μέλη της ομάδας να ξεπεράσουν τα ατομικά τους όρια σκέψης και πράξης, που κανένα από τα μέλη δε θα μπορούσε ατομικά, εκτός ομάδας, να αναπτύξει (Ματσαγγούρας 2000).

Επιπλέον, η ενθάρρυνση της διαμαθητικής επικοινωνίας εμπεδώνει βιωματικά στους μαθητές τις στάσεις και τις αντιλήψεις της σύγχρονης επιστημολογίας, σύμφωνα με τις οποίες η επιστημονική γνώση είναι επινοημένη και κατασκευασμένη μέσα από διαδικασίες διαπραγμάτευσης των απόψεων των μελών της επιστημονικής κοινότητας.

Στο βιβλίο του μαθητή οι περισσότερες οδηγίες είναι στο πρώτο πληθυντικό πρόσωπο, ώστε να παραπέμπουν σε συνεργασία. Μόνο οι δραστηριότητες που στοχεύουν στην ανάδειξη των ιδεών του κάθε μαθητή και σχετίζονται με μεταγνωστικές δραστηριότητες, όπως επίσης με δραστηριότητες αυτορύθμισης και αυτοαξιολόγησης, αναφέρονται σε δεύτερο ενικό πρόσωπο (εσύ τι νομίζεις, τι θα ήθελες να ρωτήσεις κ.λπ.). Δώσαμε έμφαση σε όλες τις εκφάνσεις της συνεργατικής μάθησης και της διαμαθητικής επικοινωνίας με σκοπό επίσης να δώσουμε ευκαιρίες συμμετοχής στην τάξη και των παιδιών με ειδικές ανάγκες (ΑμεΑ), καθώς και των παιδιών από άλλα πολιτισμικά περιβάλλοντα. Για τα προικισμένα παιδιά, κοινωνιογνωστικοί ρόλοι όπως αυτού που παρέχει πληροφορίες στην ομάδα ή εκείνου που βοηθάει να βρεθεί η λύση σ' ένα δίλημμα ή πρόβλημα μπορούν να διαμεσολαβήσουν στη μάθηση, ανάλογα με τα χαρίσματά τους.

[ΔΙΑΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΑΓΩΓΗ] Η αρμονική συνύπαρξη και η συνεργασία των ελληνόπουλων με τα παιδιά από άλλα πολιτισμικά περιβάλλοντα στο σχολείο προβάλλονται σε κάθε ευκαιρία στο βιβλίο του μαθητή. Για παράδειγμα, στην ενότητα «Η οικογένειά μου», υπάρχει ένα παιδί, ο Ομάρ. Η οικογένειά του παρουσιάζεται για να υποδηλώνεται η πολυπολιτισμική σύνθεση της ελληνικής κοινωνίας και να καλλιεργούνται θετικές στάσεις για τη συνύπαρξη των λαών. Η αξιοποίηση του πολυπολιτισμικού δυναμικού της τάξης προωθείται με διάφορες δραστηριότητες κατά τη διδασκαλία των ενοτήτων αλλά και με τα σχέδια εργασίας, π.χ. το παιχνίδι μοιάζω-διαφέρω, μια συλλογή με θέμα την οικογένεια, τα παιχνίδια στη γειτονιά, κ. λπ.

[ΠΟΛΛΑΠΛΗ ΝΟΗΜΟΣΥΝΗ] Τα συμβατικά τεστ νοημοσύνης, κατά τον Gardner (1993), αδυνατούν να αποτιμήσουν με εγκυρότητα και την πολυπλοκότητα της νοημοσύνης. Κατ' αυτόν υπάρχουν οκτώ τύποι νοημοσύνης: 1) Γλωσσική νοημοσύνη, 2) Λογικομαθηματική νοημοσύνη, 3) Χωρική νοημοσύνη, 4) Κινησθητική νοημοσύνη, 5) Μουσική νοημοσύνη, 6) Ενδοπροσωπική νοημοσύνη, 7) Διαπροσωπική νοημοσύνη, 8) Νατουραλιστική νοημοσύνη. Τέλος, φαίνεται ότι υπάρχουν δύο νέοι τύποι νοημοσύνης, η πνευματική (spiritual) και η υπαρξιακή (existential). Αυτοί οι δύο τύποι βρίσκονται ακόμα στο στάδιο της μελέτης.

Σε αναλογία με τα παραπάνω, τόσο στο βιβλίο του μαθητή όσο και στο τετράδιο, επιχειρήσαμε να εντάξουμε δραστηριότητες που απευθύνονται και ενεργοποιούν τους πολλαπλούς αυτούς τύπους νοημοσύνης του παιδιού. Παράλληλα, φροντίσαμε να υπάρχουν δραστηριότητες και για άτομα με ειδικές ανάγκες, όπως, για παράδειγμα, δραστηριότητες που χρειάζονται την αφή (ερ. «τι πιάνεις;», ερ. «περίγραψε πώς είναι αυτό που πιάνεις», κατασκευές από πηλό κ.ά.).

[ΔΡΑΜΑΤΙΚΗ ΤΕΧΝΗ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ] Στο βιβλίο χρησιμοποιούμε σε μεγάλο βαθμό ασκήσεις και τεχνικές της Δραματικής Τέχνης στην Εκπαίδευση (Δ.Τ.Ε.) ως μεθοδολογικό εργαλείο για τη διαθεματική προσέγγιση, με απώτερο στόχο τη κατάκτηση της μάθησης. Η Δ.Τ.Ε. διασυνδέει το γνωστικό με το συναισθηματικό και αισθητικό τομέα, προωθεί τη βιωματική μάθηση μέσω της κοινωνικής αλληλεπίδρασης (Vygotsky, 1978), συντείνει στη μεγιστοποίηση των εν δυνάμει ικανοτήτων του παιδιού (Warren, 1999) και οδηγεί στην ολική του ανάπτυξη. Σύμφωνα με τον McGregor (1975), η Δ.Τ.Ε. κατατάσσεται στην «Αόρατη Παιδαγωγική» που, όπως υποστηρίζει ο Bernstein (1991), βασική της αρχή είναι ότι στηρίζεται στο παιχνίδι.

Το παιχνίδι για το Freud (1971) αναλαμβάνει το ρόλο διασύνδεσης της εσωτερικής με την εξωτερική πραγματικότητα. Η Δ.Τ.Ε. επιτρέπει στο παιδί να δημιουργήσει «μεταβατικά φαινόμενα» (Winnicott, 1974) και να κινηθεί στο χώρο της ψευδαίσθησης, που αποτελεί χώρο της εμπειρίας του. Επίσης, το διευκολύνει να διασυνδέσει τις πρωτόγονες φαντασιώσεις του με τον οργανωμένο κόσμο των πραγματικών εμπειριών στο χώρο και το χρόνο (Isaacs, 1963).

Στο βιβλίο του μαθητή τη λειτουργία των μεταβατικών αντικειμένων έχουν τα δύο ειδικά επιλεγμένα «ζώα», ο Λέων Λαλέων και η Μπλώ Καμπλώ. Πρόκειται για δύο «ζώα» που δεν αντιμάχονται και διαμεσολαβούν σε κάθε διερευνητική και παιγνιώδη δραστηριότητα.

Για τον Piaget (1951), το παιχνίδι αποτελεί την αφομοίωση της πραγματικότητας στο «εγώ». Το παιδί αφομοιώνει μέρη της εμπειρίας του και έτσι αναδιαμορφώνεται η νοητική του λειτουργία. Ο Piaget θεώρησε το συμβολικό παιχνίδι απαραίτητο βήμα στη γνωστική ανάπτυξη του παιδιού. Η Δ.Τ.Ε. επιτρέπει στο παιδί, χρησιμοποιώντας σύμβολα με εναλλακτικούς τρόπους ή ακόμα δημιουργώντας νέα, να αναπαραστήσει ρόλους παρμένους από την πραγματικότητα, έτσι ώστε η ζωή και οι εμπειρίες του να αποκτούν νόημα (Sapir, 1921, Άλκπστις, 2000). Προσφέρει στο παιδί τη δυνατότητα μέσα από τη συμβολική λειτουργία με εσωτερικούς μετασχηματισμούς να οδηγηθεί στην πράξη και μετά στην αφηρημένη σκέψη, όπως υποστηρίζει ο Vygotsky (Bruner, 1993). Από τη συγκεκριμένη κατάσταση και τη συγκεκριμένη σημασία το παιδί οδηγείται σε μια υποθετική κατάσταση (σαν να), σε εναλλακτικές δυνατότητες, εναλλακτικές εκφάνσεις μιας πράξης (Isaacs, 1963). Με τον τρόπο αυτό ελευθερώνεται από το παρελθόν του, καθορίζει το παρόν, αναδιαμορφώνει συνεχώς την ταυτότητά του και αποκτά αυτοσυνείδηση (Kelly, 1963). Με τις αλληπάλληλες δοκιμές ρόλων αποκτά μια βάση εμπειριών που το καθιστούν ικανό να σχεδιάζει αποτελεσματικά για το μέλλον του ό,τι σχετίζεται με αυτό, τα συναισθήματά του, τα πρόσωπα και το περιβάλλον του (Piaget, 1951, Vygotsky, 1978). Τα παιδιά προτείνουν λύσεις, προβλέπουν, εφευρίσκουν, προγραμματίζουν, αξιολογούν, συνθέτουν, δημιουργούν, με αποτέλεσμα να ελέγχουν τον κόσμο και να τον αναδιοργανώνουν (Kelly, 1977, Άλκπστις, 1990).

Η Δ.Τ.Ε. εκτός από την ανάπτυξη των νοητικών και προσωπικών λειτουργιών οδηγεί επίσης στην ανάπτυξη των κοινωνικών. Η διαδικασία της ενσυναίσθησης, οι συμβάσεις της επικοινωνίας, η ανταλλαγή, η διαπραγμάτευση, η συμφωνία, η αλληλεπίδραση, η δημιουργία κοινών εμπειριών, η δοκιμή και η επεξεργασία κανόνων και κοινωνικών ρόλων σε σχέση με αξίες (Bolton, 1979), ιδεώδη και σε επαφή με κάθε μορφή τέχνης, καθιστούν τη Δ.Τ.Ε. ένα σημαντικό μέσο για την εκπαίδευση των παιδιών και τη δημιουργία ενός δημοκρατικού σχολείου ίσων ευκαιριών, που σέβεται τον κάθε μαθητή και τον βοηθά να αναπτυχθεί στο μέγιστο δυνατό βαθμό μέσα σε ένα κλίμα χαράς και ασφάλειας, συνεργασίας και δημιουργικότητας (Heathcote, 1985).

ΤΑ ΣΧΕΔΙΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Τα σχέδια εργασίας (projects) αποτελούν από το 1960 μέχρι σήμερα βασική μέθοδο διδασκαλίας στην Ευρώπη και στην Αμερική. Γενικά θεωρούνται ένα μέσο με τα οποίο οι μαθητές: (α) αναπτύσσουν αυτονομία και υπευθυνότητα και (β) ασκούνται σε κοινωνικούς και δημοκρατικούς τρόπους συμπεριφοράς. Η μέθοδος project αποτελεί γνήσιο προϊόν του εκπαιδευτικού κινήματος που αποδίδει έμφαση όχι τόσο στα γνωστικά αντικείμενα αλλά στις διαδικασίες προσέγγισης και επεξεργασίας τους, οικοδομώντας ένα εναλλακτικό διδακτικό σύστημα, ανοικτό και ζωντανό (Frey, 1999, Ματσαγγούρας, 2003 κ.ά.).

ΒΑΣΙΚΕΣ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΜΕΘΟΔΟΥ PROJECT

- η διάθεση του χρόνου
- η διαμόρφωση του περιβάλλοντος - διάταξη των θρανίων και του χώρου
- η συνεργασία με γονείς και εξωσχολικά πρόσωπα
- η μετακίνηση σε χώρους έρευνας

Οι ιδιαιτερότητες των σχεδίων εργασίας που προτείνονται είναι οι εξής:

- 1) Ο διαθέσιμος χρόνος είναι το 10% των ωρών διδασκαλίας της Μελέτης του Περιβάλλοντος για τη Α΄ τάξη, ο οποίος μπορεί να διασυνδεθεί με το χρόνο της Ευέλικτης Ζώνης.
- 2) Οι μαθητές της Α΄ τάξης μπορεί να μην έχουν φοιτήσει σε κρατικά νηπιαγωγεία, όπου, κατά τεκμήριο, εφαρμόζονται διάφορα σχέδια εργασίας, οπότε να μην είναι εξοικειωμένοι ούτε με το συγκεκριμένο τρόπο εργασίας, αλλά και ούτε με την ομαδοσυνεργατική εργασία και μάθηση.
- 3) Στους πρώτους μήνες της Α΄ τάξης θα πρέπει να έχουν το περιθώριο να συγκροτηθούν σε ομάδες και να εκφράσουν τα ενδιαφέροντά τους για μάθηση με φυσικό και αβίαστο τρόπο.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, οι προτάσεις /επιλογές μας για τον τρόπο εφαρμογής των σχεδίων εργασίας, όπως τεκμαίρονται από τη βιβλιογραφία (Frey, 1996, Ταρatorη-Τσακαλίδου, 2002 κ.ά.) είναι:

- 1) Τα σχέδια εργασίας να είναι μικρά, δηλαδή να διαρκούν από ένα έως δύο δώρα. Αυτά τα δώρα μπορεί να είναι αμιγώς χρόνος της Μελέτης Περιβάλλοντος, μπορεί να περιλαμβάνουν χρόνο από την Αισθητική Αγωγή. Τέλος, κάποια από τα προτεινόμενα σχέδια εργασίας μπορούν να ενταχθούν στο πλαίσιο της Ευέλικτης Ζώνης και να εξακτινωθούν ανάλογα με τα ενδιαφέροντα των μαθητών.
- 2) Τα στάδια εξέλιξης του σχεδίου εργασίας για την πρώτη τάξη να συγχωνεύονται στα εξής τέσσερα:

Α΄ στάδιο: προβληματισμός - ευαισθητοποίηση των μαθητών (15΄)

**Β΄ στάδιο: σχεδιασμός- προγραμματισμός δραστηριοτήτων
(3ο΄ σχηματισμός ομάδων, ανάληψη ρόλων)**

Γ΄ στάδιο: υλοποίηση - διαδικασία διεξαγωγής έργου (30΄)

Δ΄ στάδιο: αξιολόγηση - συμπεράσματα - παρουσίαση έργου (15΄)

3) Στο βιβλίο του δασκάλου προτείνονται κάποια σχέδια εργασίας. Από αυτά ο δάσκαλος μπορεί να επιλέξει να εφαρμόσει όσα εκείνος κρίνει, και πάντα ανάλογα με τα ενδιαφέροντα των μαθητών του. Τα υπόλοιπα μπορούν να λειτουργούν ως δεξαμενή ιδεών και να υλοποιηθούν σε συνδυασμό με άλλα μαθήματα, στο τέλος της χρονιάς. Επίσης, από το προτεινόμενο σχέδιο εργασίας ο δάσκαλος μαζί με τα παιδιά μπορεί να επιλέξει μόνο ένα σκέλος που θα υλοποιηθεί σε αναλογία με τα ενδιαφέροντά τους ή να προεκτείνει κάποιον τομέα και να υλοποιήσουν μόνο αυτόν. Σε κάθε περίπτωση, τόσο ο δάσκαλος όσο και οι μαθητές θεωρούνται ως εκπαιδευόμενοι σε ένα πιο ανοιχτό και ευέλικτο διδακτικό σχήμα (βλ. επίσης, Κουλουμπαρίτση, Μουρατιάν και ομάδα εκπαιδευτικών, 2004).

4. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΟΥ ΜΑΘΗΤΗ

Στόχοι της αξιολόγησης

Βασικός στόχος της αξιολόγησης του μαθητή ιδιαίτερα στην Α΄ Δημοτικού είναι η ανατροφοδότηση της εκπαιδευτικής διαδικασίας και ο εντοπισμός των μαθησιακών ελλείψεων, με σκοπό τη βελτίωση της προσφερόμενης εκπαίδευσης και τελικά την πρόοδο του μαθητή. (ΔΕΠΠΣ/2003). Ειδικότερα, η αξιολόγηση του μαθητή αποβλέπει: α) στη διαπίστωση της επίτευξης των στόχων του μαθήματος, β) στο σχεδιασμό των επόμενων σταδίων μάθησης, γ) στη διερεύνηση και απο-

τύπωση της ατομικής και συλλογικής πορείας των μαθητών, των ενδιαφερόντων, των ιδιαιτεροτήτων τους, δ) στην ποιοτική αναβάθμιση της εκπαίδευσης των μαθητών, μέσα από την ενθάρρυνση και την παροχή κινήτρων μάθησης, ε) στον εντοπισμό των μαθησιακών δυσκολιών και των ελλείψεων των μαθητών ώστε να σχεδιαστούν οι κατάλληλες παρεμβάσεις, στ) στην καλλιέργεια ερευνητικού πνεύματος, την ανάπτυξη της ικανότητας επίλυσης προβλημάτων και την απόκτηση γνώσεων και δεξιοτήτων μέσα από διαθεματικές προσεγγίσεις, ζ) στην απόκτηση υπευθυνότητας από τους μαθητές μέσα από διαδικασίες συλλογικής εργασίας και αυτοαξιολόγησής τους, η) στην ενίσχυση της αυτοεκτίμησης και αυτοπεποίθησης των μαθητών και γενικά στη συγκρότηση της προσωπικότητάς τους, θ) στην απόκτηση μεταγνωστικών δεξιοτήτων μετά από τον έλεγχο και τη διαχείριση της μάθησής τους.

Μορφές αξιολόγησης

1) Αρχική ή διαγνωστική αξιολόγηση

Επιχειρήσαμε η διαγνωστική αξιολόγηση να περνάει με ευχάριστο τρόπο μέσα από το φιλμ προ-οργάνωσης των γνώσεων. Σ' αυτό το στάδιο ο δάσκαλος με ερωτήσεις του τύπου «τι σημαίνει για σένα η λέξη γειτονιά;» μπορεί να ανικνεύσει την προϋπάρχουσα εμπειρικοβιωματική γνώση του μαθητή. Οι τεχνικές που έχει στη διάθεσή του ο δάσκαλος σε αυτό το στάδιο είναι: α) η απευθείας ερώτηση-στόχος, η ερώτηση του τύπου «τι σημαίνει για σένα...», η εικονική αναπαράσταση από το μαθητή του εννοιολογικού χάρτη ή η τοποθέτηση καρτελών με λέξεις σε μια αρχική δομή εννοιολογικού χάρτη ή σε αραχνόγραμμα. Το αραχνόγραμμα μπορεί να γίνει σε χαρτί του μέτρου και να κολληθεί στον πίνακα /τοίχο της τάξης όσο διαρκεί η ενότητα, ώστε να μπορούν οι μαθητές ύστερα από συζήτηση να το αναδιαμορφώνουν σε εννοιολογικό χάρτη μέχρι την ολοκλήρωση της ενότητας και την ανακεφαλαίωση.

2) Διαμορφωτική ή σταδιακή αξιολόγηση

Εφαρμόζεται κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας κυρίως μέσα από το διάλογο δασκάλου και μαθητών και την παρατήρηση του διαλόγου μεταξύ των μαθητών είτε όταν δουλεύουν σε ομάδες είτε όταν εκτελούν τις διάφορες δραστηριότητες. Αποσκοπεί να δώσει στον εκπαιδευτικό τη δυνατότητα παρεμβάσεων ή τροποποιήσεων του αρχικού σχεδιασμού της διδασκαλίας του, με στόχο να βοηθήσει αποτελεσματικότερα τους μαθητές του. Στο πλαίσιο της διαμορφωτικής αξιολόγησης μπορούμε να διατηρούμε ατομικό φάκελο για κάθε μαθητή, όπου θα σημειώνονται ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της μαθησιακής του πορείας.

3) Τελική ή συνολική αξιολόγηση

Η τελική αξιολόγηση του μαθητή στο βιβλίο γίνεται με πολλούς τρόπους: Α) Λεκτικά με τη σύνθεση της ανακεφαλαίωσης από το ίδιο το παιδί και με τη βοήθεια του Ε.Χ., που προτείνεται να γίνεται σε καρτόνι του μέτρου και να αναρτάται στην τάξη όσο διαρκεί η διαπραγμάτευση μιας ενότητας. Ειδικότερα, μέσα από τη σύγκριση του αρχικού και τελικού Ε.Χ. και τη συζήτηση για την αναδιαμόρφωση και τον εμπλουτισμό του προκύπτουν υψηλού επιπέδου μεταγνωστικές διαδικασίες, που αποτελούν ζητούμενο της αξιολόγησης και οδηγούν στην αυτορύθμιση. Β) Εικονιστικά μέσα από συνθετικές χαρτεπικολλήσεις (κολάζ) από τα παιδιά. Γ) Μέσα από δραστηριότητες δημιουργικής ανασύστασης δεδομένων, όπως παιχνίδια ρόλων, επιχειρηματολογίες, αντιπαράθεσεις, διλήμματα, διαλόγους και συζητήσεις, επικοινωνία με άλλους μαθητές και ενήλικες, γράμματα σε άτομα εξουσίας (π.χ. στο Δήμαρχο κ.λπ.). Δ) Μέσα από τη δράση του παιδιού στο κοινωνικό του περιβάλλον για την αλλαγή στάσεων σε θέματα προστασίας του περιβάλλοντος. Στο βιβλίο του μαθητή, στο τέλος κάθε ενότητας υπάρχει μια σελίδα με τίτλο «Συζητάμε και ζωγραφίζουμε» που έχει το ρόλο μιας τελικής αξιολόγησης. Η σελίδα αυτή μπορεί να αξιοποιείται ανάλογα με τις ανάγκες της τάξης είτε σε αυτόνομη ανακεφαλαιωτική διδακτική ώρα είτε ως συμπληρωματική του τελευταίου κεφαλαίου της ενότητας.

Βασικές αρχές της αξιολόγησης

- 1) Η αξιολόγηση είναι συνεχής και σκόπιμη διαδικασία και αναπόσπαστο μέρος της διδασκαλίας.
- 2) Η αξιολόγηση βασίζεται στην επίτευξη των μαθησιακών στόχων και στην απόκτηση δεξιοτήτων, στάσεων και συμπεριφορών και όχι σε συγκριτική αξιολόγηση των μαθητών μεταξύ τους.
- 3) Τα κριτήρια αξιολόγησης πρέπει να γίνονται γνωστά στους μαθητές, οι στόχοι να είναι σαφείς και, επίσης, να γίνεται γνωστό ότι τα αποτελέσματα της αξιολόγησης χρησιμοποιούνται προς όφελος των μαθητών.
- 4) Η αξιολόγηση κάθε μαθητή βασίζεται σε ένα ατομικό εξελικτικό συνεχές και χαρακτηρίζει αυτόν σε σχέση με την πρότερη επίδοσή του. Γι' αυτό λαμβάνονται ιδιαίτερα υπόψη τόσο τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της νοημοσύνης του μαθητή όσο και οι κοινωνικοπολιτισμικές συνθήκες που ζει.
- 5) Στις διαδικασίες πρέπει να εμπλέκεται ο ίδιος ο μαθητής. Πρέπει να έχει ενεργό ρόλο κατά τη διάρκεια της αυτοαξιολόγησης και ετεροαξιολόγησης από τους συμμαθητές του στην ομάδα. (π.χ. η συμπλήρωση του Εννοιολογικού Χάρτη από κάθε μαθητή στο τέλος της ενότητας, οι δραστηριότητες δημιουργικής έκφρασης μέσα από παιχνίδια ρόλων κ.λπ.).
- 6) Τα άτομα με ειδικές ανάγκες αξιολογούνται με βάση τις γενικές αρχές αξιολόγησης. Δίνεται έμφαση στις δυνατότητες που ανέπτυξε ο μαθητής να αξιοποιεί τη γνώση σε σχέση με την καθημερινή ζωή. Αποτελεί αξιολόγηση της ολόπλευρης παρουσίας του μαθητή και δεν εστιάζει στις αδυναμίες του. Τέλος, η αξιολόγηση πρέπει να αποτελεί παρωθητική διαδικασία για το μαθητή και να σχετίζεται με το εξατομικευμένο πρόγραμμα εκπαίδευσής του.

5. ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ ΤΗΣ ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΑΙΘΟΥΣΑΣ

Η διαμόρφωση του χώρου της σχολικής αίθουσας είναι σημαντική γιατί συνδέεται με την επίτευξη των στόχων του μαθήματος της ΜτΠ, όπως αυτά ορίζονται από το ΔΕΠΠΣ, ΦΕΚ 303, Β΄/13-3-2003. Συνιστάται η τοποθέτηση των θρανίων ανά δύο ή τρία αντικριστά, για να διευκολύνεται η εργασία των μαθητών σε ομάδες (συνεργατική μάθηση). Η διάταξη των θρανίων και των επίπλων της τάξης προτείνεται με τέτοιο τρόπο, ώστε να δημιουργούνται «γωνιές» - «χώροι εργασίας», που να επιτρέπουν την αξιοποίηση του εποπτικού υλικού και να ενισχύουν τη διαμαθητική επικοινωνία. Η διακόσμηση της σχολικής τάξης με έργα των παιδιών (ζωγραφιές, κατασκευές κ.λπ.), η ανάρτηση αφισών με θέματα που σχετίζονται με τα γνωστικά αντικείμενα δημιουργεί ένα φιλικό και ελκυστικό περιβάλλον που καλλιεργεί στάσεις και παρωθεί τους μαθητές στην ανάληψη δράσεων.

6. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ξενόγλωσσον

- **Anderson, R. C. & Armbruster, B.B. (1990)**, Some Maxims for Learning and Instruction, *Teachers College Records*, v.91(3).
- **Ausubel, D. (1968)**, *Educational Psychology*, New York, Holt, Rinehart and Winston.
- **Bernstein, B. (1991)**, *Παιδαγωγικοί Κώδικες και Κοινωνικός Έλεγχος*, Εισαγωγή, σημ. μτφρ. Ι. Σολομών, Αθήνα, Αλεξάνδρεια.
- **Bolton, G., (1979)**, *Toward a Theory of Drama in Education*, London, Longman.
- **Bruner, J., & Silva. A., (1993)**, *Play*, London, Penguin.
- **Cohen, E. (1994)**, *Designing group work*, New York, London, Teachers College Press.
- **Combs, A.W. (1982)**, Affective education or none at all. *Educational Leadership*, 39(7), 494-497.
- **Driver, R., Oldham, V. (1986)**, A Constructivist Approach to Curriculum Development, *Studies in Science Education*, No 13.
- **Freud, S., (1971)**, *The Complete Introductory Lectures in Psychoanalysis*, London, Allen and Unwin.
- **Gardner, H. (1993)**, *Multiple Intelligence*, New York, Basic Books.
- **Glassersfeld, E. (1987)**, *Construction of Knowledge*, Intersystems Publications, Salinaw, C.A.
- **Heathcote, D. (1985)**, Collected Writings on Education and Drama, (Johnson, L. & O' Neil, C., *Drama and Mentally Handicapped*), London, Hutchinson.
- **Isaacs, S., (1963)**, *The Psychological Aspects of Child Development*, London, Evan Bross.
- **Johnson D. & Johnson, R. (1999)**, *Learning Together and Alone*, Allyn & Bacon.
- **Kelly, D., (1977)**, *Play and Drama. Some Theoretical Considerations*, M.A, London, Institute of Education.
- **Kelly, G., (1963)**, *A Theory of Personality*, N. York, Norton Library.
- **Kolb, A. and Kolb D. A. (2001)**, *Experiential Learning Theory Bibliography 1971-2001*, Boston, Ma.: McBer and Co, <http://trgmcber.haygroup.com/Products/learning/bibliography.htm>
- **McGregor, L., (1975)**, *A Sociological Investigation of Drama Teaching in Three Schools*, M. Phil., University of London, Institute of Education.
- **Mercer, N.,(1998)**, *The Guided Construction of Knowledge*, Multilingual Matters Ltd.
- **Novak, J. & Gowin, D. (1984)**, *Learning How to Learn*, Cambridge University Press.
- **Novak, J. (1990)**, Concept maps and Vee Diagrams, *Instructional Science*, vol.19(1).
- **Novak, J. (1998)**, *Learning, Creative and Using Knowledge*. Mahawh, NJ, Erlbaum.
- **Piaget, J., (1951)**, *Play, Dreams and Imitation in Childhood*, London, Heinemann.
- **Rogers, C.R. & Freiberg, H.J. (1994)**, *Freedom to Learn* (3rd Ed). Columbus, OH: Merrill/Macmillan.
- **Rogoff, B. (1994)**, Developing understanding of the idea of communities of learners. *Mind, Culture, and Activity*, 4
- **Vygotsky, L., (1993)**, Play and its Role, in the Mental Development Of the Child, στο Bruner, Jolly & Silva, *Play*, London, Penguin.
- **Vygotsky, L.S., (1978)**, *Σκέψη και Γλώσσα*, Αθήνα, Γνώση, τίτλος πρωτοτύπου: *Mind and Society*, Massachusetts, Harvard University Press.

- **Warren, K., (1999),** *Hooked on Drama*, Australia, Social Science Press
- **Winnicott, D., (1974),** *Playing and Reality*, London, Penguin.

Ελληνική και μεταφράσεις

- **Άλκπστις, (1990),** *Το Βιβλίο της Δραματοποίησης*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα.
- **Άλκπστις, (2000),** *Η Δραματική Τέχνη στην Εκπαίδευση*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα.
- **ΔΕΠΠΣ,** ΦΕΚ 303-Β΄/13-3-2003
- **Ένωση για τη Διδακτική των Φυσικών Επιστημών (Ε.ΔΙ.Φ.Ε.), (2004),** Διδασκαλία των Φυσικών Επιστημών. Έρευνα και Πράξη. *Τρίμηνη περιοδική έκδοση για την εκπαίδευση*, τεύχος 7. Εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα.
- **Εξαρχάκος, Θ. (1991),** *Εισαγωγή στα Μαθηματικά*, τ. Α΄, Άλγεβρα, Αθήνα.
- **Ευκλείδη Α., & Κάντας, Α. (2000),** Γλωσσάρι. ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ: *Το Περιοδικό της Ελληνικής Ψυχολογικής Εταιρείας*. 7(1, Παράρτημα). 105-121.
- **Frey, K. (1996),** *Η μέθοδος project*, μτφρ. Μάλλιου, Θεσσαλονίκη, Αφοι Κυριακίδη.
- **Κόκκοτας, Π. (2002),** *Διδακτική των Φυσικών Επιστημών II, Σύγχρονες Προσεγγίσεις στη Διδασκαλία των Φυσικών Επιστημών*, 3^η έκδοση βελτιωμένη.
- **Κόκκοτας, Π. Πλακίτση, Κ. (επιμ.) (2005),** *Μουσειοπαιδαγωγική και Εκπαίδευση στις Φυσικές Επιστήμες, Θεωρία και Πράξη*, Αθήνα, Γρηγόρης.
- **Κουλουμπαρίτση, Α.Χ., Μουρατιάν, Ζ. και ομάδα εκπαιδευτικών, (2004),** *Σχέδια Εργασίας στην Τάξη και στην Πράξη. Στόχος - Τρόπος - Αξιολόγηση*. Αθήνα, Πατάκης.
- **Ματσαγγούρας, Η. (2000),** *Ομαδοσυνεργατική Διδασκαλία και Μάθηση*, Αθήνα, Γρηγόρης.
- **Ματσαγγούρας, Η. (2003),** *Η Διαθεματικότητα στη Σχολική Γνώση, Εννοιολογική Αναπλαισίωση και Σχέδια Εργασίας*, Αθήνα, Γρηγόρης.
- **Πήλιουρας, Κόκκοτας, Πλακίτση, Γρίλιας (2001),** Η διαμαθητική επικοινωνία σε ένα πλαίσιο συνεργατικής εποικοδόμησης της γνώσης στο μάθημα των Φυσικών Επιστημών, *Βιβλίο Πρακτικών Συνεδρίου «Σχολική Γνώση και Διδασκαλία στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση»*, Ιωάννινα.
- **Πλακίτση Κ. (2004),** Μουσειοπαιδαγωγική και Εκπαίδευση στις Φυσικές Επιστήμες: Κοινοί τόποι στην έρευνα, στα Αναλυτικά Προγράμματα και στη Διδακτική πρακτική, *Επιστημονική Επετηρίδα Σχολής Επιστημών Αγωγής Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*, τ. Β΄, Ιωάννινα.
- **Σταυρίδου, Ε. (2000),** *Συνεργατική Μάθηση στις Φυσικές Επιστήμες*. Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας.
- **Ταρατόρη-Τσαλκατίδου (2002),** *Η μέθοδος project στη θεωρία και στην Πράξη*, Θεσσαλονίκη, Αφοι Κυριακίδη.

7. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΤΟΥ ΜΑΘΗΤΗ

1. Οδηγίες για τον τρόπο χρήσης του βιβλίου και ενημερωτικό σημείωμα για το μαθητή
2. Περιεχόμενα
3. **Ανάπτυξη ενοτήτων και κεφαλαίων**
 - 3.1. Εισαγωγικό «κείμενο» (σύνολο εικόνων που έχουν λειτουργία του εισαγωγικού κειμένου και του εννοιολογικού χάρτη της ενότητας)
 - 3.2. Βασικό λεξιλόγιο ενότητας
 - 3.3. **Ανάπτυξη κεφαλαίων**
 - 3.3.1. Προκαταβολικοί οργανωτές κεφαλαίου
 - 3.3.2. Βασικό λεξιλόγιο κεφαλαίου
 - 3.3.3. Δραστηριότητες μέσα και έξω από τη σχολική τάξη
 - 3.3.4. Ανακεφαλαίωση
 - 3.3.5. Δραστηριότητες επέκτασης, μεταγνωστικές δραστηριότητες, δραστηριότητες αυτορύθμισης - αυτοαξιολόγησης
 - 3.4. **Ανακεφαλαίωση ενότητας**
 - Παραθέματα

8. ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΤΕΤΡΑΔΙΟΥ ΕΡΓΑΣΙΩΝ

Σε κάθε γενική θεματική ενότητα υπάρχουν:

1. **Δραστηριότητες συλλογής και ταξινόμησης δεδομένων**
2. **Δραστηριότητες κριτικής ανάλυσης δεδομένων (συγκρίσεις κ.λπ.)**
3. **Δραστηριότητες εφαρμογής και επέκτασης της νέας γνώσης** στο πλαίσιο αυθεντικών καταστάσεων της καθημερινής ζωής. Συσχέτιση με Κοινωνία, Πολιτισμό, Τεχνολογία, Περιβάλλον.
4. **Δραστηριότητες δημιουργικής ανασύστασης δεδομένων - Επέκτασης** (Παιχνίδια ρόλων, αντιπαραθέσεις, διλήμματα, χαρτεπικολλήσεις κ.ά.)
5. **Διερευνητικές δραστηριότητες** μέσα από τη διατύπωση αυθεντικών μαθητικών ερωτήσεων (και πρόκληση εργασίας στο πεδίο, με φύλλο καταγραφής, οργάνωση μικρής έρευνας, συνεντεύξεις κ.λπ.)
6. **Δραστηριότητες που καλλιεργούν τη μεταγνώση, την αυτορύθμιση, την αυτοαξιολόγηση.** Δηλ. ο μαθητής:
 - α) να δηλώνει τα νοητικά εργαλεία που έχει στη διάθεσή του για να ολοκληρώσει το έργο (π.χ. 2^ο μάθημα για την οικογένεια: Ερ. «πώς θα καταλήξεις στην απάντηση;» Απ. «θα απαντήσω με βάση τον πίνακα με τα μέλη της οικογένειας των συμμαθητών μου, που θα φτιάξω ο ίδιος»),
 - β) να προετοιμάζει τα βήματα που πρέπει να ακολουθήσει για να ολοκληρώσει το έργο,
 - γ) να υπολογίζει την ταχύτητα που πρέπει να έχει για να ολοκληρώσει το έργο,
 - δ) να γνωρίζει τα κριτήρια αυτοαξιολόγησης του ολοκληρωμένου έργου,

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Κατά την άποψή μας, στην Πρώτη τάξη είναι ιδιαίτερα πρόσφορο οι δραστηριότητες αυτορύθμισης να καλλιεργηθούν μέσα από τα μικρά σχέδια εργασίας, όπου οι μαθητές αυτόβουλα αναλαμβάνουν ρόλους στην ομάδα (π.χ. γραμματέας).
7. **Διαθεματικές δραστηριότητες.** Οι δραστηριότητες που εμπλέκουν τα άλλα γνωστικά αντικείμενα (Γλώσσα, Μαθηματικά, Εικαστικά κ.ά.) γύρω από ένα θέμα μπορούν κατά περίπτωση να αποτελούν ξεχωριστή δραστηριότητα στο τέλος μιας ενότητας ή οι δραστηριότητες των κατηγοριών 3, 4, 5 να λειτουργήσουν ως διαθεματικές.

ΠΑΝΟΡΑΜΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Γενική Θεματική Ενότητα: Η ομάδα		Γενική Θεματική Ενότητα: Ο χρόνος	
Ενότητα 1: Η τάξη μου	Ενότητα 2: Το σχολείο μου	Ενότητα 3: Η οικογένειά μου	Ενότητα 2: Ο ήλιος και η ζωή μας
Κεφ. 1: Πώς είναι η τάξη μου; (ΙΧ45')	Κεφ.1: Πώς είναι το σχολείο μου; (ΙΧ45')	Κεφ.1: Η οικογένεια (ΙΧ45')	Κεφ. 1: Ο ήλιος, ο Ηλιάτορας, ο Πετροπαϊνιδιάτορας (ΙΧ45')
Κεφ. 2: «Η ομάδα μια αγκαλιά, δάσκαλοι με τα παιδιά» (ΙΧ45')	Κεφ.2: Πώς ζούμε στο σχολείο; (ΙΧ45')	Κεφ.2: Πώς ζούμε στην οικογένεια; (ΙΧ45')	Κεφ 2: Τι μας προσφέρει ο ήλιος; (ΙΧ45')
Κεφ. 3: Πώς ζούμε στην τάξη; (ΙΧ45')	Κεφ 3: Εκδρομές με το σχολείο, εκδηλώσεις και γιορτές (ΙΧ45')	Κεφ.3: Πώς η οικογένεια φροντίζει το περιβάλλον; (ΙΧ45')	
	Κεφ.4: 28η Οκτωβρίου (ΕΕ*) (ΙΧ45')		
		Κεφ. 4: Πώς αλλιώς μετράω το χρόνο; (ΙΧ45')	
		Κεφ.5: Χριστούγεννα, Πρωτοχρονιά (ΕΕ) (ΙΧ45')	
		Κεφ.6: Πώς περνάω τον ελεύθερο χρόνο μου; (ΙΧ45')	
Σχέδιο εργασίας: «Ομάδες σε δράση» (2Χ45')	Σχέδιο εργασίας: «Τρέχει, τρέχει.... ο χρόνος» (2Χ45')		

Γενική θεματική ενότητα: Ο τόπος μου			Γενική θεματική Ενότητα: Οι ανάγκες του ανθρώπου		
Ενότητα 1: Το σπίτι μου	Ενότητα 2: Η γειτονιά μου	Ενότητα 3: Ο τόπος που ζω	Ενότητες: Οι ανάγκες του ανθρώπου	Ενότητα 2: Γνωρίζω το σώμα μου	Ενότητα 4: Αγαθά και επαγγέλματα
Κεφ. 1: Στο σπίτι μου (ΙΧ45')	Κεφ. 1: Πώς είναι η γειτονιά μου; (ΙΧ45')	Κεφ. 1: Ακτές και θάλασσα (ΙΧ45')	Κεφ.1: Ποιες είναι οι ανάγκες του ανθρώπου; (2x45')	Κεφ. 1: Γνωρίζω το σώμα μου (ΙΧ45')	Κεφ. 1: Αγαθά και επαγγέλματα (2x45')
	Κεφ. 2: Οι άνθρωποι της γειτονιάς μου (ΙΧ45')	Κεφ. 2: Νησιά (ΙΧ45')	Κεφ. 2: Άνθρωποι με ειδικές ανάγκες (ΙΧ45')	Κεφ. 2: Γνωρίζω τον κόσμο με τις αισθήσεις (ΙΧ45')	
	Κεφ. 3: Πώς ζούμε στη γειτονιά; (ΙΧ45')	Κεφ. 3: Ποτάμια, λίμνες, κάμποι (ΙΧ45')		Κεφ. 3: Πώς φροντίζω το σώμα μου για να είμαι υγιής; (ΙΧ45')	
	Κεφ. 4: Η γειτονιά και το περιβάλλον (ΙΧ45')	Κεφ. 4: Βουνά (ΙΧ45')			
		Κεφ.5: Πώς ο άνθρωπος αλλάζει τον τόπο που ζει; (ΙΧ45')			
Σχέδιο εργασίας «Γνωρίζω τον τόπο μου» (2x45')					

Γενική Θεματική Ενότητα: Πώς επικοινωνούμε;		Γενική Θεματική Ενότητα: Ο Πολιτισμός μας	
Ενότητα 1: Επικοινωνία - ενημέρωση - Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης	Ενότητα 1: Τα παιχνίδια άλλοτε και σήμερα	Ενότητα 2: Πώς ανακαλύπτω την ιστορία του τόπου μου;	Ενότητα 3: Τι είναι ο πολιτισμός;
Κεφ. 1: Η επικοινωνία άλλοτε και σήμερα (ΙΧ45')	Κεφ. 1: Τα παιχνίδια άλλοτε και σήμερα (ΙΧ45')	Κεφ. 1: Πώς ανακαλύπτω την ιστορία του τόπου μου; (ΙΧ45')	Κεφ. 1: Ο πολιτισμός του τόπου μας (ΙΧ45')
Κεφ. 2: Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας και Ενημέρωσης (ΙΧ45')		Κεφ. 2: 25η Μαρτίου: διπλή γιορτή (ΕΕ) (ΙΧ45')	Κεφ. 2: Μια επίσκεψη στο Μουσείο (ΙΧ45')
			Κεφ. 3: Τι συμβαίνει στην περιοχή μας; (ΙΧ45')
			Κεφ. 4: Κάθε τόπος τα έθμά του... και ο χρόνος τα δικά του (ΙΧ45')
			Κεφ. 5: Το Βιβλίο των παροιμιών (ΙΧ45')
			Κεφ. 6: Απόκριες (ΕΕ) (ΙΧ45')
			Κεφ. 7: Πάσχα (ΕΕ) (ΙΧ45')
		Σχέδιο Εργασίας: «Επίσκεψη σε ένα Μουσείο»	

Γενική Θεματική Ενότητα: Ερευνούμε το Περιβάλλον				
Ενότητα 1: Τα φυτά του τόπου μου	Ενότητα 2: Τα ζώα του τόπου μου	Ενότητα 3: Αντικείμενα από το περιβάλλον μου	Ενότητα 4:	Ενότητα 5:
Κεφ. 1: Ποια φυτά ζουν στον τόπο μου; (ΙΧ45')	Κεφ. 1: Ποια ζώα ζουν στον τόπο μου; (ΙΧ45')	Κεφ. 1: Από τι είναι φτιαγμένα τα αντικείμενα στην τάξη μου; (ΙΧ45')	Κεφ. 1: Η ηλεκτρική ενέργεια στη ζωή μας (ΙΧ45')	Κεφ. 1: Το ταξίδι του ήχου (ΙΧ45')
Κεφ. 2: Ποια είναι τα μέρη των φυτών; (ΙΧ45')	Κεφ. 2: Ποια είναι τα μέρη ενός ζώου; (ΙΧ45')	Κεφ. 2: Πόσα είδη υλικών έχω στην τάξη μου; (ΙΧ45')	Κεφ. 2: Κάνουμε οικονομία στην ηλεκτρική ενέργεια (ΙΧ45')	
Κεφ. 3: Οι εποχές και τα φυτά (ΙΧ45')	Κεφ. 3: Οι οικογένειες των ζώων (ΙΧ45')			
	Κεφ. 4: Τα ζώα και το περιβάλλον (ΙΧ45')			
	Κεφ. 5: Πώς φροντίζουμε τα φυτά και τα ζώα; (ΙΧ45')			
Σχέδιο Εργασίας: Τα ζώα και τα φυτά στην τέχνη και στον πολιτισμό (2x45')				

Γενική θεματική ενότητα: Η ομάδα

Ενότητες: «Η τάξη μου»
«Το σχολείο μου»
«Η οικογένειά μου»

Ενότητα 1: «Η τάξη μου»

Διαθεματικές έννοιες: 1. μονάδα - σύνολο
2. τόπος - χώρος
3. αλληλεπίδραση
4. ομοιότητα - διαφορά

Κεφάλαιο 1: Πώς είναι η τάξη μου;

Διδακτικοί στόχοι: Οι μαθητές:

- Να περιγράψουν την αίθουσά τους και να τη συγκρίνουν με τις άλλες αίθουσες του σχολείου.
- Να αναγνωρίζουν και να εκτιμούν με δικά τους μέτρα τα αντικείμενα της αίθουσάς τους.
- Να ορίζουν τη σχετική θέση αντικειμένων ή προσώπων στην αίθουσα ως προς συγκεκριμένα και σταθερά σημεία αναφοράς και να την περιγράψουν χρησιμοποιώντας τους όρους: πίσω, δίπλα, δεξιά, αριστερά.

Βιβλίο του μαθητή

Το αρχικό ερώτημα - προκαταβολικός οργανωτής για το κεφάλαιο τίθεται από την Καμπλώ. Το σκίτσο και το τετράστιχο καλούν τα παιδιά σε ένα *παιχνίδι γνωριμίας με το χώρο και τα αντικείμενα της τάξης*. Δώστε τους χρόνο να ερευνήσουν το χώρο, να ανοίξουν ντουλάπια, να αγγίξουν αντικείμενα. Εξηγήστε τους ότι μόλις θα ακούσουν το σύνθημα (ταμπουρίνο, παλαμάκια ή ό,τι έχετε ορίσει), κάθε παιδί θα σταθεί κοντά σ' αυτό που έχει επιλέξει και θα απαντήσει σε ερωτήσεις π.χ. Πώς το λένε; Σε τι μας χρησιμεύει; Τι κάνουμε μ' αυτό; Γιατί το διάλεξες;

Η 2^η δραστηριότητα είναι συζήτηση – κατευθυνόμενη άσκηση προσανατολισμού – με σκοπό την *περιγραφή του χώρου*. Τα παιδιά (όρθια στο χώρο ή από τη θέση τους) μιλάνε για πράγματα που βλέπουν και ασκούνται στη χρήση των όρων *πάνω, κάτω, δεξιά, αριστερά*.

Η *ερώτηση* ωθεί τους μαθητές να σκεφτούν άλλα αντικείμενα που θα μπορούσαν να υπάρχουν στο χώρο αλλά και τρόπους με τους οποίους θα μπορούσαν να τα χρησιμοποιήσουν (διαμορφωτική αξιολόγηση).

Στη συνέχεια τα *παιδιά κάνουν μετρήσεις - εκτιμήσεις - συγκρίσεις* χρησιμοποιώντας υποκειμενικά (δικά τους) μέτρα, όπως π.χ. το βήμα τους, τα χέρια τους κ.λπ. Η *ερώτηση - επέκταση* «Τι άλλο θα ήθελες να μετρήσεις», «Πώς αλλιώς μετράμε;» παρακινεί το μαθητή να επινοήσει και άλλα δικά του –υποκειμενικά– μέτρα. Ολόκληρη η δραστηριότητα αποτελεί μια πολύ καλή ευκαιρία για *αναγνώριση και εξοικείωση του μαθητή με το χώρο* (διαθεματική έννοια) σε σχέση με το σώμα του, με τον εαυτό του. Επίσης, καλλιεργεί τη δεξιότητα της εκτίμησης - μέτρησης με οικεία υποκειμενικά μέτρα ως προοργανωτή των κανονικών μετρήσεων με συγκεκριμένα αντικειμενικά μέτρα.

Η επόμενη δραστηριότητα *προβλέπει τη συμμετοχή των ατόμων με ειδικές ανάγκες (ΑμΕΑ) και προάγει την εμπιστοσύνη*: Κλείστε μ' ένα μαντίλι τα μάτια ενός παιδιού και ζητήστε από δύο παιδιά που βρίσκονται σε διαφορετικά σημεία της αίθουσας να του δώσουν –διαδοχικά– οδηγίες για να πάει στην πόρτα. Φροντίστε αυτός που βλέπει και δίνει τις οδηγίες να βρίσκεται κοντά στο παιδί που ακούει και προχωράει. Κάντε το ίδιο με άλλα παιδιά και άλλους προορισμούς, π.χ. τη βιβλιοθήκη, τον πίνακα κ.ά. Ρωτήστε τα παιδιά: «Γιατί διαφέρουν οι οδηγίες;»

Επίσης, μπορείτε να βάλετε *μαθητές να περιγράψουν την αίθουσα από διαφορετικά σημεία* και να συζητήσετε σε τι διαφέρουν οι περιγραφές.

Η ανακεφαλαίωση αναδεικνύει το βασικό λεξιλόγιο του μαθήματος: λέξεις που συνδέονται με την τάξη ως χώρο.

Με τη *δραστηριότητα επέκτασης* τα παιδιά προκαλούνται να παρατηρήσουν φωτογραφίες με τάξεις από άλλες χώρες. Μπορείτε να συζητήσετε για το περιβάλλον κάθε τάξης και να παρακινήσετε τους *μαθητές να εντοπίσουν ομοιότητες και διαφορές (διαθεματική έννοια)*. Επειδή η δραστηριότητα στοχεύει στην προώθηση της διαπολιτισμικότητας, προτείνεται τα παιδιά να ενημερωθούν σχετικά με τις πολιτισμικές ιδιαιτερότητες κάθε λαού με στόχο την ευαισθητοποίησή τους. Σκοπός είναι να συγκρίνουν και όχι να κατακρίνουν. Επίσης, αν στην τάξη σας υπάρχουν παιδιά από άλλες χώρες, ζητήστε τους να φέρουν φωτογραφίες και να μιλήσουν για το σχολείο στον τόπο που ζούσαν, πριν έρθουν στην Ελλάδα.

Τετράδιο εργασιών

1. *Δραστηριότητα προσανατολισμού*: Ο λαβύρινθος, φτιαγμένος από τα θρανία της τάξης, οριοθετεί ένα χώρο. Το παιδί καλείται να προσανατολιστεί και να αποτυπώσει στο χαρτί τη διαδρομή που θα ακολουθήσει η Καμηλώ για να βρει το μήλο της (νύξη για διατροφικές συνήθειες).

2. *Δραστηριότητα έρευνας και καταγραφής αντικειμένων στο χώρο έξω από την τάξη*: Τα παιδιά επισκέπτονται μια άλλη τάξη, παρατηρούν το χώρο, *συγκεντρώνουν δεδομένα* και συμπληρώνουν τον πίνακα. Αυτό μπορεί να γίνει κατά τη διάρκεια του διαλείμματος ή λίγο πριν. Ενημερώστε τους / τις συναδέλφους σας για την επίσκεψη. Προτιμήστε να πάνε σε διάφορες τάξεις, ώστε να υπάρχει ποικιλία αποτελεσμάτων. Μπορούν να *συγκρίνουν και να ταξινομήσουν τα δεδομένα* που συγκέντρωσαν, να κάνουν *δημιουργική ανασύστασή τους* περιγράφοντας την άλλη τάξη και να τη *συγκρίνουν* με τη δική τους (*επέκταση*).

Κεφάλαιο 2: Η ομάδα μια αγκαλιά, δάσκαλοι, με τα παιδιά

Διδακτικοί στόχοι: Οι μαθητές:

- Να αποκτήσουν σχέσεις με τους συμμαθητές τους.
- Να βιώσουν ότι η τάξη τους είναι μια ομάδα, τα μέλη της οποίας αλληλεπιδρούν.

Βιβλίο του μαθητή

Στον τίτλο του κεφαλαίου εμφανίζεται η (διαθεματική) *έννοια ομάδα*. Σε κάθε ομάδα σημαντικό ρόλο παίζει η *ύπαρξη ατόμων που γνωρίζονται και εμπιστεύονται ο ένας τον άλλο*. Γι' αυτό τα παιδιά καλούνται σε παιχνίδια γνωριμίας.

Η ¹ δραστηριότητα γίνεται με τη βοήθεια σπάγγου ή κορδέλας. Ένα παιδί κρατά την κορδέλα από την άκρη της και δίνει το κουβάρι σε κάποιο συμμαθητή του, λέγοντας πώς το λένε και τι του αρέσει πιο πολύ. Αυτός κρατάει την κορδέλα από κάποιο σημείο της και, συνεχίζοντας να την κρατάει, δίνει το κουβάρι σε κάποιο άλλο παιδί κ.ο.κ. Στο τέλος, όλοι προσπαθούν να κρατήσουν την κορδέλα τεντωμένη. Έτσι *αισθητοποιείται ένας κύκλος ή ένα πλέγμα*, δηλ. κάποιο σχήμα που αποτυπώνει τις σχέσεις μεταξύ των μελών της ομάδας. Τα παιδιά αντιλαμβάνονται τις σχέσεις αλληλεπίδρασης που δημιουργούνται, ότι δηλαδή το καθένα εξαρτάται από τους άλλους στην τάξη.

Η 2^η δραστηριότητα είναι *παιχνίδι αναγνώρισης* των συμμαθητών και *ενισχύει την εμπιστοσύνη*. Βασίζεται στην αφή και στην ακοή, προβλέποντας και τη *συμμετοχή των ατόμων με ειδικές ανάγκες* (ΑμΕΑ). Η ομάδα κάνει έναν κύκλο και ένας μπαίνει στη μέση με κλειστά τα μάτια. Τα μέλη της ομάδας κινούνται για λίγο κυκλικά και σταματούν. Αυτός που είναι στη μέση, αγγίζει κάποιον από την ομάδα. Αυτός που «πιάστηκε», πρέπει να πει το όνομα του παιδιού στη μέση του κύκλου. Το παιδί στη μέση τον ακούει με προσοχή και ταυτόχρονα αγγίζει τα μαλλιά, το πρόσωπο, τα ρούχα ... προσπαθώντας να καταλάβει ποιος είναι. Αν τον βρει, μπαίνει στο κέντρο και το παιχνίδι συνεχίζεται. Όσο διαρκεί η δραστηριότητα, προτείνεται να έχετε επιλέξει και να ακούτε χαλαρωτική μουσική.

Με την *αυθεντική μαθητική ερώτηση* τα παιδιά παρωθούνται να απευθύνουν κι άλλες ερωτήσεις σε συμμαθήτριες, συμμαθητές και το δάσκαλο ή τη δασκάλα τους (ανάπτυξη σχέσεων).

Η *ανακεφαλαίωση* εστιάζει στη λέξη - έννοια «ομάδα». Το αίνιγμα που αναφέρεται στην τάξη, βοηθάει στη δημιουργία ευχάριστου κλίματος και θετικών στάσεων.

Τετράδιο εργασιών

3. *Δραστηριότητα συλλογής και ταξινόμησης δεδομένων*: Τα παιδιά καλούνται να παρατηρήσουν πιο προσεκτικά τους συμμαθητές τους και να συμπληρώσουν έναν πίνακα σχετικά με το πλήθος των αγοριών και των κοριτσιών της τάξης τους. Η συμπλήρωση του πίνακα στην αρχή μπορεί να γίνεται χρωματίζοντας τα κουτάκια και αργότερα με σύμβολα, όπως Ρ κ.ά. Μπορείτε να επεκτείνετε τη συμπλήρωση πινάκων με τους παρακάτω.

Πόσα αγόρια έχουν																				
ξανθά μαλλιά																				
μαύρα μαλλιά																				
καστανά μαλλιά																				
κόκκινα μαλλιά																				
Πόσα κορίτσια έχουν																				
ξανθά μαλλιά																				
μαύρα μαλλιά																				
καστανά μαλλιά																				
κόκκινα μαλλιά																				

Σας δίνεται η ευκαιρία να συζητήσετε για *τις ομοιότητες* και *τις διαφορές* των ατόμων (διαθεματική έννοια) όπως επίσης για τη μοναδικότητα καθενός και τη χρησιμότητά του στην ομάδα (*επέκταση*).

Κεφάλαιο 3: Πώς ζούμε στην τάξη;

Διδακτικοί στόχοι: Οι μαθητές:

- Να επισημαίνουν τις κοινές ανάγκες που ικανοποιεί η τάξη.
- Να περιγράφουν την οργάνωση και τη λειτουργία της τάξης ως ομάδας.
- Να γνωρίζουν και να αποδέχονται τους κανόνες που πρέπει να τηρούνται για την καλύτερη λειτουργία της τάξης τους ως ομάδας.
- Να τηρούν κανόνες υγιεινής και ασφάλειας στην τάξη.

Βιβλίο του μαθητή

Προκαταβολικούς οργανωτές αλλά και «*κείμενο*» για το κεφάλαιο αποτελούν οι εικόνες που είναι τοποθετημένες σε πίνακα ανακοινώσεων και παρουσιάζουν στιγμιότυπα από τη σχολική ζωή στην

τάξη. Τα παιδιά *προκαλούνται να συζητήσουν σε ομάδες* όσα βλέπουν: τις δραστηριότητες που γίνονται στην τάξη αλλά και τον τρόπο εργασίας. *Προβληματίστε* τα σχετικά με α) τη συμπεριφορά τους σε συμμαθητές και συμμαθήτριες, β) τους κανόνες ασφάλειας και υγιεινής στην τάξη. Η επιλογή των εικόνων έγινε με σκοπό να οδηγήσει σε διάλογο για τον τρόπο της εργασίας στην τάξη: πότε εργαζόμαστε καλύτερα, πότε ζούμε καλύτερα στην τάξη; Μιλήστε και δώστε έμφαση σε θέματα που πιστεύετε ότι χρειάζεται περισσότερο η ομάδα σας. Τα μικρά παιδιά δυσκολεύονται να κατανοήσουν πότε πρέπει να μιλήσουν, οπότε χρειάζεται να καλλιεργηθεί η έννοια του σεβασμού για το/τη συμμαθητή/τρια, αρχικά με παιγνιώδη τρόπο (π.χ. δίνοντας ένα αντικείμενο σε όποιον πρόκειται να μιλήσει).

Με την *ερώτηση επέκτασης* ζητάμε από τα παιδιά να σκεφτούν και άλλες δραστηριότητες που υποθέτουν ότι θα κάνουν στην τάξη, ανακαλώντας τις εμπειρίες τους, π.χ. από το Νηπιαγωγείο. Η παρεμβολή του ήρωα με παιγνιώδη τρόπο *ωθεί τα παιδιά στην αναζήτηση κανόνων*. Μετά από *συζήτηση*, συμφωνήστε με τα παιδιά για τους κανόνες που χρειάζεται να ακολουθείτε στην τάξη σας. Για να υπάρξει και μια *βιωματική προσέγγιση*, παίζουμε μαζί με τα παιδιά ένα παιχνίδι ρόλων. Σχολιάζουμε τις συμπεριφορές που εμφανίστηκαν (επιθυμητές και μη επιθυμητές).

Η *ανακεφαλαίωση* δίνει άλλη μια ευκαιρία να συζητηθεί η λέξη «κανόνες».

Με *αφορμή το παράθεμα* - φωτογραφία «η τάξη της γιαγιάς», *συζητήστε για τις σχολικές τάξεις σε παλαιότερα χρόνια*. Τι μπορούν να καταλάβουν από τη φωτογραφία; Ζητήστε τους να ρωτήσουν τους μεγαλύτερους σε ηλικία συγγενείς για τους κανόνες που είχαν στην τάξη τους όταν εκείνοι ήταν μαθητές. Μπορούν επίσης να αναζητήσουν και να φέρουν στο σχολείο αντικείμενα που χρησιμοποιούνταν τότε στις τάξεις.

Ανακεφαλαιωτική - διαθεματική δραστηριότητα αποτελεί για κάθε ενότητα η δραστηριότητα με τίτλο «*Συζητάμε και ζωγραφίζουμε*». Για την πρώτη ενότητα του βιβλίου, «Η τάξη μου», και για την καλλιέργεια θετικών στάσεων στα παιδιά απέναντι στην ομάδα της τάξης και τη σχολική ζωή, προτείνεται να συζητήσουν τι σημαίνει γι' αυτά η τάξη και να ζωγραφίσουν σε ένα φιλικό και οικείο πλαίσιο εικόνες από αυτήν (οι συμμαθητές και οι συμμαθήτριες, τα θρανία, ο πίνακας, ο δάσκαλος ή η δασκάλα, στιγμιότυπα της ζωής τους). Η δραστηριότητα έχει επίσης αξιολογικό χαρακτήρα, δεδομένου ότι αποτελεί έναν χάρτη εννοιών (Ε.Χ.) φιλικό για τα παιδιά, ο οποίος αποτυπώνεται εικαστικά.

Τετράδιο εργασιών

4. *Δραστηριότητα αυτορύθμισης*. Συζητήστε με τα παιδιά την προβληματική κατάσταση που αναδεικνύει η εικόνα και απαντήστε στην ερώτηση.

Επιπλέον, σε συνεργασία με τους μαθητές σας, μπορείτε να σκεφτείτε και άλλες προβληματικές καταστάσεις και να κάνετε το ίδιο.

Σχέδιο εργασίας για την ενότητα «Η τάξη μου»

ΤΙΤΛΟΣ: «Ομάδες σε δράση»

Διδακτικοί στόχοι: Οι μαθητές:

- Να ενταχθούν σε ομάδες, να συνεργαστούν.
- Να διαπιστώσουν ότι για την καλή λειτουργία στην τάξη είναι απαραίτητη η τήρηση κανόνων.
- Να αναλάβουν δράση για την καλή συμβίωση στην τάξη.

Α στάδιο: προβληματισμός-ευαισθητοποίηση των μαθητών

Με *αφορμή* γεγονότα από τη σχολική ζωή, συζητήστε και καταγράψτε τις ιδέες των μαθητών: τι μπορούν να κάνουν για να γίνει η τάξη καλύτερη, πώς μπορούν να εργαστούν σε ομάδες, πότε εργαζόμαστε καλύτερα, τι ανάγκες έχει η τάξη (ως χώρος και άτομα). Μπορείτε να διαβάσετε σχε-

τικά αποσπάσματα από βιβλία, να σχολιάσετε εικόνες ή να προβάλετε βίντεο. Ενδεικτικά προτείνονται: Αλεξίου Έλλη: «Σκληροί αγώνες για μικρή ζωή» (Απαντα, 1^ο τόμος), Καστανιώτης, 1978. Σεμπέ - Γκοσινύ: «Ο μικρός Νικόλας», Σύγχρονοι Ορίζοντες, 2000. CD-rom: «Η τάξη μου», κατασκευαστής POLARIS, Βίντεο σειρά «Μεγάλος κόσμος για μικρούς ανθρώπους» από Διερευνητική μάθηση - ενότητα 7: Συμπεριφορά (επιλογές από 17^η, 18^η, 20^η, 21^η και 23^η βιντεοκασέτα).

Β στάδιο: σχεδιασμός - προγραμματισμός δραστηριοτήτων

Τα παιδιά σκέφτονται τα ονόματα των ομάδων στις οποίες θα χωριστούν και κατασκευάζουν καρτέλες με το όνομα κάθε ομάδας, μία για κάθε μέλος.

Ενδεικτικά προτείνονται οι ομάδες:

- α) ζούμε σε καθαρό χώρο,
- β) ζούμε σε όμορφο χώρο και
- γ) ζούμε με ασφάλεια.

Εκτός από αυτές, μπορείτε, ανάλογα με τις ιδιαιτερότητες των μαθητών σας, να δημιουργήσετε κι άλλες.

Οι μαθητές συζητούν για τις αρμοδιότητες των μελών κάθε ομάδας την εβδομάδα κατά την οποία θα αναλάβουν την κάθε δράση και για τους κανόνες της εργασίας τους σε ομάδες. Μπορείτε να ορίσετε συντονιστή - υπεύθυνο κάθε ομάδας, ο οποίος θα αλλάζει κάθε μέρα.

Γ στάδιο: υλοποίηση - διαδικασία διεξαγωγής έργου

Κάθε ομάδα αναλαμβάνει δράση:

- α) δημιουργία βιβλιοθήκης, γωνιές μέσα στην τάξη, φροντίδα για την καθαριότητα της τάξης, καταγραφή ελλείψεων,
- β) στολισμός της τάξης με αφίσες, μικρές γλάστρες με φυτά, καταγραφή απόψεων σχετικά με τι άλλο θα ήθελαν να υπάρχει στο χώρο,
- γ) έλεγχος του χώρου για ζημιές (παράθυρα, φώτα χαλασμένα, θρανία, ..), καταγραφή και ενημέρωση του /της εκπαιδευτικού.

Δ στάδιο: αξιολόγηση - παρουσίαση έργου

Δημιουργία αφίσας (με ζωγραφική, κολάζ κ.λπ.) στην οποία εκφράζουν τις απόψεις / προτάσεις τους για το πώς θέλουν να είναι και να λειτουργεί η τάξη. Την παρουσιάζουν στα άλλα παιδιά, στο διδακτικό προσωπικό και στο Διευθυντή ή τη Διευθύντρια του Σχολείου.

Ενότητα 2: «Το σχολείο μου»

- Διαθεματικές έννοιες:
1. ομάδα - σύνολο
 2. τόπος - χώρος
 3. αλληλεπίδραση
 4. σύστημα
 5. πολιτισμός

Κεφάλαιο 1: Πώς είναι το σχολείο μου;

Διδακτικοί στόχοι: Οι μαθητές:

- Να ερευνήσουν ομαδικά τους χώρους του σχολείου και να τους αναγνωρίσουν και
- Να συγκρίνουν το σχολείο τους (ως χώρο) με άλλα σχολεία.

Βιβλίο του μαθητή

Προκαταβολικός οργανωτής είναι το εισαγωγικό σκίτσο με τα δύο καρτούν - μεταβατικά αντικείμενα, το οποίο προτείνεται να συζητηθεί στην τάξη ώστε τα παιδιά να εκφράσουν τα συναισθήματά τους (θετικά ή και αρνητικά) για το σχολείο. Η δραστηριότητα που ακολουθεί, παρακινεί τα παιδιά να εξερευνήσουν το σχολείο τους. Συζητήστε με τα παιδιά πώς θα γίνει η περιήγηση στο χώρο για να μην ενοχληθούν οι άλλες τάξεις και πώς θα χρησιμοποιήσουν τις αισθήσεις τους για να παρατηρήσουν το σχολείο. Ο οδηγός παρατήρησης «Τι βλέπεις, τι ακούς, τι πιάνεις, τι μυρίζεις, τι νιώθεις» προτρέπει τα παιδιά να χρησιμοποιήσουν όλες τις αισθήσεις τους, ενισχύοντας την *ισότιμη συνύπαρξη των παιδιών με ειδικές ανάγκες*. Η τάξη περιηγείται το σχολείο και με στόχο τη *θετική ενίσχυση* στην όλη διαδικασία αλλά και την *καλλιέργεια της επικοινωνίας* μεταξύ των μαθητών της μεγάλης ομάδας του σχολείου, τα παιδιά *μπορούν να καλημερίσουν τη διπλανή τάξη με ένα τραγούδι ή με κάποιο χαιρετισμό*. Η επόμενη δραστηριότητα αποσκοπεί στην *ομαδική εξερεύνηση των χώρων του σχολείου*. Τοποθετήστε σε φακέλους μια βασική λέξη-χώρο του σχολείου με συνοδευτική εικόνα, όπως «αίθουσα», «γραφείο», «σκάλα», «κυλικείο» κ.ά., υπό μορφή ταμπέλας. Τα παιδιά χωρίζονται σε ομάδες, ανάλογα με τους φακέλους. Καθεμιά παίρνει ένα φάκελο, ανακαλύπτει το χώρο και κολλάει την ταμπέλα στην αντίστοιχη θέση. Έτσι τα υπόλοιπα παιδιά του σχολείου θα συναντούν στο χώρο ταμπέλες τοποθετημένες από συμμαθητές τους της πρώτης τάξης. Η παρέμβαση των μαθητών της πρώτης τάξης σχετίζεται με την έννοια της *αλληλεπίδρασης* σε ένα σύστημα σχέσεων όπως το σχολείο. Ως δραστηριότητα επέκτασης οι μαθητές συζητούν και συγκρίνουν σχολεία στη χώρα μας. *Λένε τη γνώμη τους για το χώρο του σχολείου* και εκφράζουν τις επιθυμίες τους σχετικά με ελλείψεις /παρεμβάσεις σ' αυτόν.

Η ανακεφαλαίωση εστιάζει σε βασικές λέξεις που σχετίζονται με το σχολικό χώρο.

Με το παράθεμα-*επέκταση*, οι μαθητές συζητούν και συγκρίνουν σχολεία στη χώρα μας. Έτσι, καλλιεργείται η διαθεματική έννοια «*ομοιότητα - διαφορά*».

Με τη δραστηριότητα αξιολόγησης τα παιδιά λένε τη γνώμη τους για το χώρο του σχολείου και εκφράζουν τις επιθυμίες τους.

Τετράδιο εργασιών

1. *Δραστηριότητα εφαρμογής - επέκτασης* (λειτουργεί και ως διαμορφωτική αξιολόγηση): τα παιδιά αναζητούν χώρους και αντικείμενα που μας βοηθούν στη λειτουργία μας μέσα στο σχολείο και συζητούν για τη λειτουργικότητά τους. Για την καταγραφή, ίσως χρειαστεί και δεύτερη περιήγηση στους χώρους του σχολείου.

2. «*Τι προσέχουμε όταν κατεβαίνουμε τις σκάλες;*»: δραστηριότητα αυτορύθμισης, η οποία σχετίζεται με κανόνες χρήσης των χώρων με ασφάλεια.

Εναλλακτικές δραστηριότητες: α) Να κατεβαίνουν τις σκάλες σε δυάδες τραγουδώντας ένα ρυθμικό τραγούδι ή ακολουθώντας το ρυθμό του ταμποурίνου. β) Να ανεβοκατεβαίνουν τις σκάλες αργά και αθόρυβα παριστάνοντας τις γάτες κ.ά.

Κεφάλαιο 2: Πώς ζούμε στο σχολείο;

Διδακτικοί στόχοι: Οι μαθητές:

- Να συζητήσουν για τις βασικές λειτουργίες της σχολικής ζωής.
- Να συζητήσουν σχετικά με κανόνες υγιεινής, ασφάλειας και διαχείρισης των απορριμμάτων.
- Να κάνουν ασκήσεις ετοιμότητας για την περίπτωση σεισμού και να εξοικειωθούν με την τήρηση κανόνων σε έκτακτες καταστάσεις (πυρκαγιάς ή πλημμύρας).

Βιβλίο του μαθητή

Στο κεφάλαιο ως *προκαταβολικοί οργανωτές* λειτουργούν οι εισαγωγικές εικόνες με στιγμιότυπα της σχολικής ζωής. Λειτουργούν επίσης «*ως κείμενο*» προς συζήτηση, αφού δίνουν την ευκαιρία να συζητήσετε σχετικά με δραστηριότητες που γίνονται στο σχολείο αλλά και να οδηγηθείτε στην ανακάλυψη των κανόνων που ρυθμίζουν τη σχολική ζωή, όπως στην τάξη σε ώρα δράσης, στην πρωινή συγκέντρωση, στο κυλικείο, στο διάλειμμα κ.λπ. Με τις δύο επόμενες δραστηριότητες, που συνοδεύονται από τις ερωτήσεις «Πού θα πλύνω τα χέρια μου;» και «Πού είναι ο κάδος;», *τίθεται ο προβληματισμός εικονικά αλλά και λεκτικά και επιχειρείται η θετική συνεξάρτηση με τη λύση*, ώστε να την επιλέξει το παιδί σε αντίστοιχη περίπτωση. Η βρύση αναδεικνύεται μέσα από μια ευχάριστη δραστηριότητα και ο κάδος αναζητείται από την Καμπλώ στο λαβύρινθο του σχολείου, με έμφαση στο γεγονός ότι η αναζήτηση του κάδου αξίζει πραγματικά τον κόπο. Με τη δική σας καθοδήγηση και με τη βοήθεια των ερωτήσεων που ακολουθούν (*επέκταση*), καλό θα ήταν η συζήτηση να γενικευτεί στην τάξη με σκοπό την *αυτορύθμιση*.

Η εργασία που ακολουθεί αναφέρεται στον τρόπο δράσης σε περίπτωση σεισμού και μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο για αυτόνομη διδακτική ώρα. Συζητήστε για τα *μέτρα αντισεισμικής προστασίας* που είναι απαραίτητα για όλα τα σχολεία της χώρας μας. Φροντίστε να εφοδιάσετε το χώρο σας με την αφίσα του Οργανισμού Αντισεισμικού Σχεδιασμού και Προστασίας, να σχολιάσετε με τα παιδιά σωστές και λάθος ενέργειες και να ασκηθείτε με το παιχνίδι ετοιμότητας. Με αφορμή το φυλλάδιο του Οργανισμού, μιλήστε για τον τρόπο δράσης όταν είμαστε στο σπίτι. Τα μέτρα κατά της πυρκαγιάς ή της πλημμύρας δεν προβάλλονται ιδιαίτερα, επειδή τα παιδιά είναι πολύ μικρά και είναι επικίνδυνο να αναλάβουν πρωτοβουλίες σε ανάλογη περίπτωση. Καλό είναι όμως να αναφερθείτε στα ιδιαίτερα μέτρα που λαμβάνονται από κάθε σχολείο, δίνοντας έμφαση στην τήρηση των οδηγιών από όλους σε μια τέτοια περίπτωση.

Στην ανακεφαλαίωση συνοψίζεται η λειτουργία του σχολείου ως περιβάλλοντος μάθησης (σύστημα).

Τετράδιο εργασιών

3. «*Πώς αγοράζουμε πράγματα από το κυλικείο*»: δραστηριότητα *βιωματική* που στοχεύει στην *αυτορύθμιση*.

Συνιστάται (τουλάχιστον κατά το πρώτο διάστημα) η ρύθμιση του διαλείμματος με τέτοιο τρόπο, ώστε τα παιδιά της πρώτης τάξης να αγοράζουν το κολασιό τους σε διαφορετική ώρα από τα μεγαλύτερα παιδιά, για να αποφευχθούν ατυχήματα.

Επιπλέον, η δραστηριότητα δίνει την ευκαιρία επέκτασης σε πρόγραμμα Αγωγής Υγείας: τι τρώμε, πόσο υγιεινά τρώμε, πώς τρώμε.

4. «*Το σχολείο του παππού ή της γιαγιάς*»: *διαθεματική δραστηριότητα* που συνδέει τις έννοιες του χώρου και της ομάδας (σχολείου) με τη διαθεματική έννοια του χρόνου. Παροτρύνετε τα παι-

διά, αφού παρατηρήσουν τη φωτογραφία, να συζητήσουν με την οικογένειά τους και να συγκρίνουν όσα βίωναν οι μεγαλύτεροι στο σχολείο του παρελθόντος.

Κεφάλαιο 3: Εκδρομές με το σχολείο, εκδηλώσεις και γιορτές

Διδακτικοί στόχοι: Οι μαθητές:

- Να συζητήσουν για τις εκδηλώσεις που οργανώνονται στο σχολείο και με τη δική τους συμμετοχή.

Βιβλίο του μαθητή

Οι δύο εικόνες αποσκοπούν στη δημιουργία θετικών συνεξαρτήσεων με το σχολείο. Καλό θα είναι να εκφραστείτε με *θετικά συναισθήματα και χαρά* για την *υποδοχή των καινούριων μαθητών* και τη δημιουργία μιας ομάδας η οποία θα μοιράζεται όμορφα και δημιουργικά πράγματα. Με την εικόνα της *εκδρομής* επιχειρείται η *ανάδειξη των επιθυμιών των μαθητών για δραστηριότητες έξω από το χώρο του σχολείου*. Είναι σημαντικό για τα παιδιά να συμπεριλάβετε τις επιθυμίες τους (ή έστω κάποιες από αυτές) στον ετήσιο προγραμματισμό των εκδηλώσεων της τάξης ή του σχολείου.

Η επόμενη δραστηριότητα στοχεύει στην *αυτορύθμιση* και σχετίζεται με τις εκδρομές των μαθητών ή τις έρευνές τους έξω από το σχολείο. Συζητήστε και αφήστε τα να ζωγραφίσουν ό,τι χρειάζεται να πάρουν μαζί σε μια εκδρομή. Μην παραλείψετε να αναφερθείτε σε θέματα συμπεριφοράς, όπως: πώς θα ανεβούμε στο πούλμαν, πώς θα επικοινωνούμε μεταξύ μας κ.λπ.

Με την ανακεφαλαίωση επαναλαμβάνεται το βασικό λεξιλόγιο του μαθήματος και προκαλείται η εστίαση της προσοχής τους στα κύρια σημεία του κεφαλαίου.

Τετράδιο εργασιών

5. Η *πρόσκληση ενός πυροσβέστη στο σχολείο* εντάσσεται σε ένα γενικότερο πλαίσιο που συνθέτει «ένα σχολείο ανοικτό στην κοινωνία». Οι *αυθεντικές ερωτήσεις των μαθητών* που απευθύνονται στον πυροσβέστη βοηθούν στη διαπραγμάτευση της *περίπτωσης της πυρκαγιάς* που λειτουργεί συμπληρωματικά με το προηγούμενο κεφάλαιο (περίπτωση σεισμού).

Με την *ερώτηση επέκτασης* ανιχνεύετε τις προτιμήσεις των μαθητών σας και ετοιμάζετε για εκδηλώσεις προσκαλώντας και άλλους ειδικούς στο σχολείο. Η συζήτηση - αλληλεπίδραση σε θέματα κοινού ενδιαφέροντος ή μείζονος σημασίας για την ασφάλεια των μαθητών αλλά και για τον πολιτισμό αποτελεί μια πρόταση-πρόκληση.

Κεφάλαιο 4: 28η Οκτωβρίου 1940

Διδακτικοί στόχοι: Οι μαθητές:

- Να πληροφορηθούν, να συζητήσουν, και να ευαισθητοποιηθούν σχετικά με τον εορτασμό της επετείου της 28^{ης} Οκτωβρίου.
- Να προετοιμαστούν για να συμμετάσχουν στις εκδηλώσεις του σχολείου τους.

Βιβλίο του μαθητή

Η *ενότητα για την 28^η Οκτωβρίου* καλεί τους μαθητές και τις μαθήτριες να συζητήσουν αυτά που δηλώνουν οι εικόνες, να διαβάσουν όλοι μαζί το ποίημα, να ακούσουν επετειακά τραγούδια και να κατασκευάσουν εικαστικά μια σημαία. Με όλες αυτές τις *βιωματικές δραστηριότητες* επιδιώκεται οι μαθητές να συμμετέχουν στις εθνικές εορτές με σκοπό να συνειδητοποιήσουν ότι είναι γεγονότα που τους αφορούν επειδή σηματοδοτούν την Ιστορία της χώρας τους ή του τόπου που

ζουν, αν οι μαθητές είναι μη ελληνικής καταγωγής. Παρωθούνται να ετοιμάσουν ερωτήσεις αυθεντικές μαθητικές και να ενημερωθούν από τους μεγαλύτερους στην οικογένεια για τα γεγονότα της 28^{ης} Οκτωβρίου 1940.

Τέλος, ως ανακεφαλαιωτική - αξιολογική δραστηριότητα οι μαθητές αποτυπώνουν με ζωγραφιές, λέξεις ή φράσεις τις αναπαραστάσεις που δημιούργησαν από όλη την ενότητα και κατασκευάζουν τον εννοιολογικό χάρτη, ο οποίος στη συγκεκριμένη ενότητα έχει τη μορφή λουλουδιού.

Ενότητα: «Η οικογένειά μου»
 Διαθεματική έννοια: ομάδα - σύνολο

Κεφάλαιο 1: Η οικογένεια

Διδακτικοί στόχοι: Οι μαθητές:

- Να αναγνωρίσουν ότι η οικογένεια μπορεί να έχει διάφορες μορφές.

Βιβλίο του μαθητή

Στην αρχή του κεφαλαίου και αφού ο Λέων Λαλέων παρουσιάζει την οικογένειά του, τίθεται το αρχικό ερώτημα - προκαταβολικός οργανωτής. Κάθε μαθητής ανακαλεί τα προσωπικά του βιώματα και μιλάει για την οικογένειά του, εκφράζοντας με τον τρόπο αυτό την άποψή του για τη συγκεκριμένη έννοια.

Ακολουθεί η παρουσίαση τριών οικογενειών. Καθεμιά εμφανίζεται σε ένα σπίτι. Στην εκτεταμένη πολυμελή οικογένεια της Άννας, το ένα από τα παιδιά βρίσκεται σε αναπηρικό καροτσάκι (ευαισθητοποίηση απέναντι στα άτομα με ειδικές ανάγκες). Τα μέλη της οικογένειας έχουν τοποθετηθεί στα παράθυρα με τέτοιο τρόπο ώστε να παραπέμπουν σε οικογενειακό δέντρο. Οι οικογένειες του Ομάρ και του Τάκη είναι μονογονεϊκές: ο Ομάρ ζει με τη μαμά και ο Τάκης με τον μπαμπά του. Ο Ομάρ είναι αλλοδαπός, για να προβληθεί η αρμονική συνύπαρξη των παιδιών από άλλα πολιτισμικά περιβάλλοντα με τα ελληνόπουλα στο Δημοτικό Σχολείο.

Ενδεικτικές ερωτήσεις για κάθε εικόνα: Τι βλέπετε; Πόσα άτομα έχει η οικογένεια κάθε παιδιού; Ποια είναι αυτά;

Προβληματίστε τα παιδιά σχετικά με όσα βλέπουν. Σκοπός της παρουσίασης είναι όσα παιδιά βιώνουν τραυματικές οικογενειακές καταστάσεις (διαζύγιο, θάνατος του ενός γονέα κ.λπ.) να νιώσουν ισότιμα με τα υπόλοιπα. Με την *αυθεντική μαθητική ερώτηση* που ακολουθεί, κάθε μαθητής διατυπώνει τα προσωπικά του ερωτήματα και επεμβαίνει στην εξέλιξη του μαθήματος. Στην εικόνα που ακολουθεί, οι μαθητές *συζητούν για την αλλαγή στη μορφή της οικογένειας*. Ρωτήστε τους μαθητές με ποιον τρόπο πιστεύουν ότι βρέθηκε το νέο μέλος στην οικογένεια αυτή. *Αναζητήστε* και άλλους πιθανούς τρόπους με τους οποίους μπορεί ν' αλλάξει μια οικογένεια (υιοθεσία, μεικτοί γάμοι κ.α.).

Η Ανακεφαλαίωση δίνει ιδιαίτερη έμφαση στο λεξιλόγιο της ενότητας. Με τις φωτογραφίες άλλων οικογενειών (*επέκταση*), οι μαθητές ασκούνται στην *παρατήρηση* οικογενειών από άλλους πολιτισμούς. *Ζητήστε* να κολλήσουν και τη φωτογραφία της δικής τους οικογένειας (ή, αν δεν είναι εφικτό, απλώς να τη ζωγραφίσουν) στο χώρο που έχει προβλεφθεί. *Συζητήστε* για τις οικογένειες που έχετε συναντήσει στην ενότητα. *Παρατηρήστε* σε κάθε οικογένεια τον αριθμό των μελών, το περιβάλλον στο οποίο ζουν, το ντύσιμο κ.λπ., *συγκρίνετε* και *εντοπίστε ομοιότητες - διαφορές* (διαθεματική έννοια). Να υπενθυμίζετε με κάθε ευκαιρία στους μαθητές σας ότι οι οικογένειες είναι διαφορετικές, όχι καλές ή κακές.

Το παιχνίδι «μοιάζω - διαφέρω» δίνει την ευκαιρία σε κάθε μαθητή να εκφραστεί με ολοκληρωμένο λόγο. Πώς παίζεται: Συμφωνούμε με τα παιδιά και ορίζουμε στην τάξη τη *γωνιά του μοιάζω* και τη *γωνιά του διαφέρω*. Κάθε παιδί που σηκώνεται αναφέρει μια ομοιότητα ή μια διαφορά ξεκινώντας με τη φράση: Η οικογένειά μου μοιάζει... ή Η οικογένειά μου διαφέρει..... Ανάλογα με τη φράση του, στέκεται στην κατάλληλη γωνιά.

Το παράθεμα εισάγει τους μαθητές στους πολλούς και διαφορετικούς ρόλους που καθένας έχει σε μια οικογένεια.

Τετράδιο εργασιών

1. *Η οικογένεια στην τέχνη:* Δραστηριότητα δημιουργικής ανασύστασης δεδομένων. Τα παιδιά παρατηρούν την οικογένεια μέσα από τα μάτια δύο ελλήνων ζωγράφων, του Γ. Σικελιώτη και του Σ. Βασιλείου. Απαντώντας στις ερωτήσεις εκφράζουν τις σκέψεις και τα συναισθήματά τους.

2. Πόσα άτομα έχει η οικογένειά σου; Δραστηριότητα συλλογής και ταξινόμησης. Κάθε μαθητής ερευνά και συμπληρώνει τον πίνακα. Ανάλογα με κάθε απάντηση, σημειώνει x στο αντίστοιχο κουτάκι. Στο τέλος μετράει πόσοι συμμαθητές του έχουν τριμελή, τετραμελή κ.λπ. οικογένεια.

Κεφάλαιο 2: Πώς ζούμε στην οικογένεια;

Διδακτικοί στόχοι: Οι μαθητές:

- Να διακρίνουν το ρόλο κάθε μέλους της οικογένειας, να επιδιώκουν τη δική τους συμμετοχή στην ευημερία της.
- Να συζητούν με τους συμμαθητές τους για τις ανάγκες που ικανοποιεί η οικογένεια, να παρατηρούν και να περιγράφουν τη λειτουργία της και ν' αποδέχονται τη σπουδαιότητά της και την αναγκαιότητα επικοινωνίας και συνεργασίας των μελών της.

Βιβλίο του μαθητή

Προκαταβολικοί οργανωτές είναι οι φωτογραφίες με διάφορα στιγμιότυπα από την οικογενειακή ζωή των τριών παιδιών. Αφού *συζητηθούν όλες οι εικόνες*, κάθε μαθητής ανακαλεί στιγμιότυπα από τη δική του οικογενειακή ζωή και συζητάει για άλλα πράγματα που κάνει με την οικογένειά του. Μπορείτε να ζητήσετε από τα παιδιά να παίξουν σε ομάδες όποια από τις εικόνες θέλουν (δραστηριότητα δημιουργικής ανασύστασης δεδομένων).

Η παρουσίαση των οικογενειών α) του Τάκη στην κουζίνα και β) της Άννας στο καθιστικό *προκαλεί συζήτηση* για τις σχέσεις αλληλεπίδρασης (διαθεματική έννοια) που αναπτύσσονται σε κάθε οικογένεια. Τα παιδιά καταλαβαίνουν την έννοια μέσα από τα αποτελέσματά της.

Ενδεικτικές ερωτήσεις για κάθε εικόνα: Πόσα άτομα της οικογένειας βλέπετε; Πού βρίσκονται; Τι κάνει η μαμά, ο μπαμπάς.... ; Για ποιο λόγο;

Η *ερώτηση* καλεί τα παιδιά να ανακαλέσουν από τις εμπειρίες τους, να προβληματιστούν για τις σχέσεις στην οικογένειά τους και να *διατυπώσουν την κρίση* τους σχετικά με όσα τους προσφέρει η οικογένεια αλλά και με όσα προσφέρουν τα ίδια σ' αυτή.

Με την επόμενη δραστηριότητα οι μαθητές, αφού παρατηρήσουν την εικόνα που παρουσιάζει μια προβληματική κατάσταση: α) Εντοπίζουν και διατυπώνουν ένα δικό τους πρόβλημα, β) Συζητούν ενδεχόμενες λύσεις, γ) Τις αξιολογούν και επιλέγουν την καλύτερη, δ) Κάποιοι παίρνουν ρόλους και την παρουσιάζουν στους συμμαθητές τους.

Η διαδικασία της *επεξεργασίας προβλήματος* μπορεί να γίνει μέσα από δραστηριότητες κατά ζευγάρια ή ομάδες στις οποίες τα παιδιά ακολουθούν πάλι τα τέσσερα παραπάνω στάδια. Αφού παρουσιαστούν τα δρώμενα, γίνεται συζήτηση - αξιολόγηση των δραστηριοτήτων και των λύσεων που έχουν προταθεί.

Η *ερώτηση* βοηθάει τα παιδιά να επιχειρηματολογήσουν σχετικά με την ύπαρξη κανόνων σε μια οικογένεια.

Την ανακεφαλαίωση ακολουθεί δραστηριότητα *επέκτασης*, η οποία εμπλέκει και την οικογένεια του μαθητή και στοχεύει στην *αυτορύθμιση*. Αφού ανακοινώσουν τους κανόνες που έφεραν από το σπίτι, *συζητήστε* για την αναγκαιότητά τους.

Εναλλακτική δραστηριότητα επέκτασης: Ζητήστε από τα παιδιά να σκεφτούν κι άλλα προβλήματα που δημιουργούνται στην οικογένεια και να τα παίξουν με τον ίδιο τρόπο.

Τετράδιο εργασιών

3. *Κατασκευή δακτυλόκουκλων:* διαθεματική δραστηριότητα. Βοηθήστε τα παιδιά να φτιάξουν δακτυλόκουκλες (με τα σκίτσα που βρίσκονται στο παράρτημα) για να παίξουν κουκλοθέατρο με θέματα χαρούμενη οικογένεια - λυπημένη οικογένεια.

4. Ετοιμάστε στο Σχολείο *μία γιορτή για παπούδες και γιαγιάδες:* δραστηριότητα δημιουργικής ανασύστασης δεδομένων. Τα παιδιά σκέφτονται τι θα ήθελαν να κάνουν, λένε τις ιδέες τους, αξιολογούν τις προτάσεις με βάση τις δυνατότητες και τους περιορισμούς στο συγκεκριμένο χώρο

και οργανώνουν τη γιορτή. Ζητήστε βοήθεια από τις άλλες τάξεις και από το Σύλλογο Γονέων (αν υπάρχει).

Κεφάλαιο 3: Πώς η οικογένεια φροντίζει το περιβάλλον;

Διδακτικοί στόχοι: Οι μαθητές:

- Να διατυπώνουν κανόνες που πρέπει να ισχύουν στην ενδοοικογενειακή και εξωοικογενειακή ζωή σε σχέση με την προστασία του περιβάλλοντος.

Βιβλίο του μαθητή

Ρόλο προκαταβολικών οργανωτών έχουν οι οικογενειακές φωτογραφίες των παιδιών που δείχνουν τη σχέση τους με το περιβάλλον.

Φροντίστε τα παιδιά να συζητήσουν κάθε εικόνα, να πουν και να τεκμηριώσουν την άποψή τους και να κατανοήσουν για ποιο λόγο είναι ή δεν είναι σωστή κάθε συμπεριφορά: Ο Τάκης πλένει τα δόντια του και η Βρύση είναι κλειστή. Αυτό είναι σωστό/ δεν είναι σωστό επειδή... (Σεβασμό στο περιβάλλον δείχνουν: η μετακίνηση με τα μέσα μαζικής μεταφοράς, το πλύσιμο των δοντιών με κλειστή Βρύση).

Μπορείτε να τους ζητήσετε να σημειώσουν όσες δείχνουν σεβασμό στο περιβάλλον. Αφήστε τα να ανακαλέσουν από τη μνήμη τους και να διηγηθούν αντίστοιχες ενέργειες της δικής τους οικογένειας.

Προβληματίστε τους μαθητές με ερωτήσεις όπως

Τι θα συμβεί αν όλοι εμείς

- α) αφήνουμε τα φώτα, τις ηλεκτρονικές συσκευές (τηλεόραση, ηλεκτρονικό υπολογιστή κ.α.) αναμμένα χωρίς να βρισκόμαστε στο χώρο;
- β) αφήνουμε τη βρύση να τρέχει συνέχεια ενώ πλένουμε τα δόντια μας ή κάνουμε ντους;
- γ) πετάμε τα σκουπίδια μας όπου βρούμε;
- δ) δε φροντίζουμε τα λουλούδια στο μπαλκόνι μας ή στον κήπο;
- ε) χρησιμοποιούμε πλαστικές σακούλες;
- στ) ζητάμε για τα δώρα μας πολύ χαρτί περιτυλίγματος;
- ζ) συμμετέχουμε στην ανακύκλωση;
- η) δε φροντίζουμε τα ζώα που ζουν κοντά μας και δε σεβόμαστε τις ιδιαίτερες ανάγκες τους;

Προκαλέστε τα παιδιά να σκεφτούν κι άλλες παρόμοιες ερωτήσεις και να συζητήσουν τις απαντήσεις. Σκοπός είναι η ευαισθητοποίηση σε περιβαλλοντικά θέματα και η δημιουργία θετικών στάσεων, που είναι πιο αποτελεσματική όταν ξεκινά από την τρυφερή παιδική ηλικία.

Μετά την ανακεφαλαίωση, η δραστηριότητα επέκτασης ζητά από κάθε μαθητή να ζωγραφίσει ένα μήνυμα για το περιβάλλον. Το μεταφέρει στο σπίτι, το δείχνει στην οικογένειά του για να προβληματιστούν όλοι, να συζητήσουν και να ενεργοποιηθούν σε θέματα προστασίας του περιβάλλοντος.

Η ανακεφαλαιωτική σελίδα της ενότητας «Ζητάμε και ζωγραφίζουμε» αποτελεί επίσης ατομική αξιολόγηση. Κάθε παιδί συνθέτει τη δική του ανακεφαλαίωση, δημιουργώντας τον εννοιολογικό χάρτη της οικογένειάς του. Έπειτα μιλάει γι' αυτήν.

Τετράδιο εργασιών

5. Μια συλλογή με θέμα την οικογένεια: Διαθεματική δραστηριότητα. Μπορείτε να ζητήσετε από τα παιδιά να φέρουν κάποιο ξεχωριστό οικογενειακό τους αντικείμενο, ώστε να αξιοποιήσετε και το πολυπολιτισμικό δυναμικό της τάξης με τον καλύτερο δυνατό τρόπο. Αφού τα φέρουν και μιλήσουν στους συμμαθητές τους (πώς βρέθηκε στην οικογένεια, πότε το χρησιμοποιούν, τι κάνουν με αυτό, κ.λπ.) μπορείτε να δημιουργήσετε μια συλλογή με θέμα την οικογένεια.

Τρόπος εργασίας: Φτιάξτε καρτέλες με τις πληροφορίες που θα σας δώσουν τα παιδιά, ταξινομήστε τα αντικείμενα (ανάλογα με τη χρήση, το έτος απόκτησης κ.λπ.) οργανώστε το χώρο σας και καλέστε τις άλλες τάξεις, γονείς, παππούδες κ.ά. να δουν τις συλλογές σας.

6. *Το λεξικό της οικογένειας*: δραστηριότητα ανακεφαλαιωτική της ενότητας, η οποία είναι παράλληλα βιωματική, διαθεματική και αξιολογική. Τα παιδιά ανακαλούν και γράφουν λέξεις από το βασικό λεξιλόγιο όλης της ενότητας. Μπορούν ακόμα να τις ζωγραφίσουν ή να βρουν μια εικόνα από περιοδικό/ εφημερίδα και κάνουν αντιστοίχιση εικόνας - λέξης.

Επιπλέον, μπορείτε να οργανώσετε επίσκεψη στο Ελληνικό Παιδικό Μουσείο και να παρακολουθήσετε το εκπαιδευτικό πρόγραμμα «Η σοφία του προπαπού και της προγιαγιάς». (Για τα σχολεία που βρίσκονται σε μακρινή απόσταση συνιστάται η εικονική επίσκεψη στη σελίδα <http://www.hcm.gr>).

Γενική θεματική ενότητα: Ο χρόνος

**Ενότητες: «Ο άνθρωπος και ο χρόνος»
«Ο ήλιος και η ζωή μας»**

Ενότητα: «Ο άνθρωπος και ο χρόνος»

- Διαθεματικές έννοιες:
1. χρόνος
 2. μεταβολή
 3. σύστημα
 4. διάσταση

Κεφάλαιο 1: Η οικογένειά μου έχει ιστορία

Διδακτικοί στόχοι: Οι μαθητές:

- Να περιγράψουν την οικογένειά τους (δομή, αριθμός μελών, σειρά γέννησης).
- Να συνδέσουν μεταβολές που συμβαίνουν σε πρόσωπα και πράγματα της οικογένει-
ας στην πορεία του χρόνου.
- Να αναφερθούν στον τόπο καταγωγής των γονέων/των οικείων τους.

Βιβλίο του μαθητή

Προκαταβολικός οργανωτής του κεφαλαίου είναι ένα απόσπασμα από το βιβλίο *Η ιστορία της μαμάς μου* της Σοφίας Ζαραμπούκα. Αφού το διαβάσετε στα παιδιά, εντοπίστε τις 4 γενιές που αναφέρονται (κορίτσι, μαμά, γιαγιά, προγιαγιά) και συζητήστε τις μεταξύ τους σχέσεις. Με τη φωτογραφία και τους πίνακες που πλαισιώνουν το κείμενο, τα παιδιά καλούνται να αναγνωρί-
σουν τις 4 γενιές και να βάλουν αριθμούς, ξεκινώντας από τη μεγαλύτερη σε ηλικία και καταλή-
γοντας στη μικρότερη. Ευκαιρία να *συζητήσετε* και για τις αλλαγές (*διαθεματική έννοια μεταβο-
λή*) που έχουν συμβεί με το πέρασμα του χρόνου στους ρόλους των μελών της οικογένειας, σας
δίνει η φράση «Στην κουζίνα ... αρχηγός ήτανε η μαμά....».

Ζητήστε από τα παιδιά να σας *διηγηθούν κάτι από την ιστορία της δικής τους οικογένειας*. Ενδει-
κτικές ερωτήσεις: Πού μένατε παλιά; Πού μένετε τώρα; Ζούσατε στο ίδιο σπίτι με παπούδες /
γιαγιάδες; Έχετε άλλα αδέρφια; Πόσων χρονών ήσασταν / πού μένατε όταν γεννήθηκαν;

Στην επόμενη δραστηριότητα τα παιδιά φέρνουν φωτογραφίες από μέλη της οικογένειάς τους
(παπούδες, γιαγιάδες, γονείς, αδέρφια), και τις κολλάνε σ' έναν πύραυλο: τους παπούδες που
είναι οι μεγαλύτεροι σε ηλικία στον κάτω χώρο, τους γονείς στο μεσαίο και τα παιδιά στον
επάνω. Με τη δική σας βοήθεια ή κάποιου μεγαλύτερου στο σπίτι, μπορούν να γράψουν και το
όνομα καθενός.

Ο Λέων ως δημοσιογράφος *παρωθεί τα παιδιά να μιλήσουν και για τον τόπο καταγωγής* των
γονιών τους. Μπορείτε να σημειώσετε με πλαστελίνη σε χάρτη τα μέρη που θα ακουστούν. Συζη-
τήστε με τα παιδιά αν ακόμα ζουν με την οικογένειά τους στον ίδιο τόπο ή έχουν φύγει. Μην
ξεχνάτε να υπενθυμίζετε στους μαθητές σας τα θετικά στοιχεία της διαφορετικότητας. Στη δρα-
στηριότητα που ακολουθεί, τα παιδιά *συγκρίνουν* τις δύο φωτογραφίες και συζητούν για τις αλλα-
γές που έχουν συμβεί: στον τόπο κατοικίας, στη δομή της οικογένειας κ.λπ. Η Καμπλώ ζητά από
τα παιδιά να *σκεφτούν και να απευθύνουν ερωτήσεις αυθεντικές μαθητικές* σε μέλη της οικογέν-
ειάς τους για τους δρόμους, τα ρούχα, τα σπίτια, το χωριό, την πόλη, όταν ήταν εκείνοι παιδιά.

Με τη δραστηριότητα αυτή (επέκταση), τα παιδιά κάνουν συγκρίσεις με τη σημερινή εποχή και βρίσκουν ομοιότητες - διαφορές.

Στην ανακεφαλαίωση παρουσιάζεται η ιστορία μιας οικογένειας με τη μορφή παραμυθιού.

Τετράδιο εργασιών

1. Δραστηριότητα ζωγραφικής που στοχεύει σε συναισθηματικούς στόχους. Τα παιδιά ζωγραφίζουν την οικογένειά τους όπως τη φαντάζονται όταν θα τελειώνουν το Δημοτικό Σχολείο.

Κεφάλαιο 2: Η δική μου ιστορία

Διδακτικός στόχος: Οι μαθητές:

- Να διαπιστώσουν μεταβολές που συμβαίνουν στον εαυτό τους στην πορεία του χρόνου.

Βιβλίο του μαθητή

Το κεφάλαιο διαπραγματεύεται την προσωπική ιστορία κάθε παιδιού, γι' αυτό ως υπότιτλο -προκαταβολικό οργανωτή έχει το τραγούδι των γενεθλίων. Οι φωτογραφίες παρουσιάζουν ένα παιδί σε βρεφική ηλικία και κατόπιν το ίδιο σε νηπιακή ηλικία. Οι ερωτήσεις βοηθούν τα παιδιά να συγκρίνουν τις φωτογραφίες και να διαπιστώσουν τις αλλαγές που έχουν συμβεί στο παιδί με το πέρασμα του χρόνου. Ζητείται από τα παιδιά αφού διαβάσουν τις ευχές των γενεθλίων στα ελληνικά, να τις συμπληρώσουν σε μια άλλη γλώσσα (ενίσχυση διαπολιτισμικότητας).

Κατόπιν ανακαλούν τα προσωπικά τους βιώματα. Μπορούν να ζητήσουν τη βοήθεια των γονιών τους ή των μεγαλύτερων αδερφών για να προσπαθήσουν να θυμηθούν γεγονότα από το δικό τους παρελθόν και να απαντήσουν στις σχετικές ερωτήσεις. Μπορείτε να ζητήσετε από τα παιδιά να φέρουν δικές τους φωτογραφίες και να τις κατατάξουν σύμφωνα με τη χρονική τους σειρά. Επίσης, να τις παρουσιάσουν στην υπόλοιπη ομάδα και να μιλήσουν για τα εξωτερικά χαρακτηριστικά τους, τα πράγματα που έκαναν, τις μεταβολές που συνέβησαν στην οικογένειά τους γενικότερα.

Με την ανακεφαλαίωση, κάθε παιδί συμπληρώνει το έτος και το μήνα που γεννήθηκε.

Τετράδιο εργασιών

2. «Τα παιχνίδια μου μιλούν για μένα»: Δραστηριότητα βιωματική, κατά την οποία τα παιδιά ομαδοποιούν τα παιχνίδια με κριτήριο την ηλικία. Με κόκκινο να κυκλώσουν την κουδουνίστρα, τη μπάλα και τους κύβους.

Επιπλέον, μπορείτε να ζητήσετε από τα παιδιά να φέρουν στο σχολείο κάποια από τα παιχνίδια τους και να κατατάξουν με κριτήρια ποια χρησιμοποιούσαν σε διαφορετικές ηλικίες.

Ζητήστε να φτιάξουν προτάσεις με τις φράσεις: Όταν ήμουν μωρό....., Όταν πήγα στον Παιδικό σταθμό..., Τώρα που μεγάλωσα..., Όταν μεγαλώσω κι άλλο....

Κεφάλαιο 3: Πώς μετράω το χρόνο;

Διδακτικοί στόχοι: Οι μαθητές:

- Να χρησιμοποιούν οι μαθητές απλούς τρόπους μέτρησης του χρόνου: ρολόγια - ημέρες.

Βιβλίο του μαθητή

Προκαταβολικό οργανωτή του κεφαλαίου αποτελεί ο διάλογος των δύο καρτούν σχετικά με την ώρα. «Ο Ήλιος, το μεγάλο ρολόι», κατέχει κεντρική θέση στη σελίδα ως ρυθμιστής της ζωής των ανθρώπων από τότε που δημιουργήθηκε ο κόσμος. Στη «χώρα των ρολογιών» εικονίζονται αντι-

κείμενα που κατασκεύασε ο άνθρωπος για να μετρήσει το χρόνο: ρολόι κούκος, ψηφιακό, χεριού, εκκρεμές, κλεψύδρα. Τα παιδιά παρατηρούν τις εικόνες και απαντούν στις ερωτήσεις. Ανάλογα με τις εμπειρίες τους ενδέχεται να αναφέρουν και άλλους τρόπους μέτρησης του χρόνου, όπως καμπάνα, ηλιακό ρολόι, χρονόμετρο ή ακόμα και τον κόκορα, που συνδέεται με το ξύπνημα των κατοίκων σε αγροτικές περιοχές.

Συζητήστε επίσης αν και πού έχουν δει τέτοια ρολόγια, σε τι μοιάζουν και σε τι διαφέρουν.

Εναλλακτικές δραστηριότητες: Μπορείτε να κατασκευάσετε διάφορα ρολόγια (κλεψύδρα, ηλιακό, ρολόι νερού κ.α.) με απλά υλικά στην ώρα της Αισθητικής Αγωγής και να τα χρησιμοποιήσετε για μετρήσεις.

Συζητήστε με τα παιδιά για το πρόγραμμά τους: πότε ξυπνάνε, πότε γίνεται η πρωινή συγκέντρωση στο σχολείο, ποια ώρα γράφουν ορθογραφία, πότε φεύγουν από το σχολείο, πότε πάνε για ύπνο το βράδυ κ.λπ. (*προσπάθεια ταξινόμησης*). Βάλτε τα να ζωγραφίσουν και να διηγηθούν τη διαδρομή τους από το σπίτι στο σχολείο, χρησιμοποιώντας λέξεις όπως πριν, τώρα, μετά.

Επίσης, μπορείτε να συγκεντρώσετε φωτογραφίες-εικόνες ή να ζωγραφίσετε διάφορα μέσα μέτρησης του χρόνου, να τα τοποθετήσετε κατά χρονική σειρά και να δημιουργήσετε προτάσεις με λέξεις-φράσεις όπως: σήμερα, στα παλιά χρόνια, ακόμη πιο παλιά.

Η ανακεφαλαίωση αφορά τη μέτρηση του χρόνου με τα ρολόγια.

Η φράση «Οι ώρες κυλούν, οι ημέρες περνούν» αποτελεί τη *γέφυρα μετάβασης* για το πέρασμα στις ημέρες. Τα παιδιά κατανοούν την έννοια της κυκλικότητας της εβδομάδας, αφού σχετίζεται με τα βιώματά τους: καθορίζει τις ημέρες εργασίας στο σχολείο και τον ελεύθερο χρόνο. Η εικόνα του εβδομαδιαίου ημερολόγιου παρουσιάζει στα παιδιά έναν άλλο τρόπο μέτρησης του χρόνου που περνάει. Διαβάστε και σχολιάστε το ποιηματάκι του Γ. Κρόκου, υπογραμμίστε τα ονόματα των ημερών που αναφέρονται. Βοηθήστε τα παιδιά να τα γράψουν στη σωστή θέση στο ημερολόγιο. Αφήστε κάθε παιδί να χρωματίσει με διαφορετικό χρώμα κάθε μέρα ή συζητήστε και συμφωνήστε ένα χρώμα για κάθε μέρα.

Καταγράψτε και κολλήστε στην αίθουσα το *εβδομαδιαίο σχολικό πρόγραμμα της τάξης*. Μπορείτε να χρησιμοποιήσετε εκτός από το χρώμα, ένα διαφορετικό σύμβολο (ζωγραφιά ή ό,τι αποφασίσετε με την ομάδα σας) για κάθε ημέρα της εβδομάδας, αλλά και για κάθε μάθημα. Οι σταθερές αναφορές βοηθούν το παιδί στην οργάνωση της μνήμης και το εξοικειώνουν με τις αλλαγές. Η ανακεφαλαίωση εστιάζει στο βασικό λεξιλόγιο.

Τετράδιο εργασιών

Οι δραστηριότητες 3 και 4 είναι «*Μετρήσεις με κλεψύδρα*»: Εκτός από αυτά που προτείνονται, σκεφτείτε και μετρήστε κι άλλες δραστηριότητες, π.χ. τραγουδάμε ένα τραγούδι, μαζεύουμε τα πράγματά μας, καθαρίζουμε το θρανίο μας κ.α.

Για τις μετρήσεις σας, μπορείτε να χρησιμοποιήσετε και τα ρολόγια που έχετε κατασκευάσει με τους μαθητές σας.

5. *Μετράμε τι κάνουμε στην τάξη μέχρι το πρώτο κουδούνι (βιωματική προσέγγιση)*. Για τα παιδιά της πρώτης τάξης το κουδούνι συνδέεται άμεσα με την έννοια του σχολείου, καθώς οριοθετεί το χρόνο παραμονής σε αυτό. Τα παιδιά συζητούν και σημειώνουν το είδος της δραστηριότητας: γράφουν, διαβάζουν, συζητάνε, γράφουν στον πίνακα, ζωγραφίζουν, παίζουν.

Κεφάλαιο 4: Πώς αλλιώς μετράω το χρόνο;

Διδακτικοί στόχοι: Οι μαθητές:

- Να εξοικειωθούν με άλλους τρόπους μέτρησης του χρόνου: μήνες - εποχές.

Βιβλίο του μαθητή

Προκαταβολικό οργανωτή (που εξυπηρετεί και τη μετάβαση από τις ημέρες στους μήνες και στις εποχές) αποτελεί το δίστιχο από το μουσικό έργο *Λιλιπούπολη*. Μπορείτε να συζητήσετε με τα

παιδιά για τους τρόπους με τους οποίους αντιλαμβάνονται φράσεις, όπως: «γύρω γύρω οι μήνες όλοι», «κάθε χρόνο από την αρχή», τι δηλώνει η φράση «η ζωή περιβόλι, άνθη, χιόνια και βροχή».

Το κεφάλαιο παρέχει *ποικίλα ερεθίσματα*. Κεντρικό ρόλο στη σελίδα κατέχει η ρόδα όπου εικονίζονται οι εποχές και οι μήνες. Η αναπαράσταση υποδηλώνει την κυκλικότητα του χρόνου. *Παρατηρήστε τις εικόνες* και συζητήστε με τα παιδιά για τα ιδιαίτερα γνωρίσματα κάθε εποχής, τα οποία σχετίζονται με την καθημερινή ζωή: ασχολίες των ανθρώπων, χαρακτηριστικά του φυσικού περιβάλλοντος, ήθη και έθιμα, γιορτές.

Συζητήστε για τους μήνες και τα χαρακτηριστικά τους. Αν θέλετε, μπορείτε να συμπληρώσετε στο βιβλίο (με τη βοήθεια και της ανακεφαλαίωσης) τους μήνες κάθε εποχής. Ρωτήστε τα παιδιά για τον «ξεχωριστό μήνα των γενεθλίων τους».

Επειδή τα τελευταία χρόνια βιώνουμε ακραία φαινόμενα, θα μπορούσε να αποτελέσει *πρόγραμμα Περιβαλλοντικής Αγωγής* η ενασχόληση με τις αλλαγές του καιρού και τις συνήθειες των ανθρώπων. Το σημαντικό είναι τα παιδιά να παρατηρήσουν, να αποκτήσουν βιώματα αλλά και να προβληματιστούν για όσα συμβαίνουν στον πλανήτη.

Εναλλακτικές δραστηριότητες: Μπορείτε να δημιουργήσετε μια *συλλογή με παροιμίες* για τους μήνες, να τις γράψετε σε μεγάλα χαρτόνια και να *συζητήσετε το νόημά τους*. Επίσης, να διαβάσετε *παραμύθια* (π.χ. Οι 12 μήνες και το βαρέλι τους) από την Ελλάδα και από άλλες χώρες (*ενίσχυση διαπολιτισμικότητας*).

Δημιουργήστε με τους μαθητές σας ταμπέλες με τα ονόματα των μηνών για να *κατασκευάσετε «το ημερολόγιο της τάξης»*. Φροντίστε να *τοποθετήσετε τους μήνες* με τη σειρά, ξεκινώντας από το μήνα στον οποίο βρισκόμαστε. Η έννοια του μήνα είναι πιο δύσκολη από την έννοια της εβδομάδας, επειδή είναι πιο αφηρημένη, γι' αυτό βρείτε και καταγράψτε σημεία αναφοράς, όπως τα γενέθλια των παιδιών, εκπαιδευτικές επισκέψεις με το σχολείο, σημαντικές γιορτές, σχολικές αργίες, εκδηλώσεις στο σχολείο κ.λπ. Ορίστε υπεύθυνο ημερολογίου.

Μπορείτε να έχετε προμηθευτεί στην τάξη, το ημερολόγιο της UNICEF ή της ActionAid κ.λπ., που σας δίνουν την ευκαιρία να μιλήσετε για παιδιά απ' όλο τον κόσμο (*ενίσχυση διαπολιτισμικότητας*).

Μπορείτε, επίσης, να δείξετε στα παιδιά ένα ημερολόγιο με έργα τέχνης για τους 12 μήνες. Βοηθήστε τα να αναγνωρίσουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά κάθε μήνα, όπως αποδίδονται εικαστικά. Ζητήστε από τα παιδιά να *ανασυνθέσουν τα δεδομένα δημιουργικά* και να παρουσιάζουν με *παντομίμα* ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του.

Με αφορμή και το δίστιχο - προκαταβολικό οργανωτή του κεφαλαίου, μπορείτε να προσεγγίσετε μαζί με τους μήνες και τις εποχές, μέσα από την παρατήρηση των καιρικών φαινομένων, και τις συνήθειες των ανθρώπων.

Η ανακεφαλαίωση εστιάζει στο βασικό λεξιλόγιο του κεφαλαίου.

Τετράδιο εργασιών

6. *Δραστηριότητα δημιουργικής ανασύστασης δεδομένων*: Τα παιδιά ακούν, τραγουδούν και σχολιάζουν το τραγούδι «12 μήνες αθλητές».

Γίνονται *ζευγάρια ή μικρές ομάδες* και ζωγραφίζουν ένα μήνα. Φροντίστε ώστε να γίνουν τουλάχιστον 12 ζευγάρια, για να ζωγραφίσουν όλους τους μήνες.

Επιπλέον, μπορείτε να δημιουργήσετε τις 4 ομάδες των εποχών.

7. *Δραστηριότητα* για την προσέγγιση των εποχών. Τα παιδιά *ανακαλούν τα βιώματά τους* και μιλούν για τις εποχές.

Μπορείτε να ζωγραφίσετε τις 4 εποχές και να ακούτε αποσπάσματα από τις 4 εποχές του Βιβάλντι. Βοηθήστε τα παιδιά να δημιουργήσουν θεατρικά δρώμενα με τις εποχές ή τους μήνες.

Κεφάλαιο 5: Χριστούγεννα - Πρωτοχρονιά

Διδακτικοί στόχοι: Οι μαθητές:

- Να ευαισθητοποιηθούν για τη γιορτή των Χριστουγέννων και της Πρωτοχρονιάς.

Βιβλίο του μαθητή

Οι προκαταβολικοί οργανωτές του κεφαλαίου αξιοποιούν τη λαϊκή παράδοση και την τέχνη. Οι στίχοι από τα κάλαντα και οι ζωγραφικοί πίνακες σας δίνουν την ευκαιρία να συζητήσετε με τα παιδιά για την ιδιαίτερη σημασία κάθε γιορτής. Επιπλέον, μπορείτε να διαβάσετε χριστουγεννιάτικες ιστορίες από την Ελλάδα και από άλλα μέρη του κόσμου και να αναφερθείτε στο νόημα της γιορτής και στα συναισθήματα που προκαλούνται στα παιδιά.

Οι ερωτήσεις στοχεύουν στη *σύνδεση των γιορτών με τις εμπειρίες των παιδιών*. Βοηθήστε τα να ανακαλέσουν τα βιώματά τους, όλα όσα έχουν ακούσει και έχουν ζήσει. Δώστε τους χρόνο να μιλήσουν για τον τρόπο που γιορτάζουν στο σπίτι (οικογενειακές συγκεντρώσεις, διαφορετικά φαγητά, επίσκεψη στους παπούδες στο χωριό, βόλτες στο στολισμένο κέντρο της πόλης, κάλαντα) αλλά και στο σχολείο (στολισμός του χώρου, κατασκευές, χριστουγεννιάτικη γιορτή). Μιλήστε για τις αλλαγές που φέρνει η αναμονή των γιορτών στην καθημερινή ζωή μας. Αφήστε χρόνο και στα παιδιά από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα (αν υπάρχουν στην ομάδα σας) να καταθέσουν τις δικές τους εμπειρίες (*ενίσχυση διαπολιτισμικότητας*).

Ευαισθητοποιήστε τα σχετικά με άλλα παιδιά του πλανήτη, που βιώνουν δύσκολες καταστάσεις και στερούνται την αγάπη και όλη αυτή τη γιορταστική ατμόσφαιρα.

Μπορείτε ακόμη να βοηθήσετε τα παιδιά να γράψουν ένα γράμμα στα παιδιά της πρώτης τάξης ενός σχολείου κάποιας άλλης χώρας και να ζητήσουν πληροφορίες σχετικά με τον τρόπο που γιορτάζουν την Πρωτοχρονιά στη χώρα τους.

Ακούστε χριστουγεννιάτικα - πρωτοχρονιάτικα κάλαντα και τραγούδια από την Ελλάδα και από άλλα μέρη του κόσμου. Τραγουδήστε τα κάλαντα στις άλλες τάξεις του σχολείου. Διαβάστε παραμύθια - μύθους - παραδόσεις και αναζητήστε έθιμα της Ελλάδας και άλλων χωρών. Ασχοληθείτε ξεχωριστά με το μήνα και την εποχή που γιορτάζεται η κάθε γιορτή. Αν υπάρχει δυνατότητα στο σχολείο, ζητήστε τη βοήθεια των άλλων συναδέλφων ή των γονέων και κατασκευάστε βασιλόπιτες, μελομακάρονα και άλλα χριστουγεννιάτικα γλυκά.

Κεφάλαιο 6: Πώς περνάω τον ελεύθερο χρόνο μου;

Διδακτικοί στόχοι: Οι μαθητές:

- Να συζητήσουν για τον ελεύθερο χρόνο τους.
- Να προτείνουν τρόπους δημιουργικής αξιοποίησης του ελεύθερου χρόνου τους.

Βιβλίο του μαθητή

Οι εικόνες που δείχνουν *παιδιά από διάφορα μέρη του κόσμου* σε ποικίλες δραστηριότητες, αποτελούν προκαταβολικό οργανωτή του κεφαλαίου και ταυτόχρονα ενισχύουν τη *διαπολιτισμικότητα*. Τα παιδιά συζητούν για όσα βλέπουν και για το πότε γίνονται όλα αυτά. Η ερώτηση που κάνει η Καμπλώ, τα *παρωθεί* να οριοθετήσουν μέσα από το καθημερινό πρόγραμμα, το δικό τους ελεύθερο χρόνο και να μιλήσουν γι' αυτόν. Από τις δραστηριότητες που υπάρχουν, επιλέγουν και ζωγραφίζουν τις δικές τους. Αφιερώνετε χρόνο και συζητήστε για το είδος των δραστηριοτήτων που επιλέγουν οι μαθητές σας (ομαδικές ή ατομικές, αθλητικές ή πνευματικές, κ.λπ.) και για το χρόνο που αφιερώνουν σε καθεμιά. Εντοπίστε τι προσφέρουν η σωματική άσκηση, (*νύξη για αγωγή υγείας*), τα ομαδικά αγωνίσματα, η ενασχόληση με τις τέχνες (*πολιτισμός*). Μιλήστε επίσης για το χρόνο ενασχόλησης με τον υπολογιστή, το φωτισμό και τη στάση του σώματος όταν διαβάζουμε και, αν σας δοθεί η ευκαιρία, για τα προγράμματα της τηλεόρασης (*νύξη για τηλεοπτική αγωγή*).

Με την *ερώτηση-επέκταση*, και σε μια προσπάθεια *καλλιέργειας θετικής στάσης* προς τον *πολιτισμό*, ο ελεύθερος χρόνος συνδέεται με τη λαϊκή παράδοση: θέατρο σκιών. Μπορείτε να φέρετε αποσπάσματα από εφημερίδες ή παιδικά περιοδικά και να σχολιάσετε τις σελίδες που αναφέρονται στον ελεύθερο χρόνο των παιδιών.

Με την *ανακεφαλαίωση* τα παιδιά παρωθούνται στη δημιουργική αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου τους.

Η επαναληπτική *ανακεφαλαιωτική δραστηριότητα* «*Συζητάμε και ζωγραφίζουμε*» —δημιουργική ανασύσταση δεδομένων— λειτουργεί επίσης αξιολογικά. Τα παιδιά συζητούν ως ομάδα για τη μέτρηση του χρόνου. Μπορούν να ζωγραφίσουν μέσα μέτρησης του χρόνου, στιγμιότυπα από εποχές, τον εαυτό τους σε διάφορες χρονικές στιγμές και όλα όσα τους έρχονται στο μυαλό όταν ακούν τη λέξη χρόνος.

Σχέδιο εργασίας: «Τρέχει, τρέχει... ο χρόνος»

Διδακτικοί στόχοι: Οι μαθητές:

- Να διαπιστώσουν την επίδραση του χρόνου στη ζωή των ανθρώπων.
- Να προσεγγίσουν βιωματικά το χωρισμό του σε παρελθόν-παρόν-μέλλον.
- Να ενταχθούν σε ομάδες, να συνεργαστούν, να εκφραστούν με ποικίλους τρόπους.

Α στάδιο: προβληματισμός-ευσαιθητοποίηση των μαθητών

Σχολιάστε με τα παιδιά φράσεις σχετικές με το χρόνο, όπως: «Ο χρόνος περνά.», «Μη χάνεις το χρόνο σου.», «Είναι ώρα για ύπνο!», «Σε ποια τάξη πας;», «Πόσων χρονών είσαι;», «Ήπινα, θα αργήσεις!», «Γέρε χρόνο φύγε τώρα....», «Τα μαλλιά του παππού άσπρισαν.», «Δεν έχω χρόνο!» ... και άλλες που μπορείτε να συγκεντρώσετε με τους μαθητές σας.

Μπορείτε επίσης να ακούσετε σχετικά τραγούδια, π.χ. από τη *Λιλιπούπολη*, το *κάτω από ένα κουρουπίδι* του Μ. Λοΐζου, κ.λπ.

Β στάδιο: σχεδιασμός-προγραμματισμός δραστηριοτήτων

Τα παιδιά αναζητούν τρόπους για να καταλάβουν το χρόνο που περνάει και να αναγνωρίσουν τις μεταβολές που συμβαίνουν σε πρόσωπα και πράγματα.

Χωρίζονται σε ομάδες και σκέφτονται με τι θέμα θα ασχοληθούν. Ενδεικτικά θέματα:

(Α) ο άνθρωπος αλλάζει, (Β) το σχολείο μου αλλάζει, (Γ) η γειτονιά μου αλλάζει και (Δ) η ζωή αλλάζει.

Ανάλογα με τα ενδιαφέροντα των μαθητών σας, μπορείτε να ασχοληθείτε και με άλλα θέματα ή μόνο με ένα από τα προτεινόμενα.

Γ στάδιο: υλοποίηση-διαδικασία διεξαγωγής έργου

Κάθε ομάδα ασχολείται με το θέμα της ξεκινώντας από τα χρόνια που είμαστε (παρόν). Αναζητάει στοιχεία για τα χρόνια που πέρασαν (παρελθόν) και φαντάζεται τα χρόνια που θα έρθουν (μέλλον). Τα παιδιά:

(α) Φέρνουν δικές τους φωτογραφίες. Παίρνουν συνεντεύξεις από τους γονείς τους ή άλλους συγγενείς σχετικά με το πόσο άλλαξαν.

Ζωγραφίζουν πώς φαντάζονται τον εαυτό τους στο μέλλον.

(β) Φωτογραφίζουν τη γειτονιά τους. Αναζητούν και συγκεντρώνουν παλιότερες φωτογραφίες της περιοχής. Κατασκευάζουν σε μακέτα τη γειτονιά τους όπως τη φαντάζονται στο μέλλον.

(γ) Φωτογραφίζουν το σχολείο τους. Συγκεντρώνουν πληροφορίες για το σχολείο τους παλαιότερα. Κατασκευάζουν σε μακέτα το σχολείο τους όπως τη φαντάζονται στο μέλλον.

(δ) Φέρνουν αντικείμενα που χρησιμοποιούμε στην καθημερινή ζωή. Ρωτούν επαγγελματίες ή κατοίκους της γειτονιάς για παλαιά αντικείμενα. Επιλέγουν αντικείμενα της εποχής μας που θα ήθελαν να έχει το Μουσείο του μέλλοντος.

Δ στάδιο: αξιολόγηση - παρουσίαση έργου

Φέρνουν ή κατασκευάζουν αντικείμενα, ρούχα ή ό,τι άλλο σχετικό με το θέμα τους.

Παρουσιάζουν μιμητικό στιγμιότυπο δείχνοντας το θέμα τους στο παρελθόν ή στο παρόν και στο μέλλον.

Μπορείτε να χρησιμοποιήσετε για κάθε χρονική έννοια ένα χρωματιστό ύφασμα (π.χ. πορτοκαλί για το παρελθόν, κόκκινο για το παρόν, κίτρινο για το μέλλον) και τα παιδιά να κάνουν εκεί την παρουσίασή τους κάθε φορά.

Ενότητα: «Ο ήλιος και η ζωή μας»

- Διαθεματικές έννοιες:
1. χρόνος
 2. χώρος - χρόνος
 3. σύστημα
 4. μεταβολή

Κεφάλαιο 1: Ο Ήλιος ο Ηλιάτορας ο Πετροπαιχνιδιάτορας

Διδακτικοί στόχοι: Οι μαθητές:

- Να συνδέουν τις θέσεις του ήλιου στον ουρανό με απλές έννοιες του χρόνου (πρωί, μεσημέρι, βράδυ, μέρα, νύχτα).
- Να συσχετίσουν την εναλλαγή της ημέρας και της νύχτας με συνήθεις δραστηριότητες και ασχολίες και να κατανοήσουν την αλληλεπίδραση φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος.
- Να οικοδομήσουν έννοιες που σχετίζονται με φαινόμενα της καθημερινής τους ζωής.

Βιβλίο του μαθητή

Η εισαγωγή στο πρώτο κεφάλαιο, που αναφέρεται στην εναλλαγή ημέρας και νύχτας, υποδηλώνεται με την *ποιητική φράση* «Ο Ήλιος ο Ηλιάτορας ο Πετροπαιχνιδιάτορας» του Οδυσσέα Ελύτη. Οι δύο χαρακτηριστικές εικόνες (*σύνδεση με την τέχνη*), που αναπαριστούν τη μέρα και τη νύχτα μέσα από την εικαστική γραφή του γνωστού ζωγράφου Βαν Γκογκ, αποτελούν τους *προκαταβολικούς οργανωτές*. Ζητείται από τους μαθητές να *φανταστούν* ότι βρίσκονται μέσα στις εικόνες, να αφεθούν στη μαγεία των χρωμάτων της μέρας και της νύχτας, να παρατηρήσουν την ανατολή και τον έναστρο ουρανό. Παροτρύντε τα παιδιά να χρησιμοποιήσουν όλες τους τις αισθήσεις για να πουν αυτά που θέλουν. Ρωτήστε τα να σας πουν «τι βλέπουν», «τι ακούν», «τι κάνουν», «τι νιώθουν». Μέσα από τη συζήτηση επιδιώκεται να ανακαλέσουν βιώματα και εμπειρίες ώστε να *συσχετίσουν* τα φαινόμενα αυτά με δικές τους αναμνήσεις ή εμπειρίες και να *αναδείχτούν* οι λέξεις ανατολή, δύση, νύχτα, μέρα. Μπορείτε να προτείνετε στους μαθητές να κάνουν *σύγκριση των εικόνων*, να *εντοπίσουν διαφορές και ομοιότητες* (φως, χρώματα κ.λπ.), να *εκφράσουν τις σκέψεις και τα συναισθήματά τους* και, τέλος, να *γράψουν μια λέξη* κάτω από κάθε εικόνα.

Διαβάστε στα παιδιά το ποίημα του Γ. Βιζυνοπού. Βγείτε στην αυλή του σχολείου, αναζητήστε και εντοπίστε το σημείο από το οποίο ανατέλλει και δύει ο ήλιος. Προτιμήστε η δραστηριότητα να γίνει τις πρωινές ώρες και υπενθυμίστε στα παιδιά ότι δεν κοιτάζουμε ποτέ τον ήλιο χωρίς γυαλιά. Μπορείτε να επιχειρήσετε με παιγνιώδη τρόπο μια *άσκηση προσανατολισμού* (Ανατολή-δεξιά, Δύση-αριστερά). Ως *δραστηριότητα επέκτασης* μπορείτε να ζητήσετε από τα παιδιά να επιχειρήσουν την ίδια άσκηση προσανατολισμού σε οικείους χώρους π.χ. στο σπίτι τους, στο δωμάτιό τους ή σε μέρη όπου βρίσκονται τυχαία μαζί με τους γονείς τους.

Ακολουθεί η απεικόνιση του ήλιου και της γης ως ουράνιων σωμάτων και επιχειρείται η προσέγγιση του φαινομένου της εναλλαγής της ημέρας και της νύχτας όχι αποσπασματικά (τα παιδιά έχουν πολλαπλές αλλά αποσπασματικές εικόνες για τη γη) αλλά, αντίθετα, με τον *ήλιο και τη γη να αντιμετωπίζονται ως σύστημα, που συνδέεται άμεσα με την ερμηνεία του φαινομένου*.

Η ερώτηση παρακινεί τους μαθητές να *αναγνώσουν την εικόνα, να εκφράσουν τις σκέψεις τους, να αναδείξουν τα γνωστικά τους σχήματα, να προβληματιστούν σχετικά με το φαινόμενο, να επιχειρήσουν προσωπικές ερμηνείες και να θέσουν ερωτήματα*.

Στη συνέχεια επιχειρείται η *σύνδεση του φαινομένου με μύθους και παραδόσεις*. Τα παιδιά καλούνται να παρατηρήσουν την εικόνα με το άρμα του ήλιου και να διαβάσουν το μύθο που αναφέρεται στον ήλιο. Επιπλέον, μπορείτε να διαβάσετε αποσπάσματα μύθων από άλλους λαούς (*διαπολιτισμικό στοιχείο*) με θέμα τον ήλιο. Μέσα από τη *δημιουργική ανασύσταση των δεδομέ-*

νων, τα παιδιά καλούνται να μιλήσουν με ένα διαφορετικό τρόπο για τον ήλιο, να αναπαραγάγουν το βασικό λεξιλόγιο του μαθήματος και να συνθέσουν το δικό τους παραμύθι για τον ήλιο. **Εναλλακτικές δραστηριότητες:** Μπορείτε να προτείνετε στα παιδιά να συγκεντρώσουν παραμύθια, ποιήματα, εικόνες από περιοδικά και τραγούδια για τον ήλιο και να φτιάξουν στην τάξη τη «γωνιά του ήλιου».

Στην ανακεφαλαίωση συνοψίζονται οι βασικές λέξεις του κεφαλαίου.

Τετράδιο εργασιών

1. **Δραστηριότητα συλλογής και ταξινόμησης δεδομένων:** τα παιδιά καλούνται να συνδέσουν τις θέσεις του ήλιου στον ουρανό με απλές έννοιες του χρόνου (πρωί, μεσημέρι, βράδυ) και να συνδυάσουν την εναλλαγή της ημέρας και της νύχτας με συνήθεις δραστηριότητες και ασχολίες.

Ζητήστε από τα παιδιά να περιγράψουν (ή να ζωγραφίσουν και να μιλήσουν) τις δραστηριότητες μιας ολόκληρης δικής τους μέρας, χρησιμοποιώντας το βασικό λεξιλόγιο της ενότητας και άλλες χρονικές έννοιες (διαμορφωτική αξιολόγηση).

2. Δραστηριότητα κατά την οποία όλη η ομάδα της τάξης αναζητά, συγκεντρώνει, ακούει και τραγουδάει τραγούδια για τον ήλιο.

3. **Παιχνίδι ρόλων** (προσομοίωση του φαινομένου της εναλλαγής της ημέρας και της νύχτας). Τα παιδιά χωρίζονται σε ζευγάρια και πιάνονται πλάτη με πλάτη. Ένα παιδί στέκεται στη μέση και κάνει τον ήλιο. Τα ζευγάρια σχηματίζουν κύκλο γύρω από τον ήλιο και γυρίζουν γύρω από τον εαυτό τους και γύρω από τον ήλιο. Όταν ακούσουν τον ήχο του ταμπούριου, όσοι βλέπουν τον ήλιο φωνάζουν «μέρα» ενώ όσοι δεν τον βλέπουν φωνάζουν «νύχτα».

Εναλλακτικές δραστηριότητες: Μπορείτε να δώσετε στα παιδιά μια υδρόγειο σφαίρα. Τοποθετήστε ένα επιτραπέζιο φωτιστικό ή ένα κερί σε κάποια απόσταση από τη σφαίρα, έτσι ώστε η λάμπα του να φωτίζει την υδρόγειο. Προτιμήστε ο χώρος να είναι υποφωτισμένος, για να φαίνεται καλά το φως της λάμπας. Ζητήστε από τα παιδιά, αφού αναγνωρίσουν τη γη και τον ήλιο, να περιστρέψουν την υδρόγειο γύρω από τον άξονά της και να εντοπίσουν ποιες περιοχές έχουν μέρα και ποιες έχουν νύχτα. Βοηθήστε τα παιδιά να εντοπίσουν στην υδρόγειο την Ελλάδα και να τοποθετήσουν ένα αυτοκόλλητο χαρτί. Γυρίστε την υδρόγειο έτσι, ώστε να έχουμε ημέρα στην Ελλάδα. Ζητήστε τους να υποθέσουν τι συμβαίνει με τις διαμετρικά αντίθετα χώρες.

Οργανώστε ένα **θεατρικό παιχνίδι** με θέμα νύχτα - μέρα: Χρησιμοποιήστε ένα φακό. Ζητήστε από τα παιδιά να αναπαραστήσουν με παντομίμα σκηνές από δραστηριότητες της μέρας, όταν ο φακός ανάβει, και της νύχτας, όταν ο φακός σβήνει.

Μπορείτε επίσης να κάνετε κατασκευές: Τα παιδιά φτιάχνουν ήλιους με διάφορα υλικά, τους τοποθετούν στον τοίχο της τάξης και σχηματίζουν την πορεία του ήλιου στον ουρανό. Στη συνέχεια τοποθετούν έναν ήλιο στη μέση της τάξης. Στέκονται κυκλικά και γύρω από τον ήλιο. Κρατούν γκοφρέ κορδέλες (ακτίνες), τις συνδέουν με τον ήλιο και μιλούν για τα πράγματα που κάνουν κατά τη διάρκεια της ημέρας.

Μπορείτε ακόμη να προτείνετε στους μαθητές να **παίξουν με τις σκιές τους** στην αυλή του σχολείου, να τις παρατηρήσουν, να μιμηθούν το ένα τη σκιά του άλλου.

Κεφάλαιο 2: Τι μας προσφέρει ο ήλιος;

Διδακτικοί στόχοι: Οι μαθητές:

- Να συνειδητοποιήσουν ότι ο ήλιος είναι πηγή ζωής.
- Να αντιληφθούν την ανάγκη προστασίας από την ηλιακή ακτινοβολία.

Βιβλίο του μαθητή

Το κεφάλαιο ξεκινάει με **αφήγηση ενός παραμυθιού**. Επιδιώκεται να αναδειχθεί η σπουδαιότητα του ήλιου στη διατήρηση της ανθρώπινης ζωής και γενικά της ζωής στον πλανήτη μας, η επί-

δραση που ασκούσε πάντοτε στις ασχολίες και στις δραστηριότητές μας. Παρουσιάζεται μια φανταστική ιστορία σε ένα χωριό όπου ο ήλιος έλαμπε και συνέβαιναν διάφορα πράγματα. Παρακινήστε τους μαθητές σας να συνεχίσουν την ιστορία εμπλουτίζοντάς τη με δικά τους στοιχεία, βιωματικά, ή να ανακαλέσουν γεγονότα από άλλες ιστορίες και παραμύθια που έχουν ακούσει. Με τον ίδιο τρόπο, μπορούν να δημιουργήσουν μέσα από τα δικά τους γνωστικά σχήματα την αντίθετη ιστορία και να διηγηθούν τι θα γινόταν σε ένα χωριό όπου ο ήλιος δεν έλαμπε ποτέ. Συζητήστε και εστιάστε την προσοχή των παιδιών στον τρόπο με τον οποίο επιδρά ο ήλιος. Ζητήστε τους να κάνουν υποθέσεις, να προβληματιστούν και να εκφράσουν τις απόψεις και τα επιχειρήματά τους. Μέσα από τις ομοιότητες και τις διαφορές που θα εντοπίσουν, θα ανακαλύψουν τη σημασία του ήλιου στη διατήρηση της ζωής.

Στη συνέχεια οι μαθητές καλούνται, αφού ανασυνθέσουν δημιουργικά τα δεδομένα, να συζητήσουν για τον τρόπο που έχει επηρεαστεί η ζωή (αέρας, νερό, χώμα, φυτά, ζώα, άνθρωποι κ.λπ.) σε κάθε χωριό. Βοηθήστε τα παιδιά να ανακαλέσουν και τις δικές τους εμπειρίες, με ερωτήσεις όπως: «Τι συμβαίνει στα λουλούδια αν βρίσκονται σε σημείο όπου δε δέχονται τις ακτίνες του ήλιου»; «Ποιους μήνες συνήθως κολυμπάμε στη θάλασσα»; «Τι φοράμε όταν ζεσταινόμαστε πολύ»; Επιπλέον, για να κατανοήσουν τα παιδιά την ευεργετική επίδραση του ήλιου, μπορείτε να κάνετε απλά πειράματα και να παρατηρήσετε τι συμβαίνει στα λουλούδια της τάξης αν δε δέχονται τις ακτίνες του ήλιου κ.λπ.

Παρατηρήστε τον πίνακα ζωγραφικής, συζητήστε όσα βλέπουν και αφήστε να συνθέσουν τη δική τους ιστορία.

Η επόμενη σελίδα ασχολείται με το θέμα της προστασίας από τον ήλιο. Μέσα από έναν παιγνιώδη διάλογο, η Καμηλώ και ο ήλιος αναδεικνύουν τα μέτρα προστασίας που πρέπει να παίρνουμε για τον ήλιο. Προτείνετε στους μαθητές να μαντέψουν τον προορισμό και τον τρόπο προετοιμασίας του καρτούν. Ο Λαλέων, με την παρέμβασή του, δίνει έμφαση στις ώρες τις οποίες πρέπει ν' αποφεύγεται η έκθεση στον ήλιο. Προβληματίστε τα παιδιά σχετικά με τα μέτρα προστασίας από τον ήλιο ανάλογα με την εποχή. Προκαλέστε συζήτηση γύρω από τους κινδύνους που εγκυμονεί η υπερβολική έκθεση στον ήλιο. Ενθαρρύνετε τα να διατυπώσουν τις δικές τους ερωτήσεις και προτείνετε την πρόκληση κάποιου ειδικού για να απαντήσει σε απορίες αλλά και να ενημερώσει σωστά για όλα τα θέματα. Αφήστε τα παιδιά να σκεφτούν και να προετοιμάσουν ερωτήσεις. Με την ανακεφαλαίωση συνοψίζονται τα βασικά σημεία του κεφαλαίου.

Με την ανακεφαλαίωση δραστηριότητα τα παιδιά συζητούν, ανασυνθέσουν με το δικό τους τρόπο όσα έμαθαν και καταγράφουν εικαστικά τις σκέψεις και τις εντυπώσεις τους, συγκροτώντας τον εννοιολογικό χάρτη της ενότητας. Επίσης, σκέφτονται και λένε λέξεις για τον ήλιο, τη μέρα και τη νύχτα, τις οποίες μπορείτε να καταγράψετε σε χαρτί του μέτρου στην τάξη.

Τετράδιο εργασιών

4. Δραστηριότητα επέκτασης - αξιολόγησης: Τα παιδιά γράφουν συμβουλές για την προστασία από τον ήλιο.

Η κατασκευή αφίσας με το ίδιο θέμα αποτελεί διαμορφωτική αξιολόγηση, καθώς τα παιδιά θα προβληματιστούν και θα αξιολογήσουν τα μέτρα που χρειάζεται να παίρνουν στην καθημερινή ζωή για να διατηρούν την υγεία τους και να προστατεύονται από τους διάφορους κινδύνους, που εγκυμονεί η υπερβολική έκθεση στον ήλιο.

Εναλλακτικές δραστηριότητες: «Γινόμαστε κι εμείς ζωγράφοι και ζωγραφίζουμε τον ήλιο». Τα παιδιά, αφού παρατηρήσουν εικαστικούς πίνακες με θέμα τον ήλιο, εντοπίζουν τα χρώματα, (θάλασσα, δέντρα, ουρανός...). Ζωγραφίζουν σε δύο χαρτόνια ψυχρά και θερμά χρώματα. Έπειτα κόβουν σχήματα και φτιάχνουν ομαδικό κολάζ με θέμα: «Η πόλη μου ή το χωριό μου, μια ηλιόλουστη και μια σκοτεινή μέρα».

Γενική θεματική ενότητα: Ο τόπος μου

Ενότητες: «Το σπίτι μου»
«Η γειτονιά μου»
«Ο τόπος που ζω»

Ενότητα: «Το σπίτι μου»
Διαθεματική έννοια: τόπος - χώρος

Κεφάλαιο 1: Στο σπίτι μου

Διδακτικοί στόχοι: Οι μαθητές:

- Να περιγράφουν το σπίτι τους, το δωμάτιό τους και τους υπόλοιπους χώρους του σπιτιού τους.
- Να συζητούν και να εξηγούν τη λειτουργικότητα κάθε χώρου του σπιτιού.

Βιβλίο του μαθητή

Το κεφάλαιο έχει δομηθεί από το γενικό στο μερικό. Ξεκινά με την εικόνα της μετακόμισης, την οποία οι μαθητές καλούνται να *περιγράψουν*. Συζητούν για τη *λειτουργικότητα κάθε δωματίου*, εισάγονται σταδιακά στη διαθεματική έννοια τόπος-χώρος. Ταυτόχρονα ασκούνται στην κατηγοριοποίηση και την ταξινόμηση (*λεκτική ομαδικά ή εικονιστική ατομικά*) των αντικειμένων που απαρτίζουν κάθε δωμάτιο. Η επαγωγική σύνθεση των δωματίων του σπιτιού ολοκληρώνεται με την *ερώτηση επέκτασης*, η οποία αποτελεί και διαμορφωτική αξιολόγηση.

Εναλλακτικές δραστηριότητες που καλλιεργούν την αποκλίνουσα σκέψη: α) Διαλέξτε με τους μαθητές σας ένα αντικείμενο και σκεφτείτε και άλλους τρόπους χρήσης π.χ. Τι μπορούμε να κάνουμε με ένα κομοδίνο;

β) Γράψτε μια ιστορία για το τραπέζι της κουζίνας.

γ) Προσπαθήστε να συνθέσετε μια ιστορία με αντικείμενα από διαφορετικούς χώρους του σπιτιού (φανταστικά δίδυμο του Τζ. Ροντάρι).

Με την *αυθεντική μαθητική ερώτηση* που ακολουθεί, τα παιδιά ενεργοποιούνται ώστε να διατυπώσουν τα προσωπικά τους ερωτήματα προς την οικογένεια που μετακομίζει.

Η παροιμία «Σπίτι μου, σπιτάκι μου και φτωχοκαλυβάκι μου» *αξιοποιεί την παράδοση, ασκεί τα παιδιά στη νοηματοδότηση φράσεων* και αποτελεί τη γέφυρα μετάβασης από το γενικό (το σπίτι της μετακόμισης) στο ειδικό (το σπίτι κάθε παιδιού).

Κάθε μαθητής ξεναγεί τους συμμαθητές σ' ένα δωμάτιο του σπιτιού του. Η *περιγραφή*, η οποία κατευθύνεται μέσω των ερωτήσεων, ζητά από κάθε παιδί να *ανακαλέσει από τις εμπειρίες του* και να χρησιμοποιήσει *όλες του τις αισθήσεις*. Μ' αυτόν τον τρόπο διευκολύνεται η *συμμετοχή των παιδιών με ειδικές ανάγκες*.

Ακολουθούν τα *μυμητικά παιχνίδια*, (*δραστηριότητα δημιουργικής ανασύστασης*) και τα παιδιά γίνονται ζευγάρια. Κάθε ζευγάρι συζητά και αποφασίζει να *αναπαραστήσει μια στιγμή από την οικογενειακή ζωή μέσα στο σπίτι μόνο με κινήσεις*, π.χ. η μητέρα τοποθετεί τα ψώνια στο ψυγείο και στο ντουλάπι ενώ το παιδί τη βοηθάει. Ενώ κάθε ζευγάρι παρουσιάζει τη δράση του, τα υπόλοιπα παιδιά *μαντεύουν και δίνουν ένα τίτλο στην αναπαραστάση*.

Η *Ανακεφαλαίωση* της ενότητας γίνεται από τα ίδια τα παιδιά. Αποτελεί τμήμα μιας *βιωματικής, διαθεματικής δραστηριότητας*, που στοχεύει στη *δημιουργική ανασύσταση δεδομένων*. Ατομικά κάθε μαθητής φτιάχνει προτάσεις για το σπίτι του. Ομαδικά η τάξη κατασκευάζει «κούτες με σπιτο-λέξεις»: α) Οι μαθητές συλλέγουν, από περιοδικά και εφημερίδες, εικόνες και λέξεις για τους χώρους του σπιτιού β) Τα τοποθετούν σε έγχρωμες καρτέλες και μετά σε κούτες που γράφουν απέξω το όνομα κάθε δωματίου (κουζίνα - καθιστικό - υπνοδωμάτιο - τουαλέτα...).

Με το παιχνίδι «Μια μέρα στο σπίτι κάτι συνέβη» τα παιδιά, χρησιμοποιώντας λέξεις-εικόνες μέσα από τις κούτες, μπορούν να συνθέτουν, να αναλύουν και να ανασυνθέτουν το σπίτι. Παίζουν με τις λέξεις, δημιουργούν τον εννοιολογικό χάρτη και τον διαβάζουν. Ασκούνται στη γραφή-νοηματοδότηση αντιγράφοντας τις λέξεις από τις καρτέλες ή τις ζωγραφίζουν, τις αναπαριστούν με το σώμα τους, τις τραγουδάνε, τις χορεύουν κ.ο.κ.

Τετράδιο εργασιών

1. *Σπίτι μου, σπιτάκι μου*: διαθεματική δραστηριότητα. Οι μαθητές συζητούν για τα «σπίτια-φωλιές των ζώων» και αντιστοιχίζουν τις εικόνες.
2. «*Το σπίτι των ονείρων μου*»: δραστηριότητα ζωγραφικής που αναφέρεται σε συναισθηματικούς στόχους και προκαλεί αυτορύθμιση.

Εναλλακτικά, προτείνονται:

- ✓ Αναζήτηση Λαογραφικών Μουσείων στο Διαδίκτυο μέσα από τη σελίδα του Υπουργείου Πολιτισμού <http://www.culture.gr>
- ✓ «Σπιτο-ιστορίες»: θέμα επίσκεψης σε Λαογραφικό Μουσείο - βιωματικές δραστηριότητες με χώρους και αντικείμενα από σπίτια άλλων εποχών.

Ενότητα: «*Η γειτονιά μου*»

- Διαθεματικές έννοιες:**
1. *τόπος - χώρος*
 2. *άνθρωπος - άτομο*
 3. *ομάδα - σύνολο*

Κεφάλαιο 1: Πώς είναι η γειτονιά μου;

Διδακτικοί στόχοι: Οι μαθητές:

- Να παρατηρήσουν και να περιγράψουν τα σπίτια και τους κοινωφελείς χώρους της γειτονιάς τους.

Βιβλίο του μαθητή

Η ερώτηση είναι ένας φιλικός τρόπος προς τους μαθητές για να *ανακαλέσουν τις εμπειρίες τους, να εκφράσουν τις απόψεις τους και να συνθέσουν τον εικονιστικό εννοιολογικό χάρτη*. Μέσω των ερωτήσεων-οδηγών, επιζητείται μια *κατευθυνόμενη περιγραφή* που ασκεί όλες τις αισθήσεις (πολυαισθητηριακή γνώση), καθώς κάθε παιδί αφηγείται μια φανταστική περιήγησή του στη γειτονιά του. Ταυτόχρονα, βοηθά τη *συμμετοχή των παιδιών με ειδικές ανάγκες*.

Στην συνέχεια, κάθε παιδί μπαίνει πίσω από μια κούτα - τηλεόραση, γίνεται εκφωνητής και μιλάει για τη γειτονιά του: αφηγείται ένα περιστατικό που θυμάται ή λέει τα νέα της εβδομάδας της γειτονιάς του. Στόχος είναι ο μαθητής να εκφραστεί με τη μεγαλύτερη δυνατή ακρίβεια, αναφέροντας λεπτομέρειες για το συγκεκριμένο χώρο, (κτίριο, δρόμο,...), τα άτομα που συμμετείχαν, κ.λπ. Αφού μιλήσουν όλοι, προκαλείται *συζήτηση για τις ομοιότητες και τις διαφορές* (διαθεματική έννοια) που παρουσιάζουν οι γειτονιές τους. Μπορείτε να σημειώνετε τις απαντήσεις των παιδιών στον πίνακα (με εικονιστικό ή λεκτικό τρόπο), ώστε τα παιδιά να οδηγηθούν στη δική

τους ανακεφαλαίωση. Ο πίνακας (σύνδεση με την τέχνη) ωθεί τα παιδιά να ανακαλέσουν από τις εμπειρίες τους και να εκφράσουν τα προσωπικά τους βιώματα (δραστηριότητα επέκτασης). *Ενδεικτική δραστηριότητα επέκτασης* (προφορική) με ρόλο διαμορφωτικής αξιολόγησης. Μπορείτε να ζητήσετε από κάθε μαθητή να αξιολογήσει και να περιγράψει ή να ζωγραφίσει κάποιες εικόνες που θεωρεί ότι αποτελούν μια γειτονιά. Με τη δραστηριότητα αυτή επιδιώκεται για κάθε μαθητή να προσδιορίσει την έννοια «γειτονιά» (π.χ. η Εκκλησία, το Σχολείο, ο δρόμος, ο φούρνος, η Παιδική Χαρά αν υπάρχει κοντά του κ.λπ.)

Τετράδιο εργασιών

1. *Γειτονιά σε πόλη και γειτονιά σε χωριό*: δραστηριότητα σύγκρισης. Δίνονται δύο φωτογραφίες και τα παιδιά *συγκρίνουν* και βρίσκουν ομοιότητες και διαφορές.
2. *Φτιάχνω παραμύθια*: δραστηριότητα έκφρασης και δημιουργικής ανασύστασης. Οι μαθητές εργάζονται *ατομικά ή ομαδικά* και δημιουργούν ένα παραμύθι με θέμα τη γειτονιά του βυθού, των λουλουδιών, των ζουζουνιών, του σύννεφου, των χρωμάτων. *Επισημάνετε τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που παρουσιάζει η αφήγηση των παραμυθιών.* (φράσεις: Μια φορά κι έναν καιρό...., Ζήσαν αυτοί καλά κι εμείς καλύτερα).
3. *Η γειτονιά όλων μας*: δραστηριότητα δημιουργικής ανασύστασης. Τα παιδιά εργάζονται σε ομάδες και κατασκευάζουν τη γειτονιά όλης της τάξης με φωτογραφίες και εικόνες από περιοδικά και εφημερίδες. Η ερώτηση που αναφέρεται στο όνομα αυτής της γειτονιάς καλλιεργεί την αποκλίνουσα νόηση.

Εναλλακτικές δραστηριότητες: Ακούστε τη «Γειτονιά των ονείρων» του Μάνου Χατζιδάκι. Προβληματίστε τα παιδιά και ζητήστε τους να ζωγραφίσουν πώς θα ήθελαν η γειτονιά των ονείρων τους (δραστηριότητα αυτορύθμισης).

Κεφάλαιο 2: Οι άνθρωποι της γειτονιάς

Διδακτικοί στόχοι: Οι μαθητές:

- Να γνωρίσουν επαγγελματίες της γειτονιάς.

Βιβλίο του μαθητή

Η νοηματοδότηση της λαϊκής φράσης «Γείτονα έχεις; Θεό έχεις!» αποτελεί τον *προκαταβολικό οργανωτή*.

Η ερώτηση που ακολουθεί *ανακαλεί βιώματα* των μαθητών σχετικά με τους γείτονες που γνωρίζουν. Ο χώρος της γειτονιάς είναι ιδιαίτερα σημαντικός για την κοινωνικοποίηση των παιδιών, ακόμα και στις μεγαλουπόλεις, που η ζωή προχωρά με έντονους ρυθμούς. Η προσφώνηση συγκεκριμένων ατόμων (ο φούρναρης, ο περιπτεράς, κ.ά.) με το μικρό τους όνομα και τα σταθερά σημεία αναφοράς (το κατάστημα στη γωνία, η στάση του λεωφορείου κ.α.) τα βοηθά να καθορίσουν τον εαυτό τους σε σχέση με το χώρο.

Οι εικόνες παρουσιάζουν ενδεικτικά τρεις σκηνές από την καθημερινότητα μιας γειτονιάς. Σκοπός είναι η *πρόκληση συζήτησης* και η *δημιουργική ανασύσταση δεδομένων* μέσα από παιχνίδια ρόλων. Τα παιδιά για να εργαστούν γίνονται ζευγάρια.

«Μιλάμε με τους γείτονες από τα παράθυρα»: Κάθε ζευγάρι βρίσκει ένα θέμα που μπορεί να συζητήσουν δύο γείτονες και το παρουσιάζει στα υπόλοιπα παιδιά.

«Ένας γείτονας ήρθε στο σπίτι μου. Τι να θέλει άραγε;»: Σύμφωνα με τα δρώμενα των μαθητών επισημάνετε θέματα συνεργασίας, αλληλεγγύης, σεβασμού, επικοινωνίας κ.λπ.

«Τι συζητούν οι γείτονες έξω από το Φαρμακείο;»: Ανάλογα και με τα δρώμενα, μπορείτε να επισημάνετε θέματα υγείας, προβλήματα της τρίτης ηλικίας, επαγγελματικού προσανατολισμού κ.λπ., ώστε να οδηγηθείτε σε θέματα υγιεινής διατροφής και γενικότερα Αγωγής Υγείας.

Μπορείτε να ζητήσετε από τους μαθητές να παρουσιάσουν κάθε διάλογο χρωματισμένο με ένα συναίσθημα π.χ. εκνευρισμό, λύπη, χαρά, ανία κ.α. Στο τέλος προκαλέστε συζήτηση και ομαδο-

ποιήστε τα γεγονότα σε ευχάριστα και δυσάρεστα. Συζητήστε για τους λόγους που τα προκαλούν, παρακινήστε τα παιδιά να προτείνουν λύσεις ή να προβλέψουν την εξέλιξη των γεγονότων που αναφέρονται σε κάθε διάλογο. Επίσης, μπορείτε να ζητήσετε να επαναλάβουν τους διαλόγους, αλλάζοντάς τους. Αν τα παιδιά τούς επεξεργαστούν, μπορούν να τους παρουσιάσουν ένα απόγευμα στους γονείς, στο σχολείο, στο πάρκο της γειτονιάς ή ακόμα και σε κάποιο θέατρο.

Στην επόμενη σελίδα «Μια μέρα στη γειτονιά» ξετυλίγεται με παιγνιώδη τρόπο μια ιστορία μεταξύ γειτόνων με σκοπό να γίνει κατανοητό το πλέγμα των σχέσεων (κοινωνικών και οικονομικών) που υπάρχουν σε μια γειτονιά. Η δραστηριότητα αντιστοίχισης αισθητοποιεί τις αλληλεπιδράσεις. Με το παιχνίδι (βιωματική προσέγγιση) παρωθούνται οι μαθητές να ανακαλύψουν και άλλους ρόλους από τη γειτονιά και να συμπληρώσουν την ιστορία. Το κουβάρι είναι απαραίτητο για να δείξει την αλληλεπίδραση (διαθεματική έννοια) που αναπτύσσεται σε ανθρώπους που ζουν στην ίδια γειτονιά.

Ζητήστε από τα παιδιά να σκεφτούν τι καταστάματα υπάρχουν στη γειτονιά τους και σε τι τους εξυπηρετούν. Με την ερώτηση επέκτασης, η οποία συνδέεται και με συναισθηματικούς στόχους, προβληματίστε τα παιδιά: Τι θα συμβεί αν κλείσει το περίπτερο της γειτονιάς ή αν ο ταχυδρόμος σταματήσει να έρχεται; Κάνετε το ίδιο και για άλλους επαγγελματίες.

Η ανακεφαλαίωση εστιάζει στο βασικό λεξιλόγιο του κεφαλαίου.

Τετράδιο εργασιών

4. *Συνέντευξη από το φούρναρη της γειτονιάς:* δραστηριότητα ανάλυσης δεδομένων. Οι μαθητές γίνονται δημοσιογράφοι, σκέφτονται ερωτήσεις και παίρνουν συνέντευξη από το φούρναρη της γειτονιάς.

Φροντίστε να παρουσιαστούν όλες οι απαντήσεις στην τάξη.

5. «Ο δεκάλογος του καλού γείτονα» προβληματίζει τα παιδιά να σκεφτούν δράσεις - συμπεριφορές που σηματοδοτούν την καλή σχέση με τους γείτονες και στοχεύει στην αυτορύθμιση.

6. *Ποιο μαγαζί λείπει από τη γειτονιά μου;* δραστηριότητα δημιουργικής ανασύστασης. Κάθε μαθητής σκέφτεται ποια καταστάματα υπάρχουν στη γειτονιά του. Αρχικά σχεδιάζει ένα κατάστημα που εκτιμά ότι λείπει από τη γειτονιά και στη συνέχεια χρωματίζει όλη την εικόνα.

Κεφάλαιο 3: Πώς ζούμε στη γειτονιά;

Διδακτικοί στόχοι: Οι μαθητές:

- Να συγκρίνουν τη γειτονιά τους με άλλες γειτονιές και να διακρίνουν ομοιότητες / διαφορές.
- Να αναγνωρίσουν θετικά στοιχεία του περιβάλλοντος της γειτονιάς τους.

Βιβλίο του μαθητή

Η πρώτη σελίδα του κεφαλαίου είναι ένα *αραχνόγραμμα*, στο κέντρο του οποίου βρίσκεται ο τίτλος του μαθήματος. Το *αραχνόγραμμα* αυτό *εξακτινώνεται* προς διάφορες κατευθύνσεις-είκονες, στις οποίες παρουσιάζονται εκδηλώσεις κοινωνικής ζωής. Σε μία παρουσιάζεται και ο Λέων Λαλέων, ο συνεκτικός κρίκος όλης της ενότητας, που διασκεδάζει. Όλα έχουν τοποθετηθεί πάνω σε μια ρόδα λούνα παρκ για να παραπέμπουν σε κίνηση, βασικό χαρακτηριστικό της ζωής. Η *ποικιλία γεγονότων - ερεθισμάτων* προκαλεί τα παιδιά να σχολιάσουν όσα βλέπουν αφού εικονίζονται χώροι, άτομα και ενέργειες. Μπορείτε να ζητήσετε από τα παιδιά να σκεφτούν και να πουν τι συμβαίνει και στη δική τους γειτονιά, να φέρουν στο σχολείο φωτογραφίες ή και άλλα αναμνηστικά από διάφορες εκδηλώσεις.

Η επόμενη σελίδα είναι μια *έρευνα με πεδίο* τη γειτονιά του Σχολείου. Τα παιδιά καλούνται να παρατηρήσουν προσεκτικά και να καταγράψουν στον αντίστοιχο χώρο του φύλλου καταγραφής, ό,τι συναντούν στη γειτονιά. Η μετακίνηση των μικρών μαθητών εκτός σχολείου σίγουρα δεν

είναι εύκολη, είναι όμως αποτελεσματική, καθώς τους εξοικειώνει με την παρατήρηση και την καταγραφή.

Χρειάζεται κατάλληλη προετοιμασία του/της εκπαιδευτικού. Ζητήστε τη συνδρομή και άλλων συναδέλφων μεγαλύτερων τάξεων, του σχολικού τροχονόμου ή και εθελοντών γονέων. Εξηγήστε στα παιδιά τι ακριβώς πρόκειται να κάνετε καθώς και τι πρέπει να προσέχουν. Πάρτε τα μολύβια σας, τα βιβλία σας, όλες σας τις αισθήσεις ... και καλή περιήγηση!

Όσο διαρκεί η περιήγησή σας, *μπορείτε να αξιολογήσετε όσα παρατηρείτε. Συζητήστε με τα παιδιά τι τους άρεσε, τι δεν τους άρεσε και για ποιο λόγο. Η ερώτηση επέκτασης* καλό θα είναι να γίνει στο πεδίο. Η περιήγηση σας δίνει τη δυνατότητα να ασχοληθείτε και με θέματα που αφορούν την κυκλοφοριακή αγωγή.

Η ανακεφαλαίωση εστιάζει στις σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ των γειτόνων σε διάφορους χώρους.

Τετράδιο εργασιών

7. Ζωγραφίζω α) μια γιορτή, β) στην εκκλησία την Κυριακή, γ) τη λαϊκή αγορά: δραστηριότητα δημιουργικής ανασύστασης. Κάθε μαθητής ανακαλεί από προηγούμενες εμπειρίες του και ζωγραφίζει κάποια εκδήλωση που έχει παρακολουθήσει στη γειτονιά του.

8. Δραστηριότητα δημιουργικής ανασύστασης *δεδομένων*. Τα παιδιά παρατηρούν το άγαλμα στην εικόνα και προσπαθούν να φανταστούν τι θα έλεγε αν μιλούσε. Τι συμβαίνει γύρω του κατά τη διάρκεια μιας μέρας, την ιστορία του, κ.ά.

Προβληματίστε και ευαισθητοποιήστε τα παιδιά ώστε να οδηγηθούν στο σεβασμό προς τα μνημεία και τους δημόσιους χώρους.

Κεφάλαιο 4: Η γειτονιά και το περιβάλλον

Διδακτικοί στόχοι: Οι μαθητές:

- Να προσεγγίζουν προβλήματα επιβάρυνσης του τοπικού περιβάλλοντος.
- Να τηρούν κανόνες υγιεινής και ασφάλειας στη γειτονιά τους.

Βιβλίο του μαθητή

Το κεφάλαιο δομείται σε *παιχνίδι ρόλων*: το σενάριο βασίζεται στην παρουσίαση μιας ραδιοφωνικής εκπομπής στην οποία παρεμβαίνει και ο Δήμαρχος.

Τα παιδιά στο προηγούμενο μάθημα έχουν κάνει την έρευνα πεδίου, οπότε έχουν σημειώσει προβλήματα που εντόπισαν στη γειτονιά του Σχολείου. Από αυτά αξιολογούνται και καταγράφονται στον πίνακα μόνο όσα αφορούν το περιβάλλον.

Οι μαθητές χωρίζονται σε 4 ή 5 ομάδες. Κάθε ομάδα γίνεται ένας ραδιοφωνικός σταθμός. Τα παιδιά δίνουν ένα όνομα στο σταθμό τους και φτιάχνουν ένα σήμα. Συζητάνε ένα πρόβλημα που αφορά τη γειτονιά και το παρουσιάζουν σε μια εκπομπή στο σταθμό τους. Το θέμα μπορεί να παρουσιαστεί α) από ένα παιδί που απλώς το εκφωνεί όπως το έχει διαμορφώσει η ομάδα ή β) από περισσότερα παιδιά, που καθένα έχει επιλέξει ένα ρόλο π.χ. ταχυδρόμος, παπάς, δημοτικός σύμβουλος, δάσκαλος, επισκέπτης κ.λπ. Τα παιδιά, μέσα από τους ρόλους που έχουν διαλέξει, συζητάνε και αναφέρονται σε ένα πρόβλημα της γειτονιάς τους.

Όση ώρα μια ομάδα παρουσιάζει την εκπομπή, τα υπόλοιπα παιδιά της τάξης μπορούν να τηλεφωνούν. Για να οριστεί το τηλεφώνημα χρησιμοποιούν ένα σύνθημα: παλαμάκια, χτύπημα στο ταμπουρίνο ή στο θρανίο. Υποβάλλουν ερωτήσεις, καταθέτουν τις προσωπικές τους εμπειρίες σχετικά με το θέμα και προτείνουν λύσεις.

Στην εκπομπή παρεμβαίνει ο Δήμαρχος, ο οποίος τους ζητά να στείλουν την πρότασή τους για το σημαντικότερο πρόβλημα. Όλη η τάξη μαζί *ιερարχεί τα προβλήματα και συμφωνεί στο πιο σημαντικό*. Κατόπιν *αποφασίζουν σχετικά με τη λύση που θα προτείνουν και ζωγραφίζουν την πρότα-*

σή τους. Παράλληλα σκέφτονται κι άλλες ερωτήσεις που θα ήθελαν να κάνουν στο Δήμαρχο (επέκταση).

Η συζήτηση που προκύπτει από την ανακεφαλαίωση προβληματίζει τα παιδιά να σκεφτούν σχετικά με τη δική τους συμπεριφορά στο περιβάλλον της γειτονιάς (δραστηριότητα αυτορύθμισης). Ατομικά ή ομαδικά φτιάχνουν μηνύματα για μια πιο όμορφη γειτονιά.

Στην ανακεφαλαιωτική σελίδα «συζητάμε και ζωγραφίζουμε» τα παιδιά ζωγραφίζουν το σπίτι τους στο περιβάλλον της γειτονιάς τους. Σχηματίζουν τον εννοιολογικό χάρτη και μιλούν για τη γειτονιά τους εμπλουτίζοντας το λόγο τους με λέξεις - κλειδιά της ενότητας. Μπορείτε να τους ζητήσετε να κάνουν αντιστοιχίσεις χώρων του σπιτιού τους με χώρους της γειτονιάς. Ζητήστε τους επίσης να σκεφτούν θετικές και αρνητικές αλλαγές στη γειτονιά τους (δραστηριότητα αυτορύθμισης).

Τετράδιο εργασιών

9. *Μοιράζουμε τα μηνύματα στα παιδιά του σχολείου:* δραστηριότητα έκφρασης. Οι μαθητές καλλιεργούν κοινωνικές δεξιότητες μοιράζοντας τα μηνύματα που έφτιαξαν στα άλλα παιδιά του Σχολείου. Μπορείτε, αν θέλετε, να τα συνθέσετε σε αφίσες και να τα κολλήσετε σε διάφορα μέρη στο Σχολείο.

10. *Εθελοντές στη γειτονιά μας:* δραστηριότητα ευαισθητοποίησης με σκοπό την ανάληψη δράσης για προβλήματα του περιβάλλοντος στη γειτονιά μας. Συζητήστε για τη σημασία του εθελοντισμού στην εποχή μας και πιο συγκεκριμένα στο χώρο της γειτονιάς μας (η φροντίδα ενός δέντρου, η φροντίδα των ζώων).

Τονίστε ότι ο εθελοντισμός είναι μια συνεχής διαδικασία, που χαρακτηρίζεται από συνέπεια και υπευθυνότητα. Ζητήστε βοήθεια από άλλους συναδέλφους και τις τάξεις τους ή από το Σύλλογο Γονέων (αν υπάρχει). Οργανώστε τις ομάδες με τέτοιο τρόπο, ώστε να υπάρχει οπωσδήποτε κάποιος μεγαλύτερος για συντονισμό.

11. *Παιχνίδι αντιπαράθεσης απόψεων* πάνω σε συγκεκριμένο σενάριο: δραστηριότητα δημιουργικής ανασύστασης. Στους μαθητές τίθεται ένα πρόβλημα με τη μορφή σεναρίου. Τα παιδιά εντοπίζουν και διατυπώνουν τα στοιχεία του προβλήματος. Συζητούν ενδεχόμενες λύσεις, αξιολογούν και επιλέγουν την καλύτερη. Παίρνουν ρόλους, σκέφτονται όπως οι άνθρωποι της γειτονιάς, τεκμηριώνουν με επιχειρήματα τη γνώμη τους και δίνουν λύση στο πρόβλημα. Στόχος είναι να δουν ότι σε κάθε προβληματική κατάσταση υπάρχουν περισσότερες από μία λύσεις, καθώς εμπλέκονται πολλοί άνθρωποι με διαφορετικές απόψεις και όλοι έχουν επιχειρήματα για όσα ισχυρίζονται.

Ενότητα: «Ο τόπος που ζω»

- Διαθεματικές έννοιες:**
1. τόπος - χώρος
 2. ομοιότητα - διαφορά
 3. μεταβολή

Στην αρχή της ενότητας η εικόνα της γης, μέσα από τα ποικιλόμορφα χαρακτηριστικά της (προκαταβολικός οργανωτής), παρακινεί τους μαθητές να προετοιμαστούν για ένα ταξίδι γνωριμίας με τον τόπο τους και τα φυσικά χαρακτηριστικά του. Ένα ταξίδι γνωριμίας και ανακάλυψης στο οποίο οι μαθητές καλούνται να έχουν πρωταγωνιστικό ρόλο και το πραγματοποιούν σταδιακά με διαφορετικά μέσα, ανάλογα με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του φυσικού περιβάλλοντος που καλούνται να εντοπίσουν.

Η ελκυστική παρουσία των δύο καρτών καλεί τα παιδιά να προσεγγίσουν σταδιακά τον τόπο τους, στην αρχή σφαιρικά ως ένα κομμάτι από την υδρόγειο, στη συνέχεια τμηματικά μέσα από προσεκτική παρατήρηση (κυάλια).

Με την επιφωνηματική πρόταση του καρτούν: «Τι όμορφος που είναι ο τόπος μου!» οι μαθητές παρακινούνται να καλλιεργήσουν θετικές στάσεις και αξίες στη διερεύνηση του φυσικού περιβάλλοντος και προσκαλούνται να συμμετάσχουν εκούσια και ενεργητικά σ' αυτό το ταξίδι γνωριμίας με τον τόπο τους και τις ομορφιές του.

Στη συνέχεια τους ζητείται, αφού παρατηρήσουν τις εικόνες, να περιγράψουν τα ποικιλόμορφα χαρακτηριστικά του φυσικού περιβάλλοντος και να επιχειρήσουν να τα συγκρίνουν, να τα ταξινομήσουν και να τα καταγράψουν στον πίνακα του Βιβλίου τους με τη χρήση κατάλληλου λεξιλογίου.

Με την ερώτηση: «Πώς είναι ο τόπος σου;» επιδιώκεται οι μαθητές να μιλήσουν ελεύθερα για τον τόπο τους, να εκφράσουν τα βιώματα και τις εμπειρίες τους και να περιγράψουν, μέσα από το λεξιλόγιο που ήδη γνωρίζουν, τα χαρακτηριστικά του τόπου τους δηλώνοντας τις δικές τους εικόνες και αναπαραστάσεις.

Κεφάλαιο 1: Ακτές και θάλασσα

Διδακτικοί στόχοι: Οι μαθητές:

- Να περιγράψουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των ακτών και της θάλασσας χρησιμοποιώντας κατάλληλο λεξιλόγιο.
- Να συζητήσουν για τις ανθρώπινες δραστηριότητες οι οποίες λαμβάνουν χώρα στο φυσικό περιβάλλον που σχετίζεται με τις ακτές και τη θάλασσα.

Βιβλίο του μαθητή

Η εικόνα της ακτογραμμής (προκαταβολικός οργανωτής) παρακινεί τους μαθητές να εντοπίσουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των ακτών και της θάλασσας και να τα συσχετίσουν με την παρουσία των ανθρώπων και τις δραστηριότητές τους. Η βάρκα είναι το μέσο που προσκαλείται να χρησιμοποιήσει ο μαθητής ή η μαθήτρια, για να επιχειρήσει ένα ταξίδι γνωριμίας με τη θάλασσα και τις ακτές.

Παρακινείται να γίνει ο ίδιος καπετάνιος και, μέσα από τον πρωταγωνιστικό αυτό ρόλο, να σχεδιάσει το ταξίδι του. Αφού παρατηρήσει προσεκτικά, καλείται να μιλήσει γι' αυτά που βλέπει μέσα από τα βιώματα και τις εμπειρίες του ή με τη βοήθεια του εικονικού υλικού που παρέχεται στις σελίδες του μαθήματος, να περιγράψει μέσα από οικείες αναπαραστάσεις τη ζωή στις ακτές και τη θάλασσα.

Ο δάσκαλος ή η δασκάλα, μέσα από την ελεύθερη περιγραφή των μαθητών, μπορούν να καταγράψουν σε ειδικό χαρτόνι στο οποίο θα δώσουν το σχήμα μιας βάρκας, ενός αστερία κ.λπ. το λεξιλόγιο που χρησιμοποιούν οι μαθητές, επιδιώκοντας παράλληλα τον εμπλουτισμό του κατά την πορεία του μαθήματος.

Στη συνέχεια, μέσα από μια δραστηριότητα δημιουργικής ανασύστασης, καλούνται οι μαθητές να εκφραστούν δημιουργικά μέσα από το τραγούδι, τη μουσική, τη δημοτική ποίηση, να τραγουδήσουν παιδικά τραγούδια για τη θάλασσα, να προσεγγίσουν βιωματικά τις έννοιες και να αναζητήσουν στην οικογενειακή και τη σχολική ζωή οικεία ακούσματα με θέμα τη ζωή στη θάλασσα. Με την παράθεση εικονικού υλικού που σχετίζεται με τη ζωή και τις δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα στη θάλασσα και τις ακτές, οι μαθητές και οι μαθήτριες επιδιώκεται να αναγνωρίσουν στοιχεία από την κοινωνική, οικονομική, πολιτισμική ζωή των ανθρώπων που ζουν κοντά σε τόπους με ακτές και θάλασσα αλλά και να αναζητήσουν και να διαπιστώσουν τις αλληλεξαρτήσεις και αλληλεπιδράσεις που αναπτύσσονται μεταξύ φυσικού περιβάλλοντος και ανθρώπων. Με την ερώτηση *Σου αρέσει η θάλασσα; Γιατί;* επιδιώκεται να αναδειχθούν οι σχέσεις των μαθητών με το φυσικό περιβάλλον και να υποδηλωθεί ο βαθμός αλληλεξάρτησης με τα φυσικά χαρακτηριστικά του τόπου τους.

Η ανακεφαλαίωση συνοψίζει τις νέες έννοιες.

Τετράδιο εργασιών

1. *Δραστηριότητα διασύνδεσης εννοιών με την τέχνη και τον πολιτισμό:* μέσα από την εικαστική γραφή του καλλιτέχνη (πίνακας του Κ. Τσόκλη) οι μαθητές καλούνται να συσχετίσουν τις έννοιες με την τέχνη και τον πολιτισμό. Παροτρύνονται να μιλήσουν για τη θάλασσα, για τα ταξίδια, να εκφράσουν ελεύθερα τις σκέψεις και τα συναισθήματά τους.

Μπορείτε να ζητήσετε από τα παιδιά να φέρουν αντικείμενα ή ενθυμήματα από τη θάλασσα και τις καλοκαιρινές τους διακοπές ή να κάνουν ομάδες και να επιχειρήσουν συλλογές (έργα τέχνης, φωτογραφίες, αντικείμενα, κοχύλια κ.ά.) προβαίνοντας τα ίδια σε διαδικασίες συλλογής και ταξινόμησης.

2. *Δραστηριότητα συλλογής εικαστικών έργων με θέμα τη θάλασσα:*

Παρέχεται η ευκαιρία στα παιδιά να αναζητήσουν στο σχολικό και οικογενειακό περιβάλλον αναπαραστάσεις έργων τέχνης με θέμα τη θάλασσα, τις ακτές και τις δραστηριότητες των ανθρώπων στους τόπους αυτούς. Μπορούν ακόμη να αναζητήσουν λαϊκούς καλλιτέχνες, ζωγράφους, μουσικούς και ποιητές που εμπνέονται από τη θάλασσα και τον πολιτισμό της. Στη συνέχεια μπορούν να επιχειρήσουν και τα ίδια να δημιουργήσουν εικαστικά έργα ακολουθώντας τη γραφή των διάφορων καλλιτεχνών.

Κεφάλαιο 2: Νησιά

Διδακτικοί στόχοι: Οι μαθητές:

- Να περιγράψουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των νησιών χρησιμοποιώντας κατάλληλο λεξιλόγιο.
- Να διαπιστώσουν τις δραστηριότητες των ανθρώπων που ζουν σε ένα νησί και να τις συσχετίσουν με το φυσικό περιβάλλον.

Βιβλίο του μαθητή

Στην εισαγωγική σελίδα του κεφαλαίου, η εικόνα ενός νησιού (προκαταβολικός οργανωτής) με ευκρινή τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του, παρέχει στους μαθητές την ευκαιρία της προεπισκόπησης των νέων πληροφοριών αλλά και της υπενθύμισης όσων γνωρίζουν, διευκολύνοντας την αφομοίωση της νέας γνώσης.

Με τη φράση *Εξερευνούμε ένα νησί*, παρακινούνται οι μαθητές να ενεργοποιηθούν νοητικά και συναισθηματικά, να αναλάβουν πρωταγωνιστικό ρόλο και να πραγματοποιήσουν ένα ταξίδι γνωριμίας με το φυσικό περιβάλλον του νησιού.

Με εναλλακτικό μέσο το ποδήλατο, που υποδηλώνει μια πιο άμεση επαφή με τη φύση και αποτελεί για τα παιδιά ένα οικείο και προσφιλέ μέσο συνδεδεμένο με τα βιώματα και τις εμπειρίες τους, προσκαλούνται να ξεκινήσουν το ταξίδι τους.

Η παρουσία της ομάδας (οικογένεια) παραπέμπει στη συνεργασία και το διάλογο για τη λήψη των αποφάσεων αλλά και σε ασφαλείς τρόπους μετακίνησης.

Η περιήγηση στο νησί παρουσιάζεται με τη μορφή της επίλυσης προβλήματος: δίνεται η αρχή της διαδρομής και οι μαθητές καλούνται να εντοπίσουν την πορεία του ταξιδιού τους, να επιλέξουν, να σχεδιάσουν οι ίδιοι το ταξίδι τους και στη συνέχεια να μιλήσουν γι' αυτό.

Η δραστηριότητα πλαισιώνεται από εικονικό υλικό που κατευθύνει την προσοχή των μαθητών σε κάποιες από τις κυριότερες δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα σε ένα νησί και οι οποίες συνδέονται άμεσα με τα φυσικά χαρακτηριστικά του (αεροδρόμιο, λιμάνι κ.λπ.). Επιδιώκεται οι μαθητές, με κατάλληλες ερωτήσεις από το δάσκαλο, να εκφράσουν τα βιώματα και τις εμπειρίες τους και να τα συσχετίσουν με τα φυσικά χαρακτηριστικά του τόπου τους. Ζητήστε τους σε κάθε σταθμό του ταξιδιού τους να αναζητήσουν στοιχεία από το φυσικό περιβάλλον του νησιού και να μιλήσουν γι' αυτά.

Η ανάπτυξη δεξιοτήτων σχετικά με τη χρήση ειδικού λεξιλογίου επιδιώκεται με την καταγραφή των λέξεων που χαρακτηρίζουν τις εικόνες - σταθμούς που δείχνουν τη διαδρομή και τη γνωριμία με το νησί. Πιθανές λέξεις που μπορούν να καταγραφούν είναι: λιμάνι, χώρα του νησιού, πλατεία, ανεμόμυλος, πεζούλες, χωράφια κ.λπ.

Στην επόμενη σελίδα οι μαθητές και οι μαθήτριες επιχειρούν να διαπιστώσουν τις δραστηριότητες των ανθρώπων που ζουν στα νησιά και την αλληλεξάρτησή τους με το φυσικό περιβάλλον. Αφού παρατηρήσουν τις εικόνες, συζητούν για τις ασχολίες των ανθρώπων στα νησιά χρησιμοποιώντας τις λέξεις-οδηγούς που δίνονται μέσα στις καρτέλες και καταγράφουν στη συνέχεια και άλλες λέξεις που ταιριάζουν. Ενώνονται τα εξής: ψαράς: ψαραγορά, δίχτυα, ξενοδόχος: ξενοδοχείο, κλειδιά, λιμενικός: λιμάνι, πλοία, καταστηματούχος: τουριστικών ειδών: κάρτες, κεραμικά. Με την ανακεφαλαίωση επαναλαμβάνονται μερικές από τις βασικές έννοιες του μαθήματος και παρακινούνται οι μαθητές να συζητήσουν και να συνοψίσουν τις νέες πληροφορίες.

Τετράδιο εργασιών

3. Με το *παράθεμα* και την *εικονική αναπαράσταση* του *μύθου* με τον Ποσειδώνα επιχειρείται η διαθεματική επέκταση στη μυθολογία και καλούνται οι μαθητές να ενεργοποιηθούν νοητικά και συναισθηματικά, να αναφέρουν οικεία ακούσματα και βιβλία που έχουν διαβάσει και να συζητήσουν στην τάξη.

4. *Διαθεματική δραστηριότητα* η οποία παρακινεί τους μαθητές να ζωγραφίσουν και να γράψουν λέξεις για τη θάλασσα (διαμορφωτική αξιολόγηση). Μπορούν να φτιάξουν καρτάκια και να γράψουν λέξεις που σχετίζονται με τη θάλασσα. Μπορούν έπειτα να διαλέξουν τυχαία δυο καρτάκια και να «πλάσουν» μια ιστορία με τις λέξεις που είναι γραμμένες σ' αυτά.

Κεφάλαιο 3: Ποτάμια, λίμνες, κάμποι

Διδακτικοί στόχοι: Οι μαθητές:

- Να περιγράψουν τα κύρια χαρακτηριστικά των ποταμιών, των λιμνών, των κάμπων.
- Να συσχετίσουν τη ροή ενός ποταμού με τις ανθρώπινες δραστηριότητες και ασχολίες.
- Να κατανοήσουν τις αλληλεπιδράσεις που υπάρχουν μεταξύ του φυσικού περιβάλλοντος των πεδινών περιοχών και των αγροτικών και γεωργικών ασχολιών των ανθρώπων στις περιοχές αυτές.

Βιβλίο του μαθητή

Η εικόνα (προκαταβολικός οργανωτής) στην εισαγωγική σελίδα προϊδεάζει τους μαθητές για τις έννοιες που πρόκειται να ακολουθήσουν και εστιάζει την προσοχή τους στα κύρια σημεία του κεφαλαίου.

Τα παιδιά προσκαλούνται να ταξιδέψουν με το δικό τους όχημα, να κατασκευάσουν με πλαστελίνη ή με χαρτί ένα μικρό κανό και ν' ακολουθήσουν τη ροή του ποταμού.

Η παρότρυνση των μαθητών πλαισιώνεται σκιτσογραφικά από την παρουσία της οικογένειας (ομάδα), η οποία εμφανίζεται μέσα σε ένα κανό, που αποτελεί φιλικό μέσο προς το περιβάλλον και επιτρέπει την άμεση επαφή με τη φύση (καλλιέργεια στάσεων) και την αρμονική συνύπαρξη του ανθρώπου με το φυσικό περιβάλλον.

Με την πρόταση: *Ακολουθούμε τη διαδρομή του ποταμού* οι μαθητές καλούνται, μέσα από τη συμβολική αναπαράσταση της ροής του ποταμού, να προσεγγίσουν βιωματικά τις έννοιες, να αισθητοποιήσουν τα κύρια χαρακτηριστικά του, να παρατηρήσουν και να περιγράψουν την εικόνα.

Με το παράθεμα που ακολουθεί, οι μαθητές προσεγγίζουν τις νέες έννοιες μέσα από την ποιητική διάσταση του λόγου. Ζητήστε τους να μιλήσουν για το τραγούδι και το ψιθύρισμα του ποταμού και να εκφραστούν ελεύθερα και δημιουργικά δίνοντας το δικό τους νόημα στις νέες έννοιες.

Στην επόμενη σελίδα παρουσιάζεται με διηγηματική μορφή το *ταξίδι ενός ποταμού* και η συσχέτισή του με τις ανθρώπινες δραστηριότητες. Παράλληλα υποδηλώνεται η σημασία του νερού στη διατήρηση της ζωής στη φύση (ζώα και φυτά) και στην κοινωνική ζωή του τόπου. Ζητείται από τους μαθητές, αφού διαβάσουν την ιστορία, να εργαστούν δημιουργικά, να ανασυνθέσουν τις βασικές έννοιες και να συνεχίσουν την ιστορία δίνοντας τα δικά τους νοήματα και επεκτείνοντας τις νέες γνώσεις.

Με την ερώτηση: *Τι θα γινόταν αν το ποτάμι σταματούσε το ταξίδι του;* οι μαθητές παρακινούνται να κάνουν υποθέσεις, να προβληματιστούν, να εστιάσουν στη σημασία του νερού στη φύση και να διατυπώσουν τις σκέψεις τους.

Ζητήστε από τα παιδιά να ερευνήσουν για ποταμούς ή λίμνες που βρίσκονται στην περιοχή, πώς λέγονται, αν συνδέονται με μύθους και να ρωτήσουν από πού έρχεται το νερό που πίνουν.

Με την ανακεφαλαίωση συνοψίζονται οι βασικές έννοιες του μαθήματος.

Τετράδιο εργασιών

5. *Δραστηριότητα συσχέτισης των φυσικών χαρακτηριστικών ενός τόπου με τις ανθρώπινες δραστηριότητες:* τα παιδιά καλούνται να συνδέσουν τις ασχολίες των ανθρώπων με το φυσικό περιβάλλον στο οποίο ζουν και να τις ταξινομήσουν ανάλογα.

6. *Δραστηριότητα αισθητοποίησης της διαδρομής ενός ποταμού:* οι μαθητές ζωγραφίζουν το ταξίδι ενός ποταμού από το βουνό μέχρι τη θάλασσα.

Κεφάλαιο 4: Βουνά

Διδακτικοί στόχοι: Οι μαθητές:

- Να περιγράφουν τα κύρια χαρακτηριστικά των ορεινών περιοχών.
- Να συσχετίζουν τις ορεινές περιοχές με τις ανθρώπινες δραστηριότητες.

Βιβλίο του μαθητή

Με την εικονική αναπαράσταση ενός ορεινού τοπίου παρακινούνται οι μαθητές να συνεχίσουν το ταξίδι τους στα βουνά και τις ορεινές περιοχές του τόπου τους. Προσκαλούνται να παρατηρήσουν την εικόνα, να σχεδιάσουν το ταξίδι τους και να περιγράψουν τη διαδρομή που θα ακολουθήσουν. Ο δάσκαλος ή η δασκάλα προτείνεται να διευκολύνουν, με κατάλληλες ερωτήσεις, τη βιωματική προσέγγιση των μαθητών, την ανάκληση βιωμάτων και οικείων αναπαραστάσεων και μέσα από τη συζήτηση, την ελεύθερη έκφραση των σκέψεών τους.

Το παράθεμα που ακολουθεί υποδηλώνει τις ιδιαίτερες συνθήκες που επικρατούν στις ορεινές περιοχές μερικές εποχές του χρόνου (χιόνι και κρύο το χειμώνα, δροσιά το καλοκαίρι) και αποτελεί μια πρώτη νύξη για τις δυσκολίες που συναντούν οι άνθρωποι που ζουν στις ορεινές περιοχές.

Εναλλακτική δραστηριότητα: Η συλλογή λογοτεχνικών κειμένων, δημοτικών τραγουδιών και ποιημάτων που αναδεικνύουν τη σημασία που έχουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των ορεινών περιοχών για τη διατήρηση της άγριας ζωής (σπάνια είδη ζώων και πουλιών) και των θησαυρών της πολιτισμικής μας κληρονομιάς (γραφικά χωριά, μοναστήρια, πηγές, δάση κ. ά.).

Στην επόμενη σελίδα του κεφαλαίου αναδεικνύονται οι δυσκολίες που συναντούν οι άνθρωποι που ζουν στις ορεινές περιοχές. Μέσα από τις εικόνες τα παιδιά καλούνται να προβληματιστούν και να συζητήσουν σχετικά με τις δραστηριότητες και τις δυσκολίες που συναντούν οι άνθρωποι που ζουν στις ορεινές περιοχές.

Η υλοτομία, η κτηνοτροφία, τα χειμερινά σπορ, οι χιονοπτώσεις, τα έντονα καιρικά φαινόμενα είναι μερικά από τα θέματα που αναπαριστώνται στις εικόνες. Οι μαθητές καλούνται να προβούν σε υποθέσεις, να συζητήσουν με τους συμμαθητές τους για τη ζωή, τις ασχολίες και τις δυσκολίες που συναντούν οι άνθρωποι που ζουν στις ορεινές περιοχές. Η ανακεφαλαίωση συνοψίζει τις νέες έννοιες.

Τετράδιο εργασιών

7. *Δραστηριότητα σύγκρισης και ταξινόμησης δεδομένων:* Οι μαθητές καλούνται να παρατηρήσουν το εικονικό υλικό, να αναγνωρίσουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των εικόνων, να τα συγκρίνουν και να τα ταξινομήσουν.

8. *Δραστηριότητα δημιουργικής ανασύστασης:* οι μαθητές εκφράζονται δημιουργικά, ζωγραφίζουν και φτιάχνουν εικαστικές συνθέσεις με ομαδικές χαρτεπικολλήσεις.

9. *Δραστηριότητα διαθεματικής επέκτασης:* οι μαθητές προβαίνουν σε συλλογές βιβλίων, εικόνων και φωτογραφιών με θέματα από το φυσικό περιβάλλον και τον τόπο τους και στη συνέχεια κάνουν συνθέσεις με τις εικόνες, τις ταξινομούν και δημιουργούν το λεύκωμα της τάξης.

Μπορείτε ακόμη να ζητήσετε από τα παιδιά να εργαστούν σε ομάδες και με το εικονικό υλικό που διαθέτουν να συνθέσουν ιστορίες ή να γράψουν μερικά λόγια, δημιουργώντας ένα διαφημιστικό φυλλάδιο για τον τόπο τους και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του που θα το στείλουν σε μαθητές γειτονικών περιοχών ή να φτιάξουν μια μικρή εφημερίδα του σχολείου με θέμα τις ομορφιές του τόπου τους.

Κεφάλαιο 5: Πώς οι άνθρωποι αλλάζουν τον τόπο που ζουν;

Διδακτικοί στόχοι: Οι μαθητές:

- Να αναγνωρίσουν αιτιώδεις σχέσεις μεταξύ των ανθρώπινων δραστηριοτήτων και των αλλαγών /συνεπειών που συμβαίνουν στο περιβάλλον.

Βιβλίο του μαθητή

Τα παιδιά παροτρύνονται να εντοπίσουν τη χρονική αλληλουχία γεγονότων που σχετίζονται με τις αλλαγές που παρατηρούνται στο φυσικό περιβάλλον και να αναζητήσουν τις αιτιώδεις τους σχέσεις με τις ανθρώπινες δραστηριότητες και ασχολίες.

Εναλλακτικά οι μαθητές μπορούν να επιχειρήσουν μια μικρή έρευνα στο άμεσο φυσικό περιβάλλον τους: να αναζητήσουν πληροφορίες από την οικογένεια και το σχολείο, να εντοπίσουν αλλαγές που έχουν συμβεί με την πάροδο του χρόνου στον τόπο τους και να συγκεντρώσουν υλικό (φωτογραφίες, συνεντεύξεις) που πιστοποιεί αυτές τις αλλαγές.

Στην ανακεφαλαίωση καταγράφουν τρόπους με τους οποίους ο άνθρωπος επιδρά στο περιβάλλον στο οποίο ζει, όπως όταν χτίζει σπίτια, φτιάχνει εργοστάσια, δρόμους, κ.ά.

Με την ανακεφαλαίωτική-αξιολογική αυτή δραστηριότητα *συζητάμε και ζωγραφίζουμε*, επιδιώκεται η ανασύνθεση των βασικών εννοιών, η επανάληψη του βασικού λεξιλογίου, η επέκταση στις αλληλεξαρτήσεις του ανθρώπου με το φυσικό περιβάλλον και στις αλλαγές που καταγράφονται σε αυτό ως αποτέλεσμα της ανθρώπινης δράσης.

Τετράδιο εργασιών

10. *Δραστηριότητα κριτικής ανάλυσης δεδομένων.*

Η συλλογή των εικόνων βοηθάει σε μια πρώτη συζήτηση με τα παιδιά σχετικά με τις συνέπειες που έχουν στο περιβάλλον οι δραστηριότητες του ανθρώπου. Αποτελεί μια εισαγωγή στα περιβαλλοντικά προβλήματα τις εποχής μας. Με οδηγό τις εικόνες μπορείτε να προκαλέσετε συζήτηση με τους μαθητές σας για τα προβλήματα που ενδέχεται οι ίδιοι να βιώνουν στην περιοχή τους από εργοστάσια κ.λπ. (π.χ. στην περιοχή της δυτικής Μακεδονίας, στο Λαύριο κ.ά.). Προσέξτε η συζήτηση να μην έχει αρνητική φόρτιση, γιατί ενδέχεται οι γονείς των παιδιών να ζουν από αυτά τα εργοστάσια!

11. *Δραστηριότητα επιχειρηματολογίας πάνω σε ένα περιβαλλοντικό δίλημμα.*

Ένα περιβαλλοντικό δίλημμα αναδεικνύει η δεύτερη δραστηριότητα. Καλό θα ήταν το θέμα να τοποθετηθεί ως εξής: Στην περιοχή που γεννούν τα αυγά τους οι χελώνες πρόκειται να γίνει ένας μεγάλος δρόμος. Τα φώτα κάνουν τα νεογέννητα χελωνάκια να χάνουν το δρόμο για τη θάλασσα και ο θόρυβος τα τρομάζει. Από την άλλη μεριά, ο δρόμος είναι απαραίτητος στη ζωή των κατοίκων της περιοχής (πρόσβαση ψαράδων στη θάλασσα κ.ο.κ.). Τα παιδιά χωρίζονται σε δύο ομάδες. Η μια ομάδα υποστηρίζει την κατασκευή του δρόμου και η άλλη την κατακρίνει. Αυτή η διαδικασία της επιχειρηματολογίας και της αντιπαράθεσης επιχειρημάτων αποτελεί εξαιρετικά σημαντική νοητική δεξιότητα και είναι πολύ σημαντικό να γίνεται σε απλή μορφή από την πρώτη σχολική ηλικία για ζητήματα του άμεσου περιβάλλοντος του παιδιού. Εναλλακτικά μπορείτε να διαπραγματευτείτε ανάλογα ζητήματα που μπορεί να αντιμετωπίζετε με το δρόμο, την αυλή, το κτίριο του Σχολείου κ.ο.κ.

12. *Εικόνες του τόπου μου:* Διαθεματική δραστηριότητα με την οποία τα παιδιά παρακινούνται να έλθουν σε επαφή με την τέχνη και να παρατηρήσουν εικόνες του τόπου τους μέσα από την εικαστική ματιά των ζωγράφων. Μπορείτε ακόμη να συγκεντρώσετε εικόνες και άλλων έργων τέχνης με ελληνικά τοπία και να δώσετε στα παιδιά την ευκαιρία να μιλήσουν γι' αυτά, να ξεχωρίσουν στοιχεία που τους αρέσουν, να εντοπίσουν τα σχήματα και τα χρώματα.

13. *Παίρνουμε πινέλα και μπογιές και ζωγραφίζουμε εικόνες από τον τόπο μας:* Με τη δραστηριότητα αυτή παρακινούνται οι μαθητές, αφού παρατηρήσουν προσεκτικά τους ζωγραφικούς πίνακες (δραστηριότητα 12) με τοπία, να εκφραστούν δημιουργικά αντλώντας στοιχεία από την εικαστική γραφή των καλλιτεχνών.

Σχέδιο εργασίας «Γνωρίζω τον τόπο μου»

Διδακτικοί στόχοι: Οι μαθητές:

- Να εντοπίσουν και να γνωρίσουν τα κύρια χαρακτηριστικά του τόπου τους.
- Να συσχετίσουν τις δραστηριότητες των ανθρώπων του τόπου τους με τον άμεσο περιβάλλοντα χώρο στον οποίο ζουν.
- Να ευαισθητοποιηθούν στις ομορφίες του τόπου τους.

Α΄ Στάδιο: Προβληματισμός

Με αφορμή κάποιο γεγονός:

Οι μαθητές ενός σχολείου στέλνουν ένα γράμμα στους μαθητές κάποιας γειτονικής πόλης ή χωριού και τους ζητούν να εντοπίσουν μια περιοχή ή ένα από τα πιο σημαντικά γεωγραφικά χαρακτηριστικά του τόπου τους (βουνό, λίμνη, ποτάμι, ακτή ή μια ευρύτερη περιοχή, νησί) και να το παρουσιάσουν σ' αυτούς.

Β΄ Στάδιο: Σχεδιασμός, προγραμματισμός δραστηριοτήτων

Οι μαθητές σκέφτονται και αποφασίζουν συλλογικά για το θέμα που θα διαλέξουν και θα παρουσιάσουν. Κάνουν ομάδες εργασίας και επιλέγουν θεματικές ενότητες.

Πιθανές θεματικές ενότητες:

- ✓ Χαρακτηριστικά του τόπου μου, της λίμνης, του βουνού κ.λπ.
- ✓ Η ιστορία του τόπου μου, της λίμνης, του βουνού, του κάμπου κ.λπ.
- ✓ Οι ασχολίες των ανθρώπων που ζουν στον τόπο μου ή κοντά στη λίμνη, στο βουνό, στο ποτάμι κ.λπ.
- ✓ Ο τόπος μου άλλοτε και τώρα
- ✓ Ιστορίες και παραδόσεις του τόπου μου
- ✓ Τα μουσεία και οι θησαυροί του τόπου μου

Γ' Στάδιο: Υλοποίηση, διαδικασία διεξαγωγής έργου.

- ✓ Συλλογή φωτογραφιών
- ✓ Καταγραφή φυσικών χαρακτηριστικών
- ✓ Οργάνωση επίσκεψης στην περιοχή που έχουν επιλέξει και προετοιμασία αυτής (μαγνητόφωνο, φωτογραφική μηχανή, βιντεοκάμερα, κιάλια, μπλοκ ζωγραφικής)
- ✓ Κατασκευή μακέτας (πλαστελίνη, χαρτόνι, και άλλα υλικά)
- ✓ Αναζήτηση ιστορίας ονομάτων (μυθολογία, γλώσσα)
- ✓ Συνεντεύξεις με τους ανθρώπους της περιοχής, προετοιμασία ερωτήσεων
- ✓ Επίσκεψη σε μέρη που σχετίζονται με την ιστορία του τόπου, της λίμνης, του ποταμού π.χ. νερόμυλοι, γεφύρια, λαογραφικά μουσεία κ.λπ.
- ✓ Έρευνα γύρω από τα επαγγέλματα και τις ασχολίες των ανθρώπων του τόπου μου, διοργάνωση παζαριού με τα προϊόντα του τόπου μου, της λίμνης, του κάμπου
- ✓ Πρόσκληση στην τάξη ανθρώπων που γνωρίζουν την περιοχή, το ποτάμι (παπούς, γιαγιά, ξεναγός, βιολόγος, αγρότης, ιστορικός, κ.λπ.)
- ✓ Αναζήτηση από λαογραφικά μουσεία αντικειμένων που συνδέονται με τον τόπο και την ιστορία
- ✓ Αναζήτηση και συλλογή τραγουδιών, μύθων, παραμυθιών

Δ' Στάδιο: Αξιολόγηση και παρουσίαση του έργου

- ✓ Δημιουργία αφισών και αξιοποίηση του υλικού που έχει συγκεντρωθεί.
- ✓ Έκθεση εικαστική με θέμα: "Οι ομορφιές του τόπου μου".
- ✓ Έκδοση ημερολόγιου με θέμα: "Ο τόπος μου άλλοτε και τώρα".
- ✓ Δημιουργία ειδικού εντύπου που θα σταλεί στους μαθητές άλλων περιοχών ή γειτονικών σχολείων με θέμα: "Οι μαθητές γνωρίζουν και παρουσιάζουν τον τόπο τους".
- ✓ Πρόσκληση μαθητών από άλλες περιοχές. Παρουσίαση του έργου των ομάδων και ανταλλαγή εντυπώσεων.

Γενική θεματική ενότητα: Οι ανάγκες του ανθρώπου

Ενότητες: «Οι ανάγκες του ανθρώπου»
«Γνωρίζω το σώμα μου»
«Ο αθλητισμός στο σχολείο μας»
«Αγαθά και επαγγέλματα»

Ενότητα: «Οι ανάγκες του ανθρώπου»
Διαθεματικές έννοιες: 1. άνθρωπος - άτομο
2. μονάδα - σύνολο
3. αλληλεπίδραση
4. χώρος - χρόνος

Κεφάλαιο 1: Ποιες είναι οι ανάγκες του ανθρώπου;

Διδακτικοί στόχοι: Οι μαθητές:

- Να διακρίνουν τις βασικές ανάγκες που έχουν οι άνθρωποι για νερό, τροφή ένδυση, κατοικία, κ.λπ.
- Να αναφέρουν συνθήκες που συμβάλλουν στην ικανοποίηση των βασικών αναγκών.
- Να αναγνωρίσουν ότι οι ανάγκες είναι ίδιες για όλα τα παιδιά του κόσμου, να ευαισθητοποιηθούν και να αναλάβουν δράση για τα παιδιά που δεν έχουν τη δυνατότητα να καλύψουν τις βασικές ανάγκες τους.

Βιβλίο του μαθητή

Η πρώτη σελίδα του κεφαλαίου λειτουργεί ως *προκαταβολικός οργανωτής*. Σκιτσογραφικά πλαισιώνεται με την εικόνα ενός ρολογιού στην οποία επισημαίνονται οι βασικές ανάγκες (τροφή, νερό, ένδυση, κατοικία, ύπνος κ.α.). Τα παιδιά *παρακινούνται* να τις αναγνωρίσουν και να μιλήσουν γι' αυτές με την ερώτηση: *Τι χρειάζομαι κάθε μέρα;*. Η αιτιολόγηση των σκέψεών τους τα βοηθά στην ανάπτυξη της επιχειρηματολογίας.

Προτείνεται οι απαντήσεις των παιδιών να αναγραφούν στον πίνακα (αραχνόγραμμα) ή σε χαρτί του μέτρου, ώστε να αναδειχθεί το γεγονός ότι όλοι οι άνθρωποι έχουν τις ίδιες ανάγκες (*ενασχόληση με διαθεματικές έννοιες ομοιότητα-διαφορά*) και να προσδιορισθούν αυτές με τη χρήση του κατάλληλου λεξιλογίου.

Με την ερώτηση επέκτασης «Τι άλλο χρειάζονται τα παιδιά» καλούνται οι μαθητές να επεκτείνουν τις σκέψεις τους και να εκφράσουν ελεύθερα τις απόψεις τους. Μπορείτε να συζητήσετε για τα παιδιά που ζουν σε συνθήκες πολέμου και να τονιστεί η σημασία της ειρήνης και της ασφάλειας, αφού χωρίς αυτές δεν μπορούμε να ικανοποιήσουμε καμία άλλη ανάγκη μας.

Η επόμενη δραστηριότητα παρακινεί τους μαθητές να *εντοπίσουν την αδυναμία κάποιων ανθρώπων να ικανοποιήσουν βασικές ανάγκες*. Η εικόνα που σχετίζεται με την έλλειψη πόσιμου νερού (πραγματικότητα για πολλές περιοχές της πατρίδας μας) προβληματίζει τα παιδιά. Τους ζητείται να αναπαραστήσουν ρόλους από την πραγματικότητα, να ανακαλέσουν βιώματα, να δηλώσουν οικεία ακούσματα (ραδιόφωνο, τηλεόραση) από περιστατικά του τόπου τους και του οικογενειακού τους περιβάλλοντος και να προτείνουν λύσεις. Ως επέκταση παρατίθεται η ιστορία ενός

μικρού κοριτσιού που ζει σε άλλη περιοχή του πλανήτη (*ενίσχυση διαπολιτισμού - ευαισθητοποίηση*) και που η οικογένειά του αδυνατούσε να εξασφαλίσει την ικανοποίηση των βασικών αναγκών για νερό και τροφή. Με τις ερωτήσεις που ακολουθούν, τα παιδιά παρακινούνται να προβληματιστούν και να κάνουν υποθέσεις γύρω από αυτό. Μπορούν να συνθέσουν τις προτάσεις τους σε εικαστικό μήνυμα και να τις δώσουν στο Δ/ντή ή στη Δ/ντρια του σχολείου (*ενίσχυση αισθημάτων αλληλεγγύης*). Για να ενεργοποιήσετε ακόμα περισσότερο τους μαθητές σας και να οδηγήσετε την τάξη σας στην ανάληψη πρωτοβουλιών, μπορείτε να γίνετε υποστηρικτές προγραμμάτων των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων π.χ. UNICEF, ActionAid, Γιατροί χωρίς σύνορα, (προσέγγιση των διαθεματικών εννοιών *μονάδα-σύνολο* και *αλληλεπίδραση*).

(2η διδακτική ώρα)

Με την επόμενη δραστηριότητα, τα δυο ζώακια-μεταβατικά αντικείμενα εισάγουν την έννοια των ιδιαίτερων αναγκών. Με την ερώτηση, και αφού οι μαθητές παρατηρήσουν την εικόνα, επιδιώκεται *μέσα από τα βιώματα και τις εμπειρίες τους* να εκφράσουν όλα όσα τους δίνουν χαρά και ευχαρίστηση. Ο δάσκαλος ή η δασκάλα καλούνται να ενθαρρύνουν τα παιδιά να μιλήσουν ελεύθερα για τις *ιδιαιτέρες ανάγκες* και τις *επιθυμίες* τους αλλά και να τις διακρίνουν από τις *βασικές ανάγκες* τους. Εξηγήστε στα παιδιά ότι όταν μιλάμε για βασικές ανάγκες εννοούμε όσα είναι απαραίτητα για τη ζωή μας, πράγματα που χωρίς αυτά δε μπορούμε να ζήσουμε και είναι κοινά για όλους τους ανθρώπους. Αντίθετα, οι ιδιαίτερες ανάγκες σχετίζονται με τη μοναδικότητα του καθενός (ενασχόληση με τις *διαθεματικές έννοιες ομοιότητα-διαφορά*). Εξηγήστε τους επίσης ότι οι ανάγκες των ανθρώπων διαφοροποιούνται στην πορεία τους στο χρόνο αλλά και ανάλογα με το περιβάλλον —φυσικό ή κοινωνικό— στο οποίο ζουν (ενασχόληση με τις *διαθεματικές έννοιες χώρος-χρόνος*).

Με τη δραστηριότητα δημιουργικής ανασύστασης: *Παίζουμε το κουτί των επιθυμιών* οι μαθητές καλούνται να εκφραστούν δημιουργικά και μέσα από το *συμβολικό παιχνίδι* να αναπαραστήσουν τις ιδιαίτερες ανάγκες και επιθυμίες τους. Μπορούν να εργαστούν σε ομάδες και αφού ζωγραφίσουν ή γράψουν τις ιδιαίτερες επιθυμίες τους να τις *δραματοποιήσουν* ή να τις *εκφράσουν με παντομίμα*.

Με την ανακεφαλαίωση συνοψίζονται οι ανάγκες όλων των ανθρώπων.

Τετράδιο εργασιών

1. *Δραστηριότητα σύγκρισης και ταξινόμησης δεδομένων*: Οι μαθητές καλούνται να αναγνωρίσουν και να ζωγραφίσουν όσα χρειάζεται ο άνθρωπος για να ζήσει (νερό, φαγητό, σπίτι, ρούχα).
2. *Δραστηριότητα συλλογής δεδομένων*: Οι μαθητές καλούνται να συζητήσουν για τις υγιεινές τροφές και να φτιάξουν ένα υγιεινό πρωινό (Αγωγή Υγείας). Καλό θα ήταν, να φέρουν και να φάνε μία φορά το πρωινό τους στην τάξη.

3. *Δραστηριότητα έρευνας στο οικογενειακό περιβάλλον*: Τα παιδιά ρωτούν και συγκεντρώνουν πληροφορίες για κάποιο φαγητό που έτρωγαν ο παππούς, η γιαγιά ή άλλα άτομα από το οικογενειακό περιβάλλον, αλλά σήμερα δεν το τρώμε πια.

Εναλλακτικές δραστηριότητες: Προτείνετε στα παιδιά να επιλέξουν ένα υγιεινό πρωινό και να το φέρουν στο σχολείο για να το φάνε με τους συμμαθητές και τις συμμαθήτριές τους.

Μπορείτε να το βοηθήσετε να δημιουργήσουν ομάδες προετοιμασίας και να συζητήσουν τους λόγους που επέλεξαν το συγκεκριμένο πρωινό. Επίσης να κάνουν ομάδες τροφίμων, να καταγράψουν τα ονόματα διαφορετικών φαγητών και να συζητήσουν για τη σημασία τους στην εξασφάλιση της υγείας στον ανθρώπινο οργανισμό.

4. *Δραστηριότητα κατά την οποία τα παιδιά επιδιώκεται να συζητήσουν* για Μη Κυβερνητικούς Οργανισμούς, να αναφέρουν ό,τι έχουν ακούσει για το έργο τους και να *προβληματιστούν* γύρω από αυτό (*καλλιέργεια στάσεων*).

Μπορείτε να έχετε συγκεντρώσει υλικό από διαφημίσεις, περιοδικά ή να ζητήσετε να ρωτήσουν και το οικογενειακό τους περιβάλλον.

Επιπλέον, μπορείτε να διαλέξετε και να συζητήσετε υλικό από το CD-rom «Παιχνίδια και πραγματικότητα» κατασκευαστής Γιατροί Χωρίς Σύνορα, το εκπαιδευτικό υλικό από την Unicef και την ActionAid (Εκπαιδεύοντας τους αυριανούς Έλληνες - Πολίτες του κόσμου, Παιδιά του κόσμου - Πολίτες του κόσμου) ή τη βιντεοκασέτα του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου, έτος 1998 - αρ. 2 «Το δικαίωμα να είσαι παιδί - Ζωή χωρίς βία». Περισσότερες πληροφορίες μπορείτε να βρείτε στις σελίδες: www.unicef.gr, www.actionaid.org, www.msf.org.

Παρακινήστε τα παιδιά να *καλέσουν μέλη των οργανώσεων ή φορείς, να μιλήσουν για τα θέματα αυτά*. Ζητήστε τους να *αναλάβουν τα ίδια πρωτοβουλίες* (π.χ. ετοιμασία προσκλήσεων) και να *ετοιμάσουν τις δικές τους ερωτήσεις*.

Με την ερώτηση-επέκταση ζητείται από τα παιδιά να κάνουν υποθέσεις και να *καταθέσουν τις σκέψεις τους* για τη σημασία που έχει η παροχή βοήθειας στα παιδιά που στερούνται βασικών αναγκών.

Οι δραστηριότητες 5 και 6 στοχεύουν στην καλλιέργεια στάσεων: ζητείται από τα παιδιά να συγκεντρώσουν εικόνες και λέξεις από περιοδικά, να αναλάβουν πρωτοβουλίες και να ετοιμάσουν εκδηλώσεις. Να αναζητήσουν και να τραγουδήσουν τραγούδια που ενισχύουν τη φιλία.

Κεφάλαιο 2: Άνθρωποι με ειδικές ανάγκες

Διδακτικοί στόχοι: Οι μαθητές:

- Να αναγνωρίσουν ότι γύρω μας υπάρχουν άνθρωποι με ειδικές ανάγκες.
- Να αναγνωρίσουν ότι οι άνθρωποι με ειδικές ανάγκες έχουν ιδιαίτερες ανάγκες αλλά και δυσκολίες.
- Να καλλιεργήσουν θετικές στάσεις και αξίες απέναντι στους ανθρώπους αυτούς.

Βιβλίο του μαθητή

Προκαταβολικοί οργανωτές του μαθήματος είναι τα σκίτσα - εικονικοί οδηγοί για τα *βιωματικά παιχνίδια*. Οι δύο δραστηριότητες προτείνουν και τη συμμετοχή των ατόμων με ειδικές ανάγκες, αν υπάρχουν στο περιβάλλον της τάξης, και *καλλιεργούν ένα κλίμα εμπιστοσύνης* μεταξύ των μαθητών. Τα παιδιά καλούνται να *συναισθανθούν τις ιδιαιτερότητες που διακρίνουν τα άτομα με ειδικές ανάγκες και να βιώσουν τη σημασία που αποδίδεται στην επικοινωνία, στη συνεργασία, στην αποδοχή αλλά και στην εμπιστοσύνη που χρειάζονται από το κοινωνικό σύνολο*.

Αρχικά τα παιδιά γίνονται ζευγάρια. Πιάνονται χέρι - χέρι. Ο ένας γίνεται οδηγός, ο άλλος κλείνει τα μάτια και ακολουθεί, με σκοπό να κινηθούν μαζί στην τάξη. Με αυτόν τον τρόπο θα «μπουν» στη θέση του ατόμου που δε βλέπει (*ενσυναίσθηση*) και θα αρχίσουν να προβληματίζονται για τις δυσκολίες που αντιμετωπίζει.

Προκειμένου να υπογραμμιστεί η σημασία της εμπιστοσύνης και της συνεργασίας μεταξύ των μελών μιας ομάδας, προτείνεται η άσκηση αυτή να γίνει στην αρχή χωρίς να υποβοηθούνται τα παιδιά από κάποιο συμμαθητή τους.

Με την επόμενη δραστηριότητα τα παιδιά *καλούνται να χρησιμοποιήσουν την Ελληνική Νοηματική Γλώσσα* και να «μπουν» μ' ένα διαφορετικό τρόπο τη λέξη αγάπη. Σκοπός είναι και πάλι η *ενσυναίσθηση* αλλά και η *εξοικείωση* με τον ιδιαίτερο *κώδικα επικοινωνίας* που χρησιμοποιούν τα άτομα που έχουν προβλήματα ακοής.

Μέσα από τη *συζήτηση* για ανθρώπους με ειδικές ανάγκες που γνωρίζετε, καλείστε να αναδείξετε τα θετικά συναισθήματα των παιδιών και να υπογραμμίσετε την ιδιαιτερότητα του καθενός αλλά και τις δυσκολίες που μπορεί να συναντούν τα άτομα με ειδικές ανάγκες, πολύ συχνά εξαιτίας της έλλειψης αποδοχής από το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο. Μπορείτε να μιλήσετε για μερικές από τις πιο *σημαντικές προσωπικότητες* του αιώνα μας από το χώρο της τέχνης, του πολιτισμού και των επιστημών, που είναι άτομα με ειδικές ανάγκες. Είναι σημαντικό για τα παιδιά να *κατανοήσουν ότι οι αναπηρίες δεν αποτελούν παρά ένα μικρό εμπόδιο στην ολότητα ενός*

ανθρώπου και πως συχνά γίνονται κίνητρο για βελτίωση και αντισταθμίζονται από σημαντικά χαρίσματα και θαυμαστά έργα στην καθημερινή ζωή του ανθρώπου.

Με την ερώτηση: «Τι μπορούμε να κάνουμε για να ζούμε όλοι μαζί καλά», προβληματίζουμε τους μαθητές σχετικά με τη συμπεριφορά όλων μας απέναντι στους ανθρώπους με ειδικές ανάγκες.

Με την ανακεφαλαίωση τονίζεται η διαφορετικότητα του καθενός και επισημαίνονται οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι άνθρωποι με ειδικές ανάγκες.

Το παράθεμα είναι μια φωτογραφία που βοηθάει να σχολιάσετε όσα αναφέρθηκαν και προωθεί το σεβασμό και την ισότιμη συνύπαρξη.

Η σελίδα αξιολόγησης «Συζητάμε και ζωγραφίζουμε» ζητάει από κάθε παιδί να γράψει τις ανάγκες του συμπληρώνοντας έτσι το λεξιλόγιο των αναγκών του.

Ενότητα: «Γνωρίζω το σώμα μου»

- Διαθεματικές έννοιες:
1. άνθρωπος - άτομο
 2. σύστημα
 3. επικοινωνία
 4. ομοιότητα - διαφορά
 5. αλληλεπίδραση

Κεφάλαιο 1: Γνωρίζω το σώμα μου

Διδακτικοί στόχοι: Οι μαθητές:

- Να αναγνωρίσουν και να ονομάσουν τα εξωτερικά χαρακτηριστικά του ανθρώπινου οργανισμού.

Βιβλίο του μαθητή

Προκαταβολικός οργανωτής είναι το σκίτσο όπου τα παιδιά ακουμπούν διάφορα μέρη του σώματός τους, με το οποίο υποδηλώνεται επίσης και το αντίστοιχο *παιχνίδι*. Η παρώθηση των παιδιών για γνωριμία με τα μέρη του σώματός τους γίνεται μέσα από διάφορους τρόπους: εκτός από την εικονική απόδοση υπάρχει άλλωστε και το *τραγούδι* «Χαρωπά τα δυο μου χέρια τα χτυπά». Τα παιδιά το τραγουδούν συνοδεύοντας με τις αντίστοιχες κινήσεις. Ο *εικονικός οδηγός* βοηθά όσους δεν ξέρουν το τραγούδι. Μπορεί όμως και να εμπλουτιστεί, οπότε θα τραγουδήσετε, θα μιλήσετε και θα δείξετε και μέρη που δεν αναφέρονται.

Με τη *δραστηριότητα παντομίμας* που ακολουθεί, τα παιδιά συζητούν και ανακαλύπτουν τη γλώσσα του σώματος: με ποιον τρόπο μπορούν να χρησιμοποιήσουν ολόκληρο το σώμα τους (ή κάποια μέρη) για να εκφράσουν διάφορα συναισθήματά τους. Μπορείτε να τους ζητήσετε να εκφράσουν ανάλογα συναισθήματα μόνο με κάποια μέρη του σώματός τους: χέρια ή πρόσωπο ή πόδια που εκφράζουν χαρά, λύπη, θυμό κ.α. Η εικόνα (*σύνδεση με τη τέχνη*) προκαλεί συζήτηση για τον τρόπο έκφρασης των συναισθημάτων με το σώμα και λειτουργεί ενισχυτικά ως προς το παιχνίδι. Μπορείτε επίσης να συζητήσετε και για άτομα που ανέπτυξαν ιδιαίτερες ικανότητες λόγω κάποιου ιδιαίτερου προβλήματος που αντιμετώπιζαν, π.χ. κάποιοι άνθρωποι χωρίς χέρια ζωγραφίζουν με το στόμα ή με τα πόδια. Επειδή για οποιαδήποτε κίνηση του σώματός μας απαιτείται μια συντονισμένη προσπάθεια διαφόρων οργάνων, μπορείτε να *επεκτείνετε τη συζήτηση* ώστε να βοηθηθούν στην προσέγγιση των *διαθεματικών εννοιών σύστημα και αλληλεπίδραση*.

Η επόμενη δραστηριότητα μπορεί να λειτουργήσει και ως διαμορφωτική αξιολόγηση: Κεντρική θέση κατέχει το σκίτσο με το περίγραμμα του ανθρώπινου σώματος. Τα παιδιά καλούνται να συζητήσουν για τα μέρη του ανθρώπινου σώματος, να χρωματίσουν καθένα με διαφορετικό χρώμα, να διαβάσουν τις λέξεις και να συμπληρώσουν τα κουτάκια. Κατόπιν θα ενώσουν καθένα με το σωστό μέρος του σώματος και θα το χρωματίσουν με διαφορετικό χρώμα.

Με το σχόλιο που κάνει η Καμηλώ για τον πολύ μακρύ λαιμό της εισάγεται η έννοια της *διαφορετικότητας*. Αφήστε τα παιδιά να γίνουν ζευγάρια και δώστε τους χρόνο ώστε κάθε παιδί να παρατηρήσει αυτό που βρίσκεται απέναντί του. Συζητήστε και βοηθήστε τους μαθητές σας να γράψουν δύο προτάσεις: σε τι μοιάζουν και σε τι διαφέρουν με το παιδί που παρατήρησαν (*ενασχόληση με διαθεματικές έννοιες ομοιότητα - διαφορά*). Μην παραλείπετε να τονίζετε πως καθένας μας διαφέρει από τον άλλον και αποτελεί ένα μοναδικό άτομο, παρόλο που οι άνθρωποι διαθέτουμε τα ίδια βασικά εξωτερικά χαρακτηριστικά και τα ίδια εσωτερικά όργανα. Χρειάζεται ιδιαίτερος χειρισμός του θέματος σε περίπτωση που στην τάξη σας έχετε παιδιά με προσωρινό τραύμα ή ειδικές ανάγκες.

Με την ανακεφαλαίωση συνοψίζονται τα βασικά εξωτερικά χαρακτηριστικά του ανθρώπινου σώματος και εισάγεται η διαθεματική έννοια σύστημα.

Οι επόμενες σελίδες αποτελούν *σύνδεση με τις τέχνες* καθώς παρουσιάζονται έργα γλυπτών και ζωγράφων. Μέσα από τη ματιά των καλλιτεχνών, τα παιδιά ανακαλύπτουν διαφορετικούς τρόπους απεικόνισης του ανθρώπινου σώματος ή των λεπτομερειών του. Παροτρύνονται να το ζωγραφίσουν με το δικό τους προσωπικό ύφος ή να δημιουργήσουν και να εκθέσουν μια δική τους σειρά έργων με ανάλογο θέμα π.χ. σώμα, χέρια, πόδια, μάτια κ.α.

Τετράδιο εργασιών

1. *Δραστηριότητα εφαρμογής - επέκτασης*: Τα παιδιά καλούνται να συμπληρώσουν την ταυτότητα. Θα χρειαστούν τη βοήθειά σας στις μετρήσεις ύψους και βάρους. Φροντίστε να έχετε προμηθευτεί μεζούρα, ζυγαριά κ.α. Αν δεν υπάρχει αυτή η δυνατότητα, ας συμπληρωθούν στο σπίτι με τη βοήθεια των οικείων τους. Φροντίστε όμως τα αποτυπώματα (μελάνι, ...) να γίνουν στην τάξη, επειδή πρόκειται για ιδιαίτερα ευχάριστη δραστηριότητα.
2. *Παιγνιώδης δραστηριότητα δημιουργικής ανασύστασης δεδομένων*: Τα παιδιά μιμούνται το χαρακτηριστικό τρόπο με τον οποίο περπατάνε διάφορα ζώα.
3. *Ζωγραφική στην τάξη*: Σε χαρτί του μέτρου κολλημένο στον τοίχο της αίθουσας κάθε παιδί ζωγραφίζει το περίγραμμα ενός άλλου. Μπορούν να προσθέσουν σε κάθε περίγραμμα και άλλα χαρακτηριστικά για να είναι πιο ολοκληρωμένη η ζωγραφιά και να έχουμε έτσι μια σύνθεση με τα παιδιά όλης της τάξης.

Κεφάλαιο 2: Γνωρίζω τον κόσμο με τις αισθήσεις

Διδακτικοί στόχοι: Οι μαθητές:

- Να συσχετίσουν τη λειτουργία ορισμένων αισθητηρίων οργάνων με αντίστοιχες αισθήσεις και να αναφέρουν το είδος της πληροφορίας που μπορούν να αντλήσουν από κάθε αίσθηση.
- Να αναγνωρίσουν τη σημασία των αισθήσεων για την αντίληψη του κόσμου και την επικοινωνία με το περιβάλλον.

Βιβλίο του μαθητή

Η αξιοποίηση των αισθήσεων για την κατανόηση του κόσμου (πολυαισθητηριακή μάθηση) επιχειρείται από την αρχή αυτού του βιβλίου, που λειτουργεί ενισχυτικά στη συμμετοχή των παιδιών με ειδικές ανάγκες. Για το συγκεκριμένο κεφάλαιο, *προκαταβολικό οργανωτή* αποτελούν οι ερωτήσεις που συσχετίζονται με τις συγκεκριμένες εικόνες-ερεθίσματα και αφορούν τις αισθήσεις. Μέσα από αυτές, τα παιδιά προκαλούνται να συζητήσουν και να οδηγηθούν στα αισθητήρια όργανα, με τη βοήθεια των οποίων μπορούν να αντιλαμβάνονται τα ανάλογα ερεθίσματα. Δώστε έμφαση σε περιπτώσεις όπου, για να αντιληφθούμε κάτι, μας βοηθάνε περισσότερες από μία αισθήσεις π.χ. προσδιορίζουμε το φαγητό με την όσφρηση και τη γεύση και τι υπάρχει έξω από το παράθυρο με την όραση αλλά και την ακοή ή ίσως και την όσφρηση. Ζητήστε από τα παιδιά να σας πουν και άλλα, δικά τους παραδείγματα.

Το *παιχνίδι* που ακολουθεί *προβλέπει τη συμμετοχή παιδιών με ειδικές ανάγκες* και καταδεικνύει πόσο σημαντική είναι η όραση. Αφού κλείσουμε τα μάτια ενός ή και περισσότερων παιδιών με μαντίλια, προσπαθούμε να χρησιμοποιήσουν τις άλλες αισθήσεις για να αναγνωρίσουν ήχους, γεύσεις, μυρωδιές, αντικείμενα, μόνο με την αφή. Καλό θα ήταν να έχετε συγκεντρώσει μαζί με τους μαθητές σας κάποιο υλικό που θα σας διευκολύνει στις αναγνωρίσεις: π.χ. να μυρίσουν οινόπνευμα, τσάι, καφέ, λεμόνι, να γευτούν αλάτι, ζάχαρη, πατατάκι, σοκολάτα, να αγγίξουν ξύλο, φτερό, νερό ζεστό, ύφασμα μάλλινο - μεταξωτό, να ακούσουν μαγνητοφωνημένους ήχους από δραστηριότητες της πόλης ή του χωριού, σκίσιμο χαρτιού, άνοιγμα της πόρτας, μετακίνηση της καρέκλας κ.α.

Εναλλακτικά, μπορείτε να ζητήσετε να σας διηγηθούν τη διαδρομή από το σπίτι στο σχολείο περιγράφοντας τι βλέπουν ή τι μυρίζουν ή τι ακούν (*ανάκληση βιωμάτων*). Μπορείτε επίσης να ζητή-

σετε να σας χαρακτηρίσουν γεύσεις, μυρωδιές, ήχους. Ενδεικτικές ερωτήσεις: Τι γεύση έχει η σοκολάτα, το αλάτι, το λεμόνι; Πώς μυρίζει το ψάρι, το σκόρδο; Πότε ένας ήχος είναι ενοχλητικός;

Η Καμπλώ εισάγει τη *Βασική λέξη «αισθήσεις»*. Ακολουθεί η *αντιστοιχία* αισθητηρίων οργάνων και λειτουργίας καθενός, όπου χρησιμοποιούνται και τα ανάλογα ρήματα. Ο άρρωστος Λέων Λαλέων δίνει την αφορμή για να *ανακαλέσουν τα παιδιά δικά τους βιώματα* και να σκεφτούν τι συμβαίνει με τις αισθήσεις τους όταν είναι άρρωστα. Γίνεται έτσι η μετάβαση στο πολύ σημαντικό θέμα «προστασία των αισθητηρίων οργάνων», που θίγεται με την εικόνα. Τονίστε τη χρήση γυαλιών ηλίου: είναι απαραίτητα όχι μόνο το καλοκαίρι στην παραλία αλλά και στο βουνό. Συζητήστε όσα βλέπετε και ζητήστε από τα παιδιά να αιτιολογούν τις απόψεις τους. Επεκταθείτε στον τρόπο προστασίας όλων των αισθητηρίων οργάνων. Καταγράψτε τις απαντήσεις των παιδιών και τοποθετήστε τις στον τοίχο.

Η ανακεφαλαίωση εστιάζει στο βασικό λεξιλόγιο του κεφαλαίου.

Τετράδιο εργασιών

4. Με τη δραστηριότητα αυτή τα παιδιά ασκούνται στη *νοηματοδότηση φράσεων* που προέρχονται από τη *λαϊκή παράδοση*.

5. *Δραστηριότητα δημιουργικής ανασύστασης δεδομένων*: Τα παιδιά τοποθετούν τον εαυτό τους στην εικόνα και την περιγράφουν με τη βοήθεια των αισθήσεων.

Εναλλακτικά, μπορείτε να κάνετε μια βόλτα και να περιγράψετε με τη βοήθεια των αισθήσεων το κοντινό πάρκο, τη θάλασσα, το ποτάμι, τη λίμνη, το περιβόλι κ.α. Μπορείτε να σταματάτε στη διαδρομή, να κλείνετε τα μάτια και να συζητάτε για ήχους και μυρωδιές.

6. Δραστηριότητα κατά την οποία τα παιδιά *κατασκευάζουν πρόσωπα ή ανθρωπάκια* με υλικό που θα συγκεντρώσουν από περιοδικά.

Επιπλέον, μπορείτε να ζητήσετε από τα παιδιά να μιμηθούν ήχους (π.χ. το τηλέφωνο που χτυπάει, την πόρτα που κλείνει κ.α.), να συγκεντρώσουν και να πουν γλωσσοδέτες ή να προφέρουν λέξεις - γράμματα με διαφορετικό τρόπο (αργά ή γρήγορα, μακραίνοντας τα σύμφωνα ή τα φωνήεντα κ.α.).

Κεφάλαιο 3: Πώς φροντίζω το σώμα μου για να είμαι υγιής;

Διδακτικοί στόχοι: Οι μαθητές:

- Να αναγνωρίσουν συνήθειες που συμβάλλουν στη διατήρηση της υγείας.
- Να συζητήσουν τη σημασία της υγιεινής διατροφής στη διατήρηση της υγείας.

Βιβλίο του μαθητή

Το κεφάλαιο μπορεί να αποτελέσει ερέθισμα για ενασχόληση με πρόγραμμα Αγωγής Υγείας. *Προκαταβολικό οργανωτή* αποτελεί η παροιμία (σύνδεση με τη λαϊκή παράδοση). Τα παιδιά καλούνται να συζητήσουν για υγιεινές τροφές (επισημάνετε τη σημασία της διατροφής στη διατήρηση της υγείας).

Επίσης, καλούνται να ρωτήσουν τους μεγαλύτερους και να συγκεντρώσουν παροιμίες-φράσεις για την υγεία (άσκηση σε νοηματοδότηση φράσεων που χρησιμοποιεί ο λαός μας).

Πριν να συμπληρώσετε τον κατάλογο της υγείας, μιλήστε και δώστε έμφαση στις μικρές καθημερινές συνήθειες που πρέπει να γίνουν στάση ζωής από την παιδική ηλικία. Ζητήστε να σας αναφέρουν τι συνηθίζουν να κάνουν στο σπίτι, να πουν τι φαγητά συνήθως τρώνε, τι ώρες κοιμούνται, αν ασχολούνται με τον αθλητισμό κ.α. Αξιοποιήστε τις απαντήσεις και αναφερθείτε στην αξία της καθαριότητας (το συχνό πλύσιμο των χεριών, το πλύσιμο των δοντιών, το κόψιμο των νυχιών κ.α.), στις προληπτικές επισκέψεις στο γιατρό (εξετάσεις σε μάτια, δόντια, εμβολιασμοί κ.α.), στις διατροφικές συνήθειες (καλό πρωινό, όχι πολλά γλυκά, κατανάλωση οσπρίων, φρού-

των, λαχανικών κ.α.), στη σωματική άσκηση (παιχνίδια που απαιτούν κίνηση, συμμετοχή σε αθλητικές δραστηριότητες κ.α.), στην ξεκούραση (ώρες που πρέπει ένα παιδί της ηλικίας αυτής να κοιμάται κ.α.).

Η υγεία είναι ένα θέμα που δεν εξαντλείται σε μια διδακτική ώρα, αφού σχετίζεται με την καθημερινότητα. Γι' αυτό, μην παραλείπετε να επανέρχεστε, κάθε φορά που σας δίνεται η ευκαιρία. Μπορείτε να ετοιμάσετε ερωτήσεις και να καλέσετε ένα γιατρό ή να οργανώσετε μια εκδήλωση για την Παγκόσμια Ημέρα Υγείας που γιορτάζεται κάθε χρόνο στις 7 Απριλίου.

Η ανακεφαλαίωση συνοψίζει τις βασικές συνήθειες για τη φροντίδα της υγείας μας.

Το παράθεμα και η εικόνα αποτελούν νύξη για πρόγραμμα Αγωγής Υγείας.

Στην τελευταία σελίδα αξιολόγησης «Συζητάμε και ζωγραφίζουμε», που στοχεύει στην αυτορύθμιση, τα παιδιά μπορούν να γράψουν, να κολλήσουν εικόνες και να ζωγραφίσουν συνήθειες που συμβάλλουν στη φροντίδα της υγείας μας.

Δώστε στις ομάδες περιοδικά από αυτά που έχετε συγκεντρώσει στην τάξη. Ενθαρρύνετε τη συζήτηση για την επιλογή των εικόνων. Η αιτιολόγηση των επιλογών ωθεί στην *αναζήτηση επιχειρηματολογίας*.

Τετράδιο εργασιών

7. Δραστηριότητα *δημιουργικής ανασύστασης δεδομένων* που στοχεύει στην *αυτορύθμιση*: Τα παιδιά συζητούν για τη φροντίδα των δοντιών τους, βλέπουν ενημερωτικά φυλλάδια, φέρνουν οδοντόβουρτσα και δείχνουν πώς πλένουν τα δόντια τους. Επίσης, μπορείτε να καλέσετε έναν /μία οδοντίατρο στο σχολείο για να λύσει σχετικές απορίες των παιδιών.

8. *Δημιουργία αφίσας* με τρόφιμα που μας χαρίζουν υγεία. Η διατροφική πυραμίδα αποτελεί εικονικό οδηγό.

9. Τα παιδιά ετοιμάζουν ερωτήσεις (*αυθεντικές μαθητικές*) για έναν / μία παιδίατρο. Μπορείτε να οργανώσετε δραματοποιήσεις: Αφήστε τα παιδιά να πάρουν ρόλους και να αναπαραστήσουν μια επίσκεψη στο γιατρό. Μπορείτε να τα χωρίσετε σε 3 ομάδες και να παρουσιάσουν τρία διαφορετικά δρώμενα: επίσκεψη σε οφθαλμίατρο, οδοντίατρο, παθολόγο. Μιλήστε για τη συμπεριφορά μας κατά τη διάρκεια της επίσκεψης, πότε επισκεπτόμαστε το γιατρό, τη σημασία της πρόληψης κ.λπ.

Ενότητα: Ο Αθλητισμός στο σχολείο μας
Διαθεματικές έννοιες: 1. επικοινωνία
 2. συνεργασία
 3. πολιτισμός

Κεφάλαιο 1: Οι αθλητικές δραστηριότητες στο σχολείο μας

Διδακτικοί στόχοι: Οι μαθητές:

- Να συζητήσουν για τις αθλητικές δραστηριότητες στο σχολείο τους.
- Να αναγνωρίσουν τη σπουδαιότητα της σωματικής άσκησης για την υγεία.
- Να καλλιεργήσουν θετικές στάσεις και αξίες ως προς τον αθλητισμό.

Βιβλίο του μαθητή

Η εικόνα του καρτούν (*προκαταβολικός οργανωτής*) παρακινεί τους μαθητές να σκεφτούν και να συζητήσουν για τις αθλητικές δραστηριότητες στο σχολείο. Ταυτόχρονα θυμίζει στα παιδιά τη σχέση του αθλητισμού με τη φροντίδα της υγείας.

Για τα παιδιά της Α τάξης η γυμναστική συνδέεται συνήθως με *θετικά συναισθήματα*. Αυτό επιδιώκεται να εκφραστεί με την ερώτηση: «Σου αρέσει η γυμναστική που κάνεις στο σχολείο; Γιατί;». Επειδή, πάντως, ενδέχεται κάποια παιδιά να εκφράσουν και αρνητικά συναισθήματα, εναπόκειται στη διακριτικότητα του δασκάλου ή της δασκάλας να τα αξιοποιήσει θετικά και να οδηγήσει τη συζήτηση σε εποικοδομητικά συμπεράσματα και προτάσεις.

Η επόμενη εικόνα *ενθαρρύνει τη συμμετοχή των παιδιών με ειδικές ανάγκες* και εμπλουτίζει το λεξιλόγιο των παιδιών.

Με την ερώτηση: «Σε τι μοιάζει και σε τι διαφέρει η γυμναστική από τα άλλα μαθήματα του σχολείου;» τα παιδιά προκαλούνται να *προβούν σε νοητικές διεργασίες, να συγκρίνουν και να ταξινομήσουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που έχει γι' αυτά η ώρα της γυμναστικής*.

Η Καμπλώ θέτει τον *προβληματισμό* «Γιατί πρέπει να γυμνάζονται τα παιδιά;», οπότε οι μαθητές *ανακαλούν* όσα έχουν αναπτυχθεί σε προηγούμενη ενότητα για να απαντήσουν την ερώτηση. Προκαλούνται να εστιάσουν την προσοχή τους στη σημασία του αθλητισμού για την υγεία, την ανάπτυξη *της επικοινωνίας και της συνεργασίας (διαθεματικές έννοιες)*, τη σωματική ανάπτυξη, τη διασκέδαση κ.ά.

Στην επόμενη σελίδα, μέσα από *την παρατήρηση των εικόνων και την ερώτηση*, τα παιδιά αναμένεται να συζητήσουν για τις αθλητικές δραστηριότητες του σχολείου τους. Έπειτα προτείνεται να γίνουν ομάδες και κάθε ομάδα να διαλέξει μία, να την περιγράψει και να δημιουργήσει μια αφίσα γι' αυτήν (*δραστηριότητα δημιουργικής ανασύστασης*).

Με τις επόμενες ερωτήσεις, τα παιδιά παρακινούνται να εκφράσουν τις προτιμήσεις και το θαυμασμό τους για μερικά αθλήματα και αθλητές και να προσδιορίσουν τους λόγους. Δώστε τους χρόνο ώστε να μιλήσουν όσο περισσότερα παιδιά και φροντίστε με κατάλληλες ερωτήσεις η συζήτηση να μην εστιαστεί αποκλειστικά μόνο στα πολύ δημοφιλή αθλήματα (π.χ. ποδόσφαιρο).

Με το παράθεμα παρουσιάζεται η *σύνδεση του αθλητισμού με την ιστορία και τον πολιτισμό (διαθεματική έννοια)* και η σημασία που απέδιδαν σε αυτόν οι αρχαίοι πρόγονοί μας.

Στην ανακεφαλαίωση αναφέρονται κάποια αθλήματα στα οποία συμμετέχουν οι μαθητές της Α Δημοτικού.

Τετράδιο εργασιών

1. «Το λεξικό των αθλημάτων»: *Διαθεματική δραστηριότητα επέκτασης*, όπου τα παιδιά παρατηρούν εικόνες και καταγράφουν λέξεις που ταιριάζουν σε κάθε άθλημα, χρησιμοποιώντας το κατάλληλο λεξιλόγιο. Εκτός από το όνομα κάθε αθλήματος (τρέξιμο, ποδόσφαιρο, σφαιροβολία,

κολύμπι, ενόργανη γυμναστική), τα παιδιά μπορεί να σκεφτούν και άλλες που σχετίζονται με τα ρούχα, τα όργανα κ.λπ.

2. **Δραστηριότητα** κατά την οποία τα παιδιά αλληλεπιδρούν με τα μεγαλύτερα παιδιά του σχολείου: Ετοιμάζουν και τους απευθύνουν ερωτήσεις για τις αθλητικές εκδηλώσεις του σχολείου την προηγούμενη χρονιά. Μπορούν να απευθυνθούν και στο σύλλογο διδασκόντων, να ζητήσουν και να κολλήσουν μια φωτογραφία.

Εναλλακτικά, μπορούν να συγκεντρώσουν και να παρατηρήσουν φωτογραφικό υλικό από παλαιότερες αθλητικές δραστηριότητες και να το συγκρίνουν με τις τωρινές.

Κεφάλαιο 2: Κανόνες και αθλήματα

Διδακτικοί στόχοι: Οι μαθητές:

- ▶ Να διακρίνουν και να αποδεχτούν την ανάγκη τήρησης κανόνων όταν συμμετέχουν σε αθλήματα.

Βιβλίο του μαθητή

Στην εισαγωγική σελίδα του κεφαλαίου, οι εικόνες (*προκαταβολικοί οργανωτές*) παρακινούν τους μαθητές να εντοπίσουν και να συζητήσουν για τη σημασία των κανόνων για τη διεξαγωγή των αθλημάτων. Απαντώντας αρχικά στις ερωτήσεις που αφορούν τα δύο καρτούν, τα παιδιά καλούνται να συνδέσουν τα αθλήματα με τους κανονισμούς τους. Ζητήστε τους να αιτιολογήσουν τις απαντήσεις τους στην ερώτηση «τι θα γινόταν αν δεν υπήρχαν κανόνες;». Συζητήστε αν γνωρίζουν τι παθαίνει ένας αθλητής όταν δεν τηρεί τους κανόνες και αν έχουν ακούσει ή δει κάτι τέτοιο. Θυμηθείτε τη σημασία των κανόνων γενικότερα στη ζωή (τάξη, σχολείο, οικογένεια). Ζητήστε να διαλέξουν ένα άθλημα που γνωρίζουν και να περιγράψουν έναν κανόνα του.

Η επόμενη σελίδα του κεφαλαίου συνδέεται με τους Ολυμπιακούς αγώνες της Αθήνας. Τα παιδιά ρωτάνε τους γονείς ή τους δασκάλους τους για αγωνίσματα και αθλητές που παρακολούθησαν στους Ολυμπιακούς αγώνες της Αθήνας. Μπορούν, με τη βοήθειά σας, να καταγράψουν στον πίνακα – *δραστηριότητα συλλογής δεδομένων* – τα αγωνίσματα και τους αθλητές που αναφέρθηκαν.

Ενισχυτικά ως προς τη δραστηριότητα αυτή λειτουργούν και οι εικόνες. Μαζί με το παράθεμα (*σύνδεση με την τέχνη και τον πολιτισμό, καλλιέργεια στάσεων*) βοηθάνε τα παιδιά να συζητήσουν και να αναγνωρίσουν ολυμπιακά αγωνίσματα.

Η ανακεφαλαίωση εισάγει την έννοια του «ευ αγωνίζεσθαι».

Στην τελευταία σελίδα - *αξιολόγηση «Συζητάμε και ζωγραφίζουμε»*, κάθε παιδί ζωγραφίζει το αγαπημένο του άθλημα και το περιγράφει με λίγα λόγια. Επίσης κολλάει μια φωτογραφία του αγαπημένου του αθλητή.

Τετράδιο εργασιών

3. **Δραστηριότητα διερεύνησης στον αθλητικό κοινωνικό χώρο:** Οι μαθητές διαλέγουν και προσκαλούν αθλητές ή αθλήτριες στην τάξη. Σκέφτονται και καταγράφουν ερωτήσεις που θα ήθελαν να του / της απευθύνουν.

4. **Δραστηριότητα δημιουργικής ανασύστασης:** Τα παιδιά εργάζονται ομαδικά, κάνουν συνθέσεις με εικόνες, φωτογραφίες και άρθρα από έντυπα μέσα.

5. **Δραστηριότητα διαθεματικής επέκτασης (μαθηματικά)** που στοχεύει στην καλλιέργεια θετικών στάσεων και αξιών ως προς τον αθλητισμό: Τα παιδιά συγκρίνουν τις προσπάθειες των αθλητών και αποδίδουν τα έπαθλα που τους ταιριάζουν.

Ενότητα 3: Αγαθά και επαγγέλματα

- Διαθεματικές έννοιες: 1. μονάδα - σύνολο
2. επικοινωνία
3. αλληλεπίδραση

Κεφάλαιο 1: Ανάγκες και επαγγέλματα

Διδακτικοί στόχοι: Οι μαθητές:

- Να επαναλάβουν τις ανάγκες τους και να τις συνδέσουν με τα αγαθά που τις ικανοποιούν και με τα επαγγέλματα που υπάρχουν για το σκοπό αυτό.
- Να αναγνωρίσουν ότι κάποια αγαθά μας τα προσφέρει έτοιμα η φύση, ενώ άλλα αγαθά πρέπει να τα παράγουν οι άνθρωποι.
- Να συνδέσουν κάποια επαγγέλματα με την κάλυψη συγκεκριμένων αναγκών.
- Να βιώσουν τα στάδια παραγωγής ενός βασικού αγαθού.

Βιβλίο του μαθητή

Η 1^η δραστηριότητα είναι ένα *παιχνίδι ερωτήσεων* και το σκίτσο παραπέμπει στον τρόπο που εκτελείται. Προτείνεται να παιχτεί στην τάξη για κάποια επαγγέλματα. Βασικές ερωτήσεις για κάθε αγαθό που χρειαζόμαστε για να ζήσουμε είναι: Πού υπάρχει;/ ποιος μας το προσφέρει;/ ποιος το παράγει;/ ποιοι εργάζονται γι' αυτό; Εκτός από τις ερωτήσεις στο παιχνίδι, οι *ερωτήσεις* που ακολουθούν στην πρώτη σελίδα θέτουν το κυρίως θέμα της ενότητας και δίνουν το σκελετό για τη διαπραγμάτευσή του.

Ακολουθεί η διαδικασία του αναδυόμενου project, σύμφωνα με την οποία ο/η εκπαιδευτικός εμπυκλώνει τους μαθητές και τις μαθήτριες σχετικά με το θέμα και προκαλεί τις προτάσεις των παιδιών για να παίξουν μερικά επαγγέλματα, δίνοντας έμφαση και στον τρόπο που θα παίξουν τα επαγγέλματα. Το διάγραμμα έχει μερικές πραγματικές προτάσεις παιδιών που αποτελούν οδηγό για το μανάβικο και αποσκοπούν στην παρώθηση των μαθητών της τάξης να διατυπώσουν τις δικές τους. Οι μαθητές *εκφράζουν τις απόψεις τους*, και το μάθημα με το *θεατρικό παιχνίδι* που ακολουθεί αποκτά *προσωπικό και βιωματικό χαρακτήρα*.

Μπορείτε να κάνετε το ίδιο και για άλλα επαγγέλματα που θα επιλέξετε με την ομάδα της τάξης σας.

Η ανακεφαλαίωση συνδέει τις ανάγκες με τα επαγγέλματα.

2^η διδακτική ώρα

Βιβλίο του μαθητή

Η πρώτη δραστηριότητα είναι συζήτηση για τη «γραμμή παραγωγής ενός αγαθού». Τα παιδιά αριθμούν τα διάφορα στάδια και δείχνουν πώς από το γάλα γίνεται το γιαούρτι (αγελάδα-γάλα-τυρί-γιαούρτι) και πώς από το σιτάρι γίνεται το ψωμί (σιτάρι-άλεσμα στο μύλο-αλεύρι-ψωμί).

Στη συνέχεια οι μαθητές «γίνονται γεωργοί» και φυτεύουν σπόρους. Επίσης, «γίνονται τυροκόμοι» και με τη βοήθεια του δασκάλου ή της δασκάλας τους φτιάχνουν γιαούρτι. Κυρίαρχο στοιχείο σε αυτές τις δραστηριότητες είναι ο *πειραματισμός*. Προτείνεται να ακολουθήσουν καθορισμένα βήματα στη διαδικασία παραγωγής του αγαθού. Η πρώτη δραστηριότητα προτείνεται για όλα τα παιδιά, που φυτεύουν φασόλια ή φακές σε γλαστράκια ή γυάλινα βαζάκια και μετράνε το ύψος του φυτού κάθε εβδομάδα. Η δεύτερη απαιτεί το γάλα να το ζεστάνει ο δάσκαλος ή η δασκάλα για λόγους ασφαλείας. Κατόπιν τα παιδιά προσθέτουν λίγο παραδοσιακό γιαούρτι στο γάλα και το βάζουν σε μπολάκια. Αφήνουν τα μπολάκια σκεπασμένα σε ζεστό μέρος και την επόμενη μέρα δοκιμάζουν το γιαούρτι.

Η ανακεφαλαίωση εστιάζει στην αναγκαιότητα ύπαρξης των διαφορετικών επαγγελμάτων.

Στην τελευταία σελίδα - αξιολόγηση «*Συζητάμε και ζωγραφίζουμε*», τα παιδιά κολλάνε εικόνες από διάφορα επαγγέλματα και γράφουν λέξεις σχετικά με καθένα.

Τετράδιο εργασιών

1. Δραστηριότητα έρευνας έξω από την τάξη. Προτείνεται *επίσκεψη* σε φούρνο ή σε κοντινό εργοστάσιο - μουσειακό χώρο (στο τυροκομείο ή εναλλακτικά στο ελαιοτριβείο ή στο νερόμυλο της περιοχής) αν υπάρχει τέτοια δυνατότητα. Η δραστηριότητα μπορεί να επεκταθεί και να αποτελέσει ένα ολοκληρωμένο *πρόγραμμα Μουσειακής Αγωγής*. Σ' αυτή την περίπτωση τα μαθήματα που προηγήθηκαν θα αποτελέσουν την προετοιμασία των μαθητών «πριν» από την επίσκεψη στο εργοστάσιο ή το μουσειακό χώρο. «Κατά την επίσκεψη στο εργοστάσιο» οι μαθητές θα είναι καλό να έχουν ήδη καταγράψει κάποιες από τις ερωτήσεις που θα θέσουν στους υπεύθυνους. Επίσης, είναι καλό να έχουν χαρτί και μογιές για να ζωγραφίσουν κάποιους από τους χώρους του εργοστασίου, όπως αυτοί θέλουν (αν το επιτρέπουν οι εγκαταστάσεις). Επιπλέον, μετά από συνεννόηση μπορεί να έχουν μαζί τους φωτογραφική μηχανή ή κασετόφωνο για να καταγράψουν εικόνες και ήχους. «Μετά την επίσκεψη», μπορούν να κάνουν ένα ομαδικό κολάζ με τις ζωγραφιές και τις φωτογραφίες, να συνθέσουν μια ηχοϊστορία για το εργοστάσιο ή να σχολιάσουν τις πληροφορίες και τις απαντήσεις των ειδικών.

Μπορείτε να συζητήσετε πώς έφτιαχνε το ψωμί η γιαγιά ή η προγιαγιά των παιδιών, από πού το αγοράζουμε σήμερα, ποιος το φτιάχνει σήμερα, ώστε να προκύψει η δυνατότητα σύγκρισης των παλαιών και των σύγχρονων τρόπων παραγωγής του ψωμιού.

Επιπλέον, μπορείτε μέσα από τη σελίδα του Υπουργείου Πολιτισμού (www.culture.gr) να «επισκεφτείτε» το Μουσείο Λαδιού στη Σπάρτη, το Μουσείο Υδροκίνησης στη Δημητσάνα, κ.α.

2. Δραστηριότητα κατά την οποία τα παιδιά κατασκευάζουν σπίτια, ανθρωπάκια, ρούχα, με απλά υλικά.

3. Δραστηριότητα κριτικής ανάλυσης δεδομένων που στοχεύει στην αυτορύθμιση: Τα παιδιά συζητούν για λικουδιές που τους αρέσουν και για το πόσο υγιεινές είναι.

Γενική θεματική ενότητα «Πώς επικοινωνούμε;»

Ενότητα: «Επικοινωνία - Ενημέρωση - Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας»

- Διαθεματικές έννοιες:
1. σχέσεις
 2. ομοιότητα - διαφορά
 3. αλληλεπίδραση
 4. επικοινωνία

Κεφάλαιο 1: Η επικοινωνία άλλοτε και σήμερα

Διδακτικοί στόχοι: Οι μαθητές:

- Να εξοικειωθούν με βασικά μέσα επικοινωνίας.
- Να γνωρίσουν άλλους τρόπους επικοινωνίας.

Βιβλίο του μαθητή

Προκαταβολικό οργανωτή του κεφαλαίου αποτελούν οι εικόνες με διάφορα μέσα επικοινωνίας στα πολύ παλιά χρόνια και στην εποχή μας. Οι ερωτήσεις, σας προκαλούν να *συζητήσετε* με τα παιδιά για όσα βλέπουν. Μπορείτε να ζητήσετε να σας καταθέσουν τις εμπειρίες τους: αν έχουν δει ή ακούσει κάτι σχετικό. Συζητήστε με τα παιδιά τι έχει αλλάξει με τα χρόνια (*διαθεματική έννοια: ομοιότητα-διαφορά*) και γιατί η επικοινωνία σήμερα είναι πιο εύκολη σε σχέση με παλαιότερα.

Μπορείτε να αφήσετε χρόνο ώστε τα παιδιά να διαβάσουν τις λέξεις που πλαισιώνουν τη σελίδα, να τις αναγνωρίσουν και να τις συνδέσουν με την κατάλληλη εικόνα.

Μπορείτε να ρωτήσετε τα παιδιά αν γνωρίζουν ή αν μπορούν να φανταστούν άλλα μέσα επικοινωνίας από τα παλιότερα χρόνια ως τις μέρες μας αλλά και στο μέλλον. Πιθανές απαντήσεις: το τύμπανο (ταμ-ταμ), το περιστέρι, η μεταφορά μηνυμάτων με άλογα ή γαϊδούρια, ο τηλεγράφος, οι εφημερίδες, το εικονοηλέφωνο κ.ά.

Εναλλακτικά, μπορείτε να ζητήσετε από τα παιδιά να ζωγραφίσουν τις απαντήσεις τους και να φτιάξετε ένα κολάζ με θέμα την επικοινωνία. Μπορείτε, επίσης, να προσπαθήσετε μαζί με τα παιδιά να τοποθετήσετε σε μια χρονική σειρά όσα ακούστηκαν καταγράφοντας σε χαρτί του μέτρου την εξέλιξη της επικοινωνίας.

Με την *ερώτηση-επέκταση* που ακολουθεί οι μαθητές μιλούν σε άλλους τρόπους επικοινωνίας: οι χειρονομίες, τα νεύματα, τα σήματα της Τροχαίας, η γλώσσα του σώματος που χρησιμοποιείται ιδιαίτερα στο χορό και στο θέατρο, τα σύμβολα που προειδοποιούν για διάφορους κινδύνους κ.λπ.

Μπορείτε να συζητήσετε για όλα αυτά και για άλλα που γνωρίζουν. Τονίστε τη *σημασία που έχουν για την καθημερινή ζωή μας*: γιατί χρειάζονται και ποια προβλήματα λύνουν.

Η *επόμενη δραστηριότητα –δημιουργική ανασύσταση δεδομένων–* προκαλεί κάθε παιδί να εκφραστεί χρησιμοποιώντας έναν από τους τρόπους επικοινωνίας που γνώρισε.

Εναλλακτικά, τα παιδιά μπορούν να χωριστούν σε ομάδες και να στείλουν μηνύματα η μία στην άλλη με όποιο τρόπο θέλουν. Εδώ μπορούν να επινοήσουν και άλλους, προσωπικούς τρόπους επικοινωνίας.

Η ανακεφαλαίωση εστιάζει σε βασικές λέξεις του κεφαλαίου και *ενεργοποιεί* τους μαθητές και τις μαθήτριες, που θα συμπληρώσουν κάποια από τα μέσα επικοινωνίας που χρησιμοποιούν οι άνθρωποι σήμερα.

Τετράδιο εργασιών

1. *Δραστηριότητα εφαρμογής - επέκτασης*: Με αφορμή το σκίτσο, τα παιδιά ανακαλούν προσωπικά βιώματα (δημιουργική ανασύσταση δεδομένων). Γίνονται ζευγάρια, παίρνουν ρόλους και μιλάνε στο τηλέφωνο.
2. *Δραστηριότητα επέκτασης* κατά την οποία συμπληρώνονται σε έναν ταχυδρομικό φάκελο τα στοιχεία που χρειάζονται για να στείλουμε το γράμμα. Συζητήστε για το ταξίδι που κάνει το γράμμα μέχρι να φτάσει από τον αποστολέα στον παραλήπτη.

Κεφάλαιο 2: Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας και Ενημέρωσης

Διδακτικοί στόχοι: Οι μαθητές:

- Να αναγνωρίσουν κάποιους κανόνες παρακολούθησης της τηλεόρασης.
- Να εξοικειωθούν με την «κριτική ανάγνωση» των προγραμμάτων της τηλεόρασης.

Βιβλίο του μαθητή

Είναι γεγονός ότι τα παιδιά σήμερα αφιερώνουν πολλές ώρες μπροστά σε μια οθόνη χάνοντας από άλλες δραστηριότητες. Η επιρροή των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας στα παιδιά –και ειδικότερα της τηλεόρασης– είναι τρομακτική, καθώς τα βομβαρδίζει με χιλιάδες πληροφορίες, με αποτέλεσμα να δημιουργείται σύγχυση μεταξύ των γεγονότων που μπορούν να συμβούν στην πραγματικότητα και αυτών που συμβαίνουν στην τηλεόραση. Χρειάζεται να εκπαιδεύσουμε τους μαθητές μας ώστε να μην εξελιχθούν σε παθητικούς δέκτες μηνυμάτων.

Με αφορμή το σκίτσο-*προκαταβολικό οργανωτή* του κεφαλαίου, στο οποίο ο Λέων Λαλέων παρακολουθεί μόνος τηλεόραση και η Καμυλώ τον προσκαλεί για παιχνίδι και κουβέντα, τα παιδιά *παρακινούνται να συζητήσουν για την τηλεόραση*. Ιδιαίτερα, για το χρόνο που καταναλώνουν παρακολουθώντας τηλεόραση όπως επίσης και για την αγαπημένη τους εκπομπή, αιτιολογώντας την προτίμησή τους. *Προβληματίστε τα* ώστε να σκεφτούν πόσες ώρες αφιερώνουν στο παιχνίδι, στην οικογένεια, στους φίλους και να τις συγκρίνουν με τις ώρες που αφιερώνουν στην τηλεόραση. Δώστε χρόνο ώστε να ακουστούν όλες οι προτιμήσεις και αποφύγετε να ασκήσετε κριτική. Φροντίστε να έχετε ενημερωθεί για εκπομπές που προβάλλονται στα διάφορα κανάλια. Συζητήστε και για τα θετικά της τηλεόρασης.

Αξιοποιήστε τις απαντήσεις τους για να επεκταθείτε και σε άλλα θέματα σχετικά με την τηλεοπτική αγωγή (ένταση ήχου, απόσταση, τρόπος παρακολούθησης, κριτήρια επιλογής εκπομπών, παρουσία ενηλίκων, συνολική ημερήσια διάρκεια παρακολούθησης, ώρα αποχώρησης κ.α.) για να προχωρήσετε στην επόμενη δραστηριότητα (η οποία μπορεί να χρησιμοποιηθεί και ως διαμορφωτική αξιολόγηση). Με τις εικόνες και τις ερωτήσεις που ακολουθούν, τα παιδιά *αξιολογούν και σημειώνουν μόνο τις εικόνες που δείχνουν το σωστό*: α) εικόνα που το παιδί που αποχωρεί στις 9 το βράδυ και β) εικόνα που το παιδί συζητάει με κάποιον μεγαλύτερο όσα παρακολουθεί. Μπορείτε να καταγράψετε σε χαρτί του μέτρου όλα όσα συζητήθηκαν και να συνθέσετε κανόνες για *σωστή τηλεθέαση*. Μπορείτε, επίσης, να βάλετε τα παιδιά να δείξουν με ζωγραφιές τη σωστή και τη λάθος συμπεριφορά σε σχέση με την τηλεόραση: να σκεφτούν και να πουν στην τάξη τι σχετικό κάνουν στο σπίτι, αν υπάρχει κάτι που πρέπει να αλλάξουν και ποιο είναι αυτό (αυτορύθμιση).

Η επόμενη σελίδα ασχολείται με τις διαφημίσεις. *Προκαταβολικό οργανωτή* αποτελεί το σκίτσο της τηλεόρασης με τον εκφωνητή και λέξεις-φράσεις γνωστές στο τηλεοπτικό κοινό.

Δίνεται έτσι στα παιδιά η ευκαιρία να *συζητήσουν για τις διαφημίσεις*: τι είναι και γιατί υπάρχουν. Παράλληλα προβληματίζονται σχετικά με τη χρησιμότητά τους και αιτιολογούν την απάντησή τους.

Με την επόμενη *δραστηριότητα δημιουργικής ανασύστασης δεδομένων* η τάξη χωρίζεται σε δύο ομάδες και επιλέγει να διαφημίσει κάτι. Μπορείτε να έχετε συγκεντρώσει και να δείξετε στα παιδιά διαφημιστικά έντυπα από εφημερίδες, περιοδικά και να εντοπίσετε στοιχεία που θα τα βοηθήσουν στη δραστηριότητα. Καθώς η 1^η ομάδα ετοιμάζει τη διαφήμιση εστιάζοντας στα θετικά σημεία που θα προβάλει, η 2^η ετοιμάζει την αντίθετη διαφήμιση βρίσκοντας και προβάλλοντας τα αρνητικά τού συγκεκριμένου προϊόντος. *Προβληματίστε τα παιδιά σχετικά με την αλήθεια όσων υποστηρίζει κάθε διαφήμιση καθώς και την αναγκαιότητα των προϊόντων που διαφημίζονται.*

Με την ανακεφαλαίωση συγκεντρώνεται το βασικό λεξιλόγιο και εισάγονται προτάσεις για τη σωστή χρήση της τηλεόρασης με στόχο την *αυτορύθμιση*.

Ο Λέων Λαλέων ως γιατρός υπενθυμίζει πόσο σημαντικό είναι για τα μάτια μας να μη βρισκόμαστε πολλές ώρες μπροστά σε μια τηλεόραση.

Στη σελίδα της αξιολόγησης «*Συζητάμε και ζωγραφίζουμε*» τα παιδιά ζωγραφίζουν ή κολλάνε εικόνες και γράφουν λέξεις σχετικές με τα μέσα με τα οποία επικοινωνούμε σήμερα.

Συζητήστε με τα παιδιά για τα μέσα επικοινωνίας στο μέλλον (δημιουργική φαντασία).

Τετράδιο εργασιών

3. Η *δραστηριότητα* στοχεύει στην *αυτορύθμιση* και αναφέρεται σε όλη την οικογένεια. Γίνεται στο σπίτι, όπου τα παιδιά συνομιλούν με τους γονείς ή τους κηδεμόνες τους για το δικό τους πρόγραμμα τηλεθέασης συμπληρώνοντας όσα ζητάει ο πίνακας.

Στο σχολείο μπορούν να συζητήσουν σχετικά με τις ώρες και τα προγράμματα που παρακολουθούν. Ανάλογα με τις απαντήσεις, επωφεληθείτε και οργανώστε μια εκδήλωση για την τηλεοπτική αγωγή.

4. Δραστηριότητα - κατασκευή κολάζ με τη λέξη επικοινωνία. Μπορείτε να κάνετε το ίδιο και για τη λέξη ενημέρωση.

5. Δραστηριότητα που στοχεύει σε ανάπτυξη θετικού κλίματος και φιλικών σχέσεων στην τάξη. Μέσα από τη δημιουργία εφημερίδας τοίχου τα παιδιά ανταλλάσσουν μηνύματα.

Γενική θεματική ενότητα: Ο Πολιτισμός μας

Ενότητες: «*Τα παιχνίδια άλλοτε και σήμερα*»
«*Πώς ανακαλύπτω την ιστορία του τόπου μου;*»
«*Ο πολιτισμός του τόπου μου*»

Ενότητα: «*Τα παιχνίδια άλλοτε και σήμερα*»
Διαθεματική έννοια: πολιτισμός

Κεφάλαιο 1: Τα παιχνίδια άλλοτε και σήμερα

Διδακτικοί στόχοι: Οι μαθητές:

- Να γνωρίσουν παραδοσιακά παιχνίδια.
- Να βρουν ομοιότητες και διαφορές με τα σημερινά.

Βιβλίο του μαθητή

Τα παιχνίδια που εικονίζονται στο φιλμ (πίνακας *Γύρω γύρω όλοι*, του Συμεών Σαββίδη) καθώς και στην αρχή του κεφαλαίου (*προκαταβολικοί οργανωτές*), σας βοηθούν να εμπλουτίσετε ή να ξεκινήσετε το αραχνόγραμμά σας, καταγράφοντας τα παιχνίδια εκείνα που γνωρίζουν τα παιδιά. Δώστε τους χρόνο να παρατηρήσουν τις εικόνες, να ανασύρουν από τα προσωπικά τους βιώματα και να μιλήσουν για όσα γνωρίζουν: Ρωτήστε τα αν ξέρουν κάθε παιχνίδι, ποια από αυτά παίζουν και για τον τρόπο που παίζονται. Μην παραλείψετε να αναφερθείτε στην ύπαρξη κανόνων στα παιχνίδια (έννοια με την οποία έχετε ασχοληθεί και σε προηγούμενες ενότητες). Βοηθήστε τα να απαντήσουν στην Καμηλώ και να γράψουν πώς λέγεται το καθένα (σβούρα, κρυφτό, ηλεκτρονικό, σκάκι, κότσια, κούνια). Επίσης, μπορείτε να ζητήσετε να δημιουργήσουν με τα παιχνίδια ομάδες: ατομικά (σβούρα, κούνια, ηλεκτρονικό) και ομαδικά (κρυφτό, κότσια, σκάκι), παιχνίδια σε εσωτερικό ή εξωτερικό χώρο κ.α.

Με τις ερωτήσεις που ακολουθούν και αποτελούν *γέφυρα για τον πίνακα ομαδοποίησης*, φτιάχνετε ομάδες με παιχνίδια που παίζονταν στα παλιά χρόνια και παιχνίδια που παίζονται σήμερα. Συμπληρώνετε τον πίνακα, στον οποίο καλό θα ήταν να ζητήσετε από τα παιδιά να καταγράψουν και άλλα παιχνίδια, ύστερα από συζήτηση με μεγαλύτερα παιδιά ή με τους οικείους τους στο σπίτι.

Οι εικόνες με παιχνίδια από το παρελθόν (κούκλα, πύλινα, ρόδες και βόλοι) προκαλούν τα παιδιά να συγκρίνουν με τα σημερινά τα παιχνίδια που εικονίζονται. Ρωτήστε τα παιδιά ποια από αυτά εξακολουθούν να υπάρχουν, σε τι μοιάζουν και σε τι διαφέρουν με τα παλιά (*ενασχόληση με τις διαθεματικές έννοιες μεταβολή, ομοιότητα και διαφορά*). Συζητήστε για την εξέλιξη των παιχνιδιών στο χρόνο. Μπορείτε να ζητήσετε από τα παιδιά να φανταστούν και να ζωγραφίσουν τα παιχνίδια αυτά στο μέλλον (*δημιουργική φαντασία*).

Με την επόμενη δραστηριότητα κάθε παιδί περιγράφει το αγαπημένο του παιχνίδι και αιτιολογεί την προτίμησή του. Όλα μαζί ετοιμάζονται για το *χορό των παιχνιδιών, παιγνιώδη δραστηριότητα δημιουργικής ανασύστασης*: τα παιδιά μεταμορφώνονται στο αγαπημένο τους παιχνίδι με όποιον τρόπο θέλουν (κρατώντας ένα αντικείμενο, φορώντας κάτι χαρακτηριστικό κ.α) και παίζουν. Θα ήταν χρήσιμο να έχετε φροντίσει τη μουσική υπόκρουση. Ενδεικτικά προτείνονται: Β.Α.

Μότσαρτ: «Συμφωνία των παινιδιών», Γ. Μπιζέ: «Τα παινίδια των παιδιών», Ι. Στραβίνσκι: «Η ιστορία του στρατιώτη», Π.Ι. Τσαϊκόφσκι: «Η ωραία κοιμημένη».

Η ανακεφαλαίωση εστιάζει στο βασικό λεξιλόγιο.

Η δραστηριότητα «Συζητάμε και ζωγραφίζουμε» (ανακεφαλαιωτικού και αξιολογικού χαρακτήρα) ζητάει από τα παιδιά να καταγράψουν παινίδια που παίζουν με τους φίλους και τις φίλες τους και παινίδια που παίζουν μόνο τους.

Τετράδιο εργασιών

1. Δραστηριότητα έρευνας και κατασκευής ερωτήσεων κατά την οποία τα παιδιά ρωτάνε για τα παινίδια που έπαιζαν οι γονείς ή οι παππούδες τους όταν ήταν μικροί.

Επιπλέον, μπορείτε να δημιουργήσετε «το άλμπουμ με τα παινίδια της τάξης». Ζητήστε τη συνεργασία των γονέων, έτσι ώστε κάθε παιδί να περιγράψει ένα παινίδι και να το εικονογραφήσει. Συγκεντρώστε τα και δημιουργήστε το άλμπουμ της τάξης.

2. *Παιγνιώδης δραστηριότητα δημιουργικής ανασύστασης.* Παρατηρήστε τα σκίτσα ώστε να ανακαλύψετε για ποια παινίδια πρόκειται και πώς παίζονται. Μπορείτε να το παίξετε στην αίθουσα ή στην αυλή του σχολείου. Πρόκειται για τα παινίδια «μπιζ» και «τυφλόμυγα».

Μπορείτε να κάνετε το ίδιο και με άλλα παινίδια.

3. *Δραστηριότητα συλλογής και ταξινόμησης δεδομένων:* Με οδηγούς τα σκίτσα, τα παιδιά καταγράφουν παινίδια που είναι ομαδικά, επιτραπέζια ή παίζονται σε εξωτερικό χώρο.

Ενότητα: «*Πώς ανακαλύπτω την ιστορία του τόπου μου;*»

- Διαθεματικές έννοιες:**
1. πολιτισμός
 2. αλληλεπίδραση
 3. μεταβολή
 4. χώρος - χρόνος

Κεφάλαιο 1: Πώς ανακαλύπτω την ιστορία του τόπου μου;

Διδακτικοί στόχοι: Οι μαθητές:

- Να γνωρίσουν σημαντικά στοιχεία από την τοπική ιστορία και τη λαϊκή παράδοση.

Βιβλίο του μαθητή

Οι εικόνες - *προκαταβολικοί οργανωτές* που εμφανίζονται με τη μορφή καρτ ποστάλ παρακινούν τα παιδιά να συζητήσουν. Μπορείτε να κατευθύνετε τη *συζήτηση* ώστε τα παιδιά να εκφράσουν την προσωπική τους άποψη για τον τρόπο με τον οποίο όσα βλέπουν σχετίζονται με την ιστορία ενός τόπου. Βοηθήστε τα να σκεφτούν για ποιο λόγο τα κάστρα, οι ανεμόμυλοι, τα μοναστήρια, τα στοιχεία από την καθημερινή ζωή (πανηγύρια) κ.λπ., αποτελούν σημαντικά στοιχεία για την ιστορία και τον πολιτισμό ενός τόπου. Σημειώστε όσα από αυτά υπάρχουν ή συμβαίνουν στον τόπο που ζείτε. Μπορείτε να ζητήσετε από τα παιδιά να υποθέσουν από πότε υπάρχουν ή συμβαίνουν στην περιοχή, ποια από αυτά έχουν κατασκευάσει οι άνθρωποι και για ποιο λόγο, ποια είναι δημιουργήματα της φύσης, αν συνδέονται με κάποιο γεγονός, κάποιο μύθο ή κάποια αφήγηση και ποια είναι η σημασία τους για την περιοχή σήμερα.

Επιπλέον, μπορείτε να ζητήσετε από τα παιδιά να ερευνήσουν για όλα αυτά, ρωτώντας τους γονείς ή τους παππούδες τους. Αξιοποιήστε τις απαντήσεις, έτσι ώστε τα παιδιά να κατανοήσουν την αλληλεπίδραση του ανθρώπου με το περιβάλλον στο οποίο ζει, τις μεταβολές που επιφέρει αυτός ή συμβαίνουν στο φυσικό περιβάλλον με το πέρασμα του χρόνου, τη σύνδεση κάποιων χώρων /προσώπων με συγκεκριμένα γεγονότα και την ιδιαίτερη σημασία τους για τον τόπο (ενασχόληση με τις διαθεματικές έννοιες της ενότητας).

Θα ήταν χρήσιμο να έχετε προμηθευτεί έναν χάρτη-οδηγό με πληροφορίες τουριστικού ενδιαφέροντος: σημαντικά μνημεία, Μουσεία, πανηγύρια, περιοχές εξαιρετικής φυσικής ομορφιάς κ.α. Τέτοιοι χάρτες εκδίδονται από τον Εθνικό Οργανισμό Τουρισμού, το Υπουργείο Πολιτισμού ή την κατά τόπους Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση.

Η *ερώτηση* που ακολουθεί προτρέπει τα παιδιά να σκεφτούν με ποιους άλλους τρόπους θα μπορούσαν να ανακαλύψουν επιπλέον στοιχεία σχετικά με το θέμα: βοηθήστε τα να αναφερθούν σε άλλες πηγές - μαρτυρίες του παρελθόντος π.χ. βιβλία, πίνακες, κτίρια, ήθη και έθιμα του τόπου, ονόματα δρόμων ή τοποθεσιών κ.λπ.

Η επόμενη δραστηριότητα ζητάει να *ερευνήσετε* με την ομάδα σας την ευρύτερη περιοχή. Πριν ξεκινήσετε, συζητήστε με τα παιδιά για τα υλικά που θα χρειαστείτε: βιβλίο, μολύβι, φωτογραφική μηχανή... Στην περιήγησή σας φροντίστε να κάνετε συχνές στάσεις και να συζητάτε όσα βλέπετε, καθώς τα σημάδια από το παρελθόν, που μας δείχνουν την ιστορία μας, δεν αναγνωρίζονται εύκολα από τα παιδιά της συγκεκριμένης ηλικίας.

Η *ερώτηση επέκτασης*, Αν ερχόταν στον τόπο σου κάποιος τουρίστας τι θα του έλεγες να επισκεφτεί οπωσδήποτε (η οποία έχει και *χαρακτήρα διαμορφωτικής αξιολόγησης*), ζητάει με παιγνιώδη τρόπο από τα παιδιά να αξιολογήσουν τα μνημεία της περιοχής.

Στην ανακεφαλαίωση ζητείται η ενεργή συμμετοχή των μαθητών και μαθητριών με σκοπό να αναδειχθεί η ιδιαιτερότητα κάθε περιοχής.

Το παράθεμα αναφέρεται στον καλαματιανό, χορό που τραγουδιέται και χορεύεται σε όλη την Ελλάδα. Συζητήστε για την ονομασία του, μάθετε τα λόγια και τραγουδήστε. Αναζητήστε ιδιαίτερους χορούς και τραγούδια της περιοχής σας.

Κεφάλαιο 2: 25^η Μαρτίου: διπλή γιορτή

Διδακτικοί στόχοι: Οι μαθητές:

- Να πληροφορηθούν, να συζητήσουν και να ευαισθητοποιηθούν για τον εορτασμό της επετείου της 25^{ης} Μαρτίου.
- Να προετοιμαστούν ώστε να συμμετάσχουν στις εκδηλώσεις του σχολείου τους.

Βιβλίο του μαθητή

Τα παιδιά καλούνται να παρατηρήσουν τις εικόνες και να συζητήσουν αυτά που δηλώνουν οι δύο πίνακες (σύνδεση με την τέχνη): τον εθνικό-ιστορικό αλλά και το θρησκευτικό χαρακτήρα της γιορτής. Διαβάστε όλοι μαζί τα ποιήματα που συνοδεύουν τις εικόνες, εξηγήστε τους όσα δεν κατανοούν και συζητήστε για τον απελευθερωτικό αγώνα των Ελλήνων και τον Ευαγγελισμό της Θεοτόκου.

Οι ερωτήσεις παροτρύνουν τα παιδιά να ανασύρουν στοιχεία από τα δικά τους βιώματα και να μιλήσουν για τον τρόπο εορτασμού της ημέρας αυτής: επίσημη αργία, σημαιστολισμός και γιορτή στο σχολείο, παρελάσεις, δοξολογία, συγκέντρωση στην πλατεία, κατάθεση στεφάνων, οικογενειακές επισκέψεις σε συγγενικά ή φιλικά πρόσωπα που γιορτάζουν.

Επιπλέον, μπορείτε να κατασκευάσετε σημαίες και να στολίσετε την τάξη σας ή να βοηθήσετε στο στολισμό του σχολείου. Να μάθετε και να τραγουδήσετε σχετικά τραγούδια, να παίξετε παιχνίδια της εποχής (π.χ. τα σκλαβάκια, ένα είδος κυνηγητού της εποχής) και να τα παρουσιάσετε στη γιορτή του σχολείου.

Με τις δραστηριότητες αυτές βιωματικού χαρακτήρα, επιδιώκεται η συμμετοχή των μαθητών στον εορτασμό της εθνικής γιορτής, καθώς πρόκειται για γεγονότα που σηματοδοτούν την Ιστορία της χώρας τους ή την Ιστορία του τόπου που ζουν, αν πρόκειται για παιδιά μη ελληνικής καταγωγής.

Ενότητα: «Τι είναι ο Πολιτισμός;»

- Διαθεματικές έννοιες:
1. πολιτισμός
 2. χώρος - χρόνος
 3. μεταβολή

Κεφάλαιο 1: Ο πολιτισμός του τόπου μας

Διδακτικοί στόχοι: Οι μαθητές:

- Να αποκτήσουν μια πρώτη επαφή με τους χώρους πολιτισμικής αναφοράς της περιοχής τους και γενικότερα του τόπου τους.
- Να συνδέσουν τους χώρους αυτούς με τα έργα των ανθρώπων και την ιστορία τους.

Βιβλίο του μαθητή

Στην πρώτη σελίδα του κεφαλαίου παρουσιάζονται περιοχές του τόπου μας που συνδέονται με τον Πολιτισμό, μουσειακοί χώροι και έργα τέχνης που μπορούμε να συναντήσουμε σε Μουσεία και Πινακοθήκες. Μέσα από τις ερωτήσεις ζητείται από τους μαθητές να εντοπίσουν παρόμοιους χώρους στο οικείο περιβάλλον τους, να συζητήσουν γι' αυτούς χρησιμοποιώντας κατάλληλο λεξιλόγιο και να ανακαλέσουν εμπειρίες και βιώματα.

Στην επόμενη δραστηριότητα η ερώτηση προκαταβολικός οργανωτής *Τι μπορούμε να δούμε σε ένα μουσείο ή σε μια πινακοθήκη*, παρακινεί τους μαθητές να συσχετίσουν τους χώρους με τα εκθέματά τους. Ενώνουν το Αρχαιολογικό Μουσείο με το αρχαίο νόμισμα, την Πινακοθήκη με τον πίνακα, το Μουσείο Λαογραφίας με τις παραδοσιακές ενδυμασίες, το Μουσείο Φυσικής Ιστορίας με τις πεταλούδες και το Θεατρικό Μουσείο με το θεατρικό κοστούμι.

Η ερώτηση επέκτασης παρακινεί τους μαθητές να κάνουν υποθέσεις αλλά και να εκφράσουν προσωπικές σκέψεις και φανταστικές προτάσεις.

Στην ανακεφαλαίωση συνοψίζονται οι βασικές έννοιες και δίνεται η δυνατότητα στα παιδιά να καταγράψουν τα σημαντικότερα γι' αυτά στοιχεία.

Κεφάλαιο 2: Μια επίσκεψη στο μουσείο

Διδακτικοί στόχοι: Οι μαθητές:

- Να ευαισθητοποιηθούν ως προς τα έργα τέχνης και πολιτισμού.
- Να καλλιεργήσουν θετικές στάσεις και αξίες για τους χώρους πολιτισμικής αναφοράς.

Στην πρώτη δραστηριότητα ο Λαλέων καλεί τους μαθητές να εντοπίσουν στο οικείο περιβάλλον τους μουσεία ή γενικότερα χώρους πολιτισμικής αναφοράς και να συζητήσουν γι' αυτούς. Επίσης με τη φράση - προκαταβολικός οργανωτής *Ετοιμαζόμαστε πρώτα καλά και... φύγαμε παιδιά*, παρακινούνται οι μαθητές να προβληματιστούν σχετικά με τον τρόπο προετοιμασίας για μια επίσκεψη σ' έναν τέτοιο χώρο. Η ερώτηση αυτή μπορεί να αναπτυχθεί σε αραχνόγραμμα. Τα παιδιά μπορούν να προτείνουν ένα χώρο πολιτισμικής αναφοράς της περιοχής τους που θα ήθελαν να επισκεφτούν και να διατυπώσουν τις προτάσεις τους: τι γνωρίζουν για το χώρο αυτό, πώς θα συλλέξουν πληροφορίες, γιατί θέλουν να τον επισκεφτούν. Η δραστηριότητα αυτή μπορεί να εξελιχθεί σε σχέδιο εργασίας (Project).

Το παράθεμα - τραγούδι παρωθεί για μια επίσκεψη. Η δραστηριότητα δημιουργικής ανασύστασης δίνει τη δυνατότητα στους μαθητές και στις μαθήτριες να φτιάξουν μια δική τους ιστορία με θέμα: *Μια μέρα στο Μουσείο*.

Η ανακεφαλαίωση συνοψίζει το θέμα και εστιάζει στη δημιουργία θετικών συναισθημάτων για τις δραστηριότητες στο χώρο του Μουσείου.

Τετράδιο εργασιών

1. Στη δραστηριότητα αυτή τα παιδιά παρακινούνται με τις φράσεις της Καμπλώ να φτιάξουν το μουσείο παιχνιδιών. Ενεργοποιούνται μέσα από οικεία και αγαπημένα αντικείμενα, όπως είναι τα παιχνίδια, να αναπτύξουν σταδιακά πρωτοβουλίες για τη δημιουργία συλλογών. Αφού παρατηρήσουν προσεκτικά, καταγράφουν τα χαρακτηριστικά των αντικειμένων που δείχνουν οι εικόνες δημιουργώντας επεξηγηματικές κάρτες.

Στη συνέχεια, οι μαθητές και οι μαθήτριες προσκαλούνται να φανταστούν, να προτείνουν και να δημιουργήσουν τις δικές τους συλλογές.

Επιπλέον, μπορείτε να οργανώσετε δραστηριότητες και να λάβετε μέρος στον εορτασμό για τις «Ευρωπαϊκές ημέρες πολιτιστικής κληρονομιάς» και για την «Ημέρα των Μουσείων» (18 Μαΐου). Επίσης να συνδεθείτε με μουσεία της Ελλάδας μέσα από τη σελίδα του Υπουργείου Πολιτισμού (www.culture.gr) ή με μουσεία σε όλο τον κόσμο μέσα από τη σελίδα του Διεθνούς Συμβουλίου Μουσείων (www.icom.org.)

Το **Σχέδιο εργασίας** για την ενότητα αφορά την προετοιμασία της επίσκεψης σε ένα Μουσείο. Δεδομένου ότι τα Μουσεία που παρέχουν εκπαιδευτικά προγράμματα είναι πολλά, μπορείτε να οργανώσετε κι εσείς μια επίσκεψη ανάλογα με τα ενδιαφέροντα και τις ιδιαίτερες ανάγκες των μαθητών σας.

Στόχοι:

Η εξοικείωση με το χώρο του Μουσείου και η απόκτηση θετικών εμπειριών, η εργασία σε ομάδες και η ανάπτυξη πνεύματος συνεργασίας και η ενεργητική συμμετοχή των παιδιών με στόχο την ανακάλυψη της γνώσης.

Πριν από την επίσκεψη

Χρήσιμο θα ήταν ο εκπαιδευτικός της τάξης να έχει έρθει σε επαφή με τους υπεύθυνους του μουσείου για να εξοικειωθεί με το χώρο. Μπορείτε να δείτε τις αίθουσες που θα εξελιχθεί το πρόγραμμα, τη διάταξη των εκθεμάτων, να μάθετε το χρόνο που απαιτείται, ώστε να είστε προετοιμασμένοι για οτιδήποτε μπορεί να προκύψει κατά τη διάρκεια της επίσκεψης.

Επειδή για την πρώτη Δημοτικού η επαφή με Μουσεία και χώρους πολιτισμικής αναφοράς είναι πρωτόγνωρη εμπειρία, θα πρέπει να δώσετε περισσότερο χρόνο στην προετοιμασία. Δημιουργήστε το αραχνόγραμμα της λέξης «μουσείο». Ρωτήστε τα παιδιά τι έρχεται στο μυαλό τους όταν ακούνε τη λέξη και καταγράψτε τις απαντήσεις τους. Ρωτήστε τα αν έχουν επισκεφτεί ποτέ τους Μουσείο, τι θυμούνται, τι τους έκανε εντύπωση, αν θα ήθελαν να ξαναπάνε. Συγκεντρώστε και δείξτε τους σχετικές κάρτες και φωτογραφίες. Παίξτε παιχνίδια με λέξεις, με το σώμα (θεατρικό παιχνίδι, δραματοποίηση) κ.λπ. Μιλήστε για τους ανθρώπους του μουσείου, τι δουλειά κάνει ο καθένας κ.λπ.

Για να δραστηριοποιήσετε τους μαθητές και να έχει η επίσκεψή σας τα καλύτερα δυνατά αποτελέσματα, είναι απαραίτητα τα ερεθίσματα εκείνα που θα κεντρίσουν το ενδιαφέρον τους. Μπορείτε:

- ✓ να μοιράσετε ενημερωτικά φυλλάδια του Μουσείου,
- ✓ να προβάλτε διαφάνειες με τα εκθέματα,
- ✓ να δανειστείτε μια μουσειοσκευή (βαλίτσα με υλικό από τις συλλογές του), αν το Μουσείο διαθέτει,
- ✓ να χωρίσετε τα παιδιά σε ομάδες με σκοπό να συγκεντρώσουν στοιχεία γι' αυτό που πρόκειται να μελετηθεί από διάφορες πηγές: τα σχολικά βιβλία, βιβλιοθήκες, εφημερίδες, περιοδικά,
- ✓ να ετοιμάσετε ερωτήσεις και να καλέσετε τον ερμηνευτή ή κάποιο άνθρωπο από το Μουσείο να μιλήσει,
- ✓ να δημιουργήσετε στην αίθουσα τη «γωνιά» του μουσείου που πρόκειται να επισκεφτείτε. Εκεί θα επανέλθετε μετά την επίσκεψή σας, για να προσθέσετε στοιχεία και θα μπορείτε να ανατρέχετε κάθε φορά που θα θέλετε να θυμηθείτε κάτι που μελετήσατε.

Ένα θέμα που έχει ιδιαίτερα μεγάλη σημασία είναι η συμπεριφορά των μαθητών κατά τη διάρκεια της επίσκεψης. Χρειάζεται σεβασμός απέναντι στο χώρο αλλά και στους υπόλοιπους επισκέπτες.

Κατά τη διάρκεια της επίσκεψης

Αν συμμετέχετε σε εκπαιδευτικό πρόγραμμα, μείνετε μαζί με την ομάδα σας και συνεργαστείτε με τον ερμηνευτή του μουσείου: Ο χωρισμός των ομάδων, το μοίρασμα των φυλλαδίων, η παρότρυνσή σας για έρευνα, η επίβλεψη των μαθητών αποτελούν σημαντική βοήθεια.

Αν είστε μόνοι, βοηθήστε τα παιδιά να ερευνήσουν το χώρο και να βιώσουν μια ευχάριστη εμπειρία.

Καλό θα ήταν να έχετε ετοιμάσει και να κάνετε με τα παιδιά κάποιες δραστηριότητες (θεατρικό παιχνίδι, κατασκευές, συμπλήρωση φυλλαδίου κ.λπ.).

Μετά την επίσκεψη

Όταν επιστρέψετε και χωρίς να έχει περάσει αρκετός καιρός από την επίσκεψη, συζητήστε με τα παιδιά: Τι τους άρεσε από όσα είδαν; Τι δεν τους άρεσε; Γιατί; Με τι θα ήθελαν να ασχοληθούν στην επόμενη επίσκεψη;

Μπορείτε:

- ✓ να οργανώσετε μια έκθεση με έργα που κατασκευάσατε (ζωγραφιές και άλλες κατασκευές με ό,τι σας έκανε εντύπωση ή με φωτογραφικό υλικό από την επίσκεψη),
- ✓ να δραματοποιήσετε κάτι από όσα είδατε,
- ✓ να επινοήσετε μια δική σας ιστορία, το δικό σας μύθο σχετικά με ένα έκθεμα,
- ✓ να ζητήσετε από τα παιδιά να ερευνήσουν και να συγκεντρώσουν πληροφορίες για ένα συγκεκριμένο θέμα (σε ομάδες, ζευγάρια ή ατομικά) και να ανακοινώσουν τα αποτελέσματα στην τάξη,
- ✓ να εμπλουτίσετε τη «γωνιά» του Μουσείου με το καινούριο υλικό,
- ✓ να δημιουργήσετε στην τάξη το δικό σας Μουσείο (αφού αποφασίσετε με τα παιδιά τι εκθέματα θα έχει και τα βοηθήσετε στην καταγραφή και την ταξινόμηση).

Κεφάλαιο 3: Τι συμβαίνει στην περιοχή μας;

Διδακτικοί στόχοι: Οι μαθητές:

- Να προσανατολίσουν το ενδιαφέρον τους στις πολιτιστικές εκδηλώσεις και παραστάσεις που γίνονται στην περιοχή τους.
- Να ενεργοποιηθούν και να ενημερωθούν για όσα συμβαίνουν στην περιοχή τους.
- Να ασκηθούν στην αναζήτηση πληροφοριών για τα πολιτιστικά νέα της περιοχής τους και στην αξιολόγηση των εκδηλώσεων που απευθύνονται σε παιδιά της ηλικίας τους.

Βιβλίο του μαθητή

Ο τίτλος του κεφαλαίου *Τι συμβαίνει στην περιοχή μας*; αποτελεί και προκαταβολικό οργανωτή. Ο/η εκπαιδευτικός καλείται να αξιοποιήσει την ερώτηση αυτή και να καταγράψει τις ιδέες των μαθητών αναπτύσσοντας παράλληλα και το βασικό λεξιλόγιο.

Με την ερώτηση, *Πού θα πάμε σήμερα*, παρακινούνται τα παιδιά να προσανατολίσουν το ενδιαφέρον τους σε όσα συμβαίνουν στην περιοχή τους. Η εικόνα υποδηλώνει την σημασία της ενημέρωσης για όσα συμβαίνουν γύρω μας και δημιουργεί έναυσμα για συζήτηση και ανταλλαγή απόψεων σχετικά με το πώς θα ενημερωθούμε γι' αυτά. Είναι σημαντικό οι μαθητές να ενεργοποιηθούν στην ενημέρωση και σταδιακά στη σωστή επιλογή και αξιολόγηση, τόσο των τρόπων ενη-

μέρωσης όσο και των πολιτιστικών εκδηλώσεων και παραστάσεων που γίνονται στην περιοχή τους.

Μπορείτε να ζητήσετε από τους μαθητές και τις μαθήτριες να φτιάξουν αφίσες με θέμα την ενημέρωση για όσα συμβαίνουν στην περιοχή τους (αναφορά στα μέσα επικοινωνίας) και να συζητήσουν πάνω σ' αυτά.

Μπορείτε ακόμη και να ζητήσετε από τα παιδιά να φέρουν έγκυρα παιδικά περιοδικά ή εφημερίδες και να εντοπίσετε τις στήλες που αναφέρονται στις πολιτιστικές εκδηλώσεις της περιοχής τους.

Προτείνετε στους μαθητές να δημιουργήσουν μια εφημερίδα και να ανακοινώνουν στους άλλους μαθητές τα πολιτιστικά δρώμενα της περιοχής τους, παραστάσεις και εκδηλώσεις που αξίζει να παρακολουθήσουν τα παιδιά.

Στη συνέχεια παρακινούνται οι μαθητές να εκφράσουν τις σκέψεις, τις απόψεις και τις επιθυμίες τους για παραστάσεις και εκδηλώσεις που απευθύνονται στην ηλικία τους και να επιχειρηματολογήσουν για τις επιλογές τους.

Ζητήστε τους να κάνουν τις δικές τους προτάσεις και να πάρουν πρωτοβουλίες σχετικά με τη οργάνωση μια εκδήλωσης που θα ήθελαν τα ίδια να ετοιμάσουν.

Στην ανακεφαλαίωση συνοψίζεται το βασικό λεξιλόγιο της ενότητας.

Κεφάλαιο 4: Κάθε τόπος τα έθιμά του... και ο χρόνος τα δικά του

Διδακτικοί στόχοι: Οι μαθητές:

- Να έρθουν σε επαφή με το λαϊκό πολιτισμό και την παράδοση.
- Να προσανατολίσουν το ενδιαφέρον τους σε ήθη και έθιμα του τόπου τους.
- Να έρθουν σε επαφή με λαϊκές παραδόσεις, παιχνίδια, παροιμίες και διηγήσεις του τόπου τους.
- Να αναπαράσθουν στοιχεία από το λαϊκό πολιτισμό και την παράδοση.

Βιβλίο του μαθητή

Οι εικόνες στην εισαγωγική σελίδα του κεφαλαίου αποτελούν προκαταβολικούς οργανωτές και αναπαριστούν στοιχεία από ήθη και έθιμα του τόπου μας. Ο τίτλος μπορεί να λειτουργήσει και ως έναυσμα για συζήτηση, ανταλλαγή απόψεων και καταγραφή εθμικών παραδόσεων του τόπου μας αλλά και άλλων τόπων. Είναι πολύ σημαντικό οι μαθητές και οι μαθήτριες που προέρχονται από άλλες χώρες να εκφράσουν προσωπικά βιώματα και παραδόσεις (διαπολιτισμική προσέγγιση), έτσι ώστε να αντιληφθούν τα παιδιά την ποικιλομορφία της λαϊκής παράδοσης αλλά και τα κοινά στοιχεία από τα οποία πηγάζει η δυναμική της έκφρασης του λαϊκού πνεύματος. Καλλιεργείται έτσι ένα γόνιμο έδαφος για τη γνωριμία και την επικοινωνία με τους ξένους μαθητές που μπορεί να υπάρχουν στην τάξη, την εξοικείωση και την αποδοχή των ιδιαίτερων πολιτισμικών χαρακτηριστικών τους.

Με την ερώτηση *Θυμάσαι ένα έθιμο που έζησες εσύ ο ίδιος;*, επιδιώκεται οι μαθητές και οι μαθήτριες να αναγνωρίσουν έθιμα της περιοχής τους, να μιλήσουν γι' αυτά και να ανακαλέσουν εμπειρίες και βιώματα.

Με την επόμενη δραστηριότητα, *Ρώτησε τον παππού και τη γιαγιά να σου διηγηθούν ένα έθιμο από την εποχή που και εκείνοι ήταν μικρά παιδιά*, παρακινούνται τα παιδιά να κάνουν μια μικρή έρευνα στο περιβάλλον, με σκοπό να αντλήσουν στοιχεία σχετικά με τα έθιμα αλλά και να αντιληφθούν τις διαφορές και ομοιότητες στην λαϊκή έκφραση από γενιά σε γενιά.

Στην ανακεφαλαίωση αναφέρονται έθιμα του τόπου μας.

Τετράδιο εργασιών

2. Με τη δραστηριότητα *Τα χελιδονίσματα* οι μαθητές και οι μαθήτριες αναπαριστούν ένα έθιμο που, αν και προέρχεται από την αρχαιότητα, εξακολουθεί να επιβιώνει σε πολλές περιοχές του

τόπου μας. Στη Ρόδο από τα πολύ παλιά χρόνια τα παιδιά γιόρταζαν τον ερχομό των χελιδονιών με ένα έθιμο. Την πρώτη μέρα του Μάρτη γύρναγαν από σπίτι σε σπίτι. Κρατούσαν ένα χελιδόνι που είχαν φτιάξει από ξύλο ή χαρτί και καλωσόριζαν τα χελιδόνια μ' ένα τραγούδι. Τα παιδιά αναπαριστούν το έθιμο και το παρουσιάζουν στις υπόλοιπες τάξεις του σχολείου.

Με τη δραστηριότητα *Ερευνούμε: Ποια είναι τα έθιμα της περιοχής μας;*, οι μαθητές διαλέγουν, ετοιμάζουν και παρουσιάζουν ένα έθιμο του τόπου μας. Παρακινούνται μ' αυτόν τον τρόπο να ανακαλύψουν στοιχεία για τον τόπο τους και τις εθιμοτυπικές παραδόσεις του και να αναλάβουν πρωτοβουλίες προκειμένου να συλλέξουν υλικό και να προετοιμάσουν την αναπαράσταση κάποιων εθίμων. Μπορούν να ετοιμάσουν μια ανοιχτή εκδήλωση, να φτιάξουν μια μικρή εφημερίδα, να τραγουδήσουν, να φτιάξουν αφίσες ή σχετικές χειροτεχνίες.

Κεφάλαιο 5: Το βιβλίο των παροιμιών

Βιβλίο του μαθητή

Με *Το βιβλίο των παροιμιών* προκαλούνται τα παιδιά να συμμετάσχουν με παιγνιώδη τρόπο στην αναζήτηση στοιχείων της λαϊκής παράδοσης, να θυμηθούν, να διαβάσουν, να μαντέψουν παροιμίες και αινίγματα, να διηγηθούν λαϊκά παραμύθια.

Ζητήστε τους να γράψουν, να ζωγραφίσουν και να συγκεντρώσουν παροιμίες, να τις ρίξουν στο κουτί των παροιμιών και στη συνέχεια να ανασυνθέσουν δημιουργικά με εικαστικό τρόπο, με δραματοποίηση ή με τραγούδια, τις παροιμίες που συγκεντρώσαν. Στο τέλος παρακινήστε τα παιδιά, αφού συλλέξουν όλο το υλικό που δημιούργησαν, να φτιάξουν το βιβλίο των παροιμιών της τάξης τους.

Τα παιδιά συμμετέχουν ενεργά στην ανακεφαλαίωση γράφοντας μια παροιμία του τόπου στον οποίο ζουν.

Τετράδιο εργασιών

3. Διαθεματική δραστηριότητα με την οποία οι μαθητές συγκεντρώνουν, διαβάζουν, γράφουν και ερμηνεύουν παροιμίες και αινίγματα, Η ερώτηση *Παροιμίες...παροιμίες, Τι να λένε; Τι σημαίνουν;* παρακινεί τα παιδιά να εξηγήσουν τις παροιμίες, να λύσουν τα αινίγματα και να διαβάσουν τους γλωσσοδέτες. Αφήστε τα να κάνουν υποθέσεις και να επιχειρηματολογήσουν για τις λύσεις των αινιγμάτων του τετραδίου του μαθητή (ο χρόνος, το όνειρο) και στη συνέχεια προτείνετε να φτιάξουν δικά τους αινίγματα, παροιμίες και γλωσσοδέτες.

Κεφάλαιο 6: «Απόκριες» (ευκαιριακή ενότητα)

Διδακτικοί στόχοι: Οι μαθητές:

► Να γνωρίσουν στοιχεία από τη λαϊκή μας παράδοση για τη γιορτή της Απόκριας.

Βιβλίο του μαθητή

Προκαταβολικός οργανωτής του κεφαλαίου είναι το δίστιχο - σύνδεση με τη λαϊκή παράδοση. Συζητήστε με τα παιδιά τη σημασία της λέξης *Αποκριά*. Προσπαθήστε να προσδιορίσετε τη γιορτή στον κύκλο του έτους: πότε γιορτάζουμε τις Απόκριες, ποια εποχή και ποιο μήνα, κοντά σε ποια μεγάλη γιορτή.

Οι εικόνες με τους μασκαράδες και το χαρταετό βοηθούν τα παιδιά να ανακαλέσουν τα βιώματά τους. Μιλήστε για τις ετοιμασίες που γίνονται ή γίνονταν στο σπίτι (νηστείες, μεταμφιέσεις,

κατασκευή και πέταγμα καρταετών) και στο σχολείο (κατασκευές μασκών, στολισμός, μεταμφιέσεις, αποκριάτικα πάρτι).

Οι εικόνες με τις μάσκες και τα μουσικά όργανα προτρέπουν τα παιδιά σε κατασκευές, ομαδικές ή ατομικές.

Η εικόνα που συνοδεύει το κεφάλαιο αυτό αναφέρεται στις Μπούλες, ένα αποκριάτικο έθιμο από την περιοχή της Νάουσας. Ρωτήστε τα παιδιά αν συμβαίνει κάτι ιδιαίτερο τις Απόκριες στον τόπο που ζουν.

Η ερώτηση επέκτασης αναφέρεται στους τρόπους που οι Απόκριες εορτάζονται σε άλλα μέρη της Ελλάδας ή της γης (το καρναβάλι της Πάτρας, οι κουδουνάδες της Σκύρου, το καρναβάλι της Βενετίας, η μεγάλη παρέλαση στο Ρίο, κ.λπ.). Συγκεντρώστε φωτογραφίες γιορταστικών εκδηλώσεων (από περιοδικά, εφημερίδες ή το διαδίκτυο) από διάφορα μέρη του κόσμου.

Αν υπάρχουν στην τάξη σας παιδιά από διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα, δώστε τους χρόνο να μιλήσουν για τις Απόκριες στον τόπο που ζούσαν πριν έρθουν στην Ελλάδα: τις γιόρταζαν και με ποιον τρόπο;

Κεφάλαιο 7: Πάσχα (ευκαιριακή ενότητα)

Διδακτικοί στόχοι: Οι μαθητές:

- ▶ Να ευαισθητοποιηθούν για τη γιορτή του Πάσχα.

Βιβλίο του μαθητή

Το κεφάλαιο παρέχει ποικίλα ερεθίσματα. Οι προκαταβολικοί οργανωτές του κεφαλαίου, το δίστιχο (αξιοποίηση της λαϊκής παράδοσης), σας δίνουν την ευκαιρία να συζητήσετε με τα παιδιά για την ιδιαίτερη σημασία της γιορτής του Πάσχα και τα συναισθήματα που προκαλεί στα παιδιά.

Οι ερωτήσεις στοχεύουν στη σύνδεση των γιορτών με τις εμπειρίες των παιδιών. Μην ξεχάσετε να ανατρέξετε στο ημερολόγιο της τάξης και να προσδιορίσετε πότε (ποιο μήνα, ποια εποχή) γιορτάζεται το Πάσχα.

Μπορείτε να αφήσετε τα παιδιά να ανακαλέσουν τα βιώματά τους. Δώστε τους χρόνο να μιλήσουν για τον τρόπο που γιορτάζουν στο σπίτι (επίσκεψη στους παππούδες στο χωριό, βάψιμο αυγών, ζύμωμα τσουρεκιών, κατανυκτική ατμόσφαιρα στις λειτουργίες τη Μεγάλη Εβδομάδα, περιφορά του Επιταφίου τη Μεγάλη Παρασκευή, γιορταστική αναστάσιμη λειτουργία το Μεγάλο Σάββατο, οικογενειακές συγκεντρώσεις την Κυριακή του Πάσχα, ψήσιμο του οβελία, επισκέψεις σε συγγενείς και φίλους που γιορτάζουν κ.λπ.), αλλά και στο σχολείο (διαβάζουμε ιστορίες για το Πάσχα και κάνουμε κατασκευές, πηγαίνουμε με την τάξη μας στην εκκλησία). Ζητήστε τους να πουν τι θυμούνται από το Πάσχα της προηγούμενης χρονιάς.

Ρωτώντας τους μεγαλύτερους στην οικογένεια για τον τρόπο που γιορταζόταν το Πάσχα παλιότερα, τα παιδιά ερευνούν και βρίσκουν ομοιότητες-διαφορές.

Οι επόμενες δραστηριότητες επιδιώκουν την ενεργοποίηση των παιδιών μέσα από την εμπλοκή τους σε έθιμα του Πάσχα όπως η ζωγραφική αυγών, ο στολισμός λαμπάδων, η κυρα-Σαρακοστή. Η εικόνα με τα αερόστατα της Λαμπρής που κατασκευάζουν στην Πελοπόννησο παρακινεί σε συζήτηση για τα πασχαλινά έθιμα του τόπου μας. Κατασκευάστε κουλουράκια ή τσουρέκια, βάψτε ή ζωγραφίστε αυγά, στολίστε τις πασχαλινές σας λαμπάδες.

Η δραστηριότητα στη σελίδα «Συζητάμε και ζωγραφίζουμε» αφορά την γενική θεματική ενότητα και έχει αξιολογικό χαρακτήρα.

Γενική θεματική ενότητα: Ερευνούμε το φυσικό περιβάλλον

Ενότητα 1: «Τα φυτά του τόπου μου»

- Διαθεματικές έννοιες:
1. φυσικό περιβάλλον
 2. σύστημα
 3. ταξινόμηση
 4. μεταβολή
 5. χώρος - χρόνος

Κεφάλαιο 1: Ποια φυτά ζουν στον τόπο μου;

Διδακτικοί στόχοι: Οι μαθητές:

- Να αναγνωρίζουν, να ονομάζουν και να περιγράφουν γνωστά φυτά της περιοχής τους.

Βιβλίο του μαθητή

Προκαταβολικό οργανωτή του κεφαλαίου αποτελεί η εικόνα στην οποία παρουσιάζονται φυτά που ζουν σε διαφορετικά περιβάλλοντα. Ρωτήστε τα παιδιά ποια από αυτά συναντούν στον τόπο που ζουν.

Μπορείτε να αξιοποιήσετε και τις προηγούμενες σχετικές γνώσεις των παιδιών: Ρωτήστε τα για τα φυτά που γνωρίζουν, πού τα έχουν δει, πόσα από αυτά γνωρίζουν με το όνομά τους.

Καλό θα ήταν να έχετε φέρει εσείς ή τα παιδιά μερικά είδη φυτών στην τάξη και να τα τοποθετήσετε σε χαρτί του μέτρου, για να τα παρατηρείτε όποτε χρειαστεί. Τα παιδιά που ζουν σε αγροτικές περιοχές είναι λογικό να έχουν πλούσια σχετικά ερεθίσματα. Για τα παιδιά στις μεγαλουπόλεις θα βοηθούσε πολύ μια επίσκεψη σε κάποιο μανάβικο, στη λαϊκή αγορά ή στο κοντινό πάρκο. Μπορείτε να αναζητήσετε τα φυτά που υπάρχουν στο χώρο του Σχολείου και γύρω από αυτό.

Συζητήστε πώς λέγεται καθένα από τα εικονιζόμενα φυτά, διαβάστε τις κάρτες και κάνετε την αντιστοίχιση. Από αριστερά προς τα δεξιά και από πάνω προς τα κάτω εικονίζονται: έλατα, κυκλάμινα, νούφαρο, καλαμιές, γεράνια, ανεμώνες, παπαρούνες, στάχια.

Μιλήστε για το διαφορετικό περιβάλλον στο οποίο μπορείτε να συναντήσετε κάθε φυτό π.χ. στο δάσος, κοντά ή μέσα στο νερό, στον κήπο, στο λιβάδι κ.λπ. (*ενασχόληση με τη διαθεματική έννοια σύστημα*).

Επιπλέον, μπορείτε να δημιουργήσετε με τα παιδιά κολάζ με φυτά. Για κάθε σχετικό περιβάλλον που θα ασχολείστε, εμπλουτίζετέ το και με τα ζώα, με στόχο την κατανόηση της έννοιας του οικοσυστήματος.

Με την ερώτηση επέκτασης που ακολουθεί, ζητείται από τα παιδιά να ονομάσουν και άλλα φυτά της περιοχής τους. Το παράθεμα *Ονόματα που μυρίζουν* παρακινεί τα παιδιά να συνδέσουν διάφορα ονόματα με τα φυτά και τα λουλούδια και να διαπιστώσουν την αλληλεπίδραση του κόσμου των φυτών με τη ζωή των ανθρώπων.

Στην επόμενη δραστηριότητα τα παιδιά καλούνται να κάνουν ομαδοποίηση και ταξινόμηση φυτών με κριτήριο τον τόπο όπου τα συναντούμε: στο λιβάδι (μαργαρίτες, πορτοκαλιά, ανεμώνες), στον κήπο (τριαντάφυλλο, σκουλαρίκι, τουλίπα), στο δάσος (κυκλάμινο, λεύκα, οξιά) και στο νερό (καλαμιά, πολυτρίχι, νούφαρο). Τα παιδιά κόβουν τις εικόνες από τη σελίδα 155 στο τέλος του βιβλίου και τις κολλάνε στη σωστή στήλη. Ο πίνακας στο παράρτημα αριθμείται όπως πιο πάνω και συμπληρώνει ως εξής: στήλη Α: 1-2-12 / Β: 7-8-10 / Γ: 5-6-9 / Δ: 3-4-11. Μπορείτε να

ζητήσετε από τα παιδιά να τα ονομάσουν ή να συμπληρώσουν και άλλα. Επιπλέον, ζητήστε τους να βρουν τα κοινά χαρακτηριστικά και να ονομάσουν τις ομάδες των φυτών που σχημάτισαν (φυτά στο λιβάδι αυτά που καλλιεργεί ο άνθρωπος / άγρια βότανα / λουλούδια που φυτεύει ο άνθρωπος για καλλωπισμό / λαχανικά για τροφή / δέντρα / φυτά που ζουν κοντά ή μέσα στο νερό).

Με την ερώτηση επέκτασης τα παιδιά σκέφτονται ποιες άλλες ομάδες μπορούν να σχηματίσουν: π.χ. λαχανικά (κουνουπίδι, μαρούλι, σέλινο, ντομάτα, μπρόκολο), φρούτα (μήλα, πορτοκάλια, κεράσια) ή με κριτήριο το ύψος των φυτών (δέντρα, θάμνοι, πόες), τη διάρκεια ζωής τους (μονοετή, πολυετή), το αν ρίχνουν ή κρατάνε τα φύλλα τους το χειμώνα (φυλλοβόλα, αειθαλή), αν τα καλλιεργεί ο άνθρωπος ή όχι (καλλιεργήσιμα, αυτοφυή)...

Η ανακεφαλαίωση συμπληρώνεται από κάθε παιδί ξεχωριστά, το οποίο καταγράφει φυτά που ζουν στον τόπο του.

Τετράδιο εργασιών

1. *Δραστηριότητα παρατήρησης και συμπλήρωσης δεδομένων στο πεδίο:* Τα παιδιά καλούνται να παρατηρήσουν τα φυτά που υπάρχουν στην αυλή και στο χώρο γύρω από το Σχολείο. Κατόπιν συμπληρώνουν τον πίνακα γράφοντας ή ζωγραφίζοντας το φυτό: πού το παρατήρησαν και τι είδαν κοντά του.

Μπορείτε να ζητήσετε από τα παιδιά να κάνουν το ίδιο για τα φυτά που έχουν στο μπαλκόνι τού σπιτιού τους ή στον κήπο τους, στο περιβόλι ή στο χωράφι τους.

Αν υπάρχει η δυνατότητα, μπορείτε να οργανώσετε μια επίσκεψη σε κοντινό δάσος, πάρκο, λίμνη κ.λπ. και να συμπληρώσετε κι εκεί αντίστοιχα φυλλάδια παρατήρησης. Μην ξεχάσετε να σημειώσετε και τα αποτελέσματα της ανθρώπινης δραστηριότητας όπου υπάρχει (κτίσματα, σκουπίδια).

Επιπλέον, συζητήστε για τον τόπο που συναντήσατε τα πιο πολλά φυτά.

2. *Δραστηριότητα δημιουργικής ανασύστασης δεδομένων:* Η τάξη συγκεντρώνει περιοδικά και κατασκευάζει κολάζ με θέμα τις ομάδες των φυτών με τις οποίες ασχολήθηκε. Η δραστηριότητα λειτουργεί και ως αξιολόγηση.

Εναλλακτικές δραστηριότητες

Δημιουργήστε στην τάξη τη «γωνιά των φυτών»: τα παιδιά συγκεντρώνουν και ταξινομούν βιβλία, εικόνες, μουσική, βιντεοκασέτες με σχετικό υλικό και ανατρέχουν εκεί για να αντλήσουν πληροφορίες όποτε χρειαστεί.

Χωρίστε τα παιδιά σε ομάδες, ζητήστε τους να κατασκευάσουν χάρτες με τα φυτά στο δάσος, στον κήπο, στο λιβάδι, στη λίμνη... και να σκεφτούν ιστορίες για τα φυτά στο περιβάλλον τους.

Επισκεφθείτε καταστήματα που πουλάνε φυτικά προϊόντα.

Καταγράψτε επαγγέλματα που έχουν σχέση με τα φυτά.

Κεφάλαιο 2: Ποια είναι τα μέρη των φυτών;

Διδακτικοί στόχοι: Οι μαθητές:

- Να αναγνωρίζουν και να ονομάζουν τα βασικά μέρη ενός φυτού (ρίζα, βλαστός άνθη).
- Να διακρίνουν βασικές ομοιότητες και διαφορές ως προς τη μορφολογία των φυτών.

Βιβλίο του μαθητή

Προκαταβολικός οργανωτής του κεφαλαίου είναι η εικόνα με τρία διαφορετικά φυτά: ελιά, φασολιά και λουλούδι, που απεικονίζονται με τρόπο ώστε να προκαλούν τα παιδιά σε συζήτηση σχετικά με τα μέρη των φυτών.

Δώστε χρόνο στα παιδιά να δουν και ν' αγγίξουν τα φυτά που έχετε στην τάξη (αναρτημένα στο χαρτί του μέτρου, σε γλάστρες ή σε ανθοδοχεία) και να παρατηρήσουν αυτά που εικονίζονται στο βιβλίο. Ασχοληθείτε αρχικά με τις ομοιότητες και τις διαφορές που εντοπίζουν. Κατόπιν ρωτήστε τα από ποια μέρη αποτελούνται.

Διαβάστε τις λέξεις δίπλα σε κάθε αριθμό. Ζητήστε από τα παιδιά να βάλουν τους αριθμούς όπου ταιριάζουν. Συζητήστε σε τι χρειάζονται η ρίζα, τα φύλλα, τα άνθη σε κάθε φυτό, ποια είναι η διαφορά του κορμού από το βλαστό κ.λπ. Κατευθύνετε τη συζήτηση έτσι ώστε να γίνει κατανοητό από τα παιδιά ότι *ανεξάρτητα από τις διαφορές τους, όλα τα φυτά, αποτελούνται από τα ίδια μέρη*. Με αφορμή την εικόνα της Καμπλώς, μιλήστε για φυτά όπως το καρότο.

Η επόμενη δραστηριότητα είναι διαθεματική και ενισχύει τη συμμετοχή των παιδιών με ειδικές ανάγκες, αφού απαιτεί την εμπλοκή όλων των αισθήσεων (πολυαισθητηριακή προσέγγιση). Τα παιδιά ερευνούν τα φύλλα των πέντε διαφορετικών φυτών που απεικονίζονται (πεύκο, γεράνι, γαρίφαλο, πλάτανος, τριφύλλι), αλλά και όσων υπάρχουν στην τάξη.

Συζητήστε για το χρώμα των φύλλων (σύνδεση με εικαστικά) και δημιουργήστε τις αποχρώσεις του πράσινου. Παρατηρήστε και μιλήστε για το σχήμα τους, με τι μοιάζει κάθε φύλλο (σύνδεση με μαθηματικά). Αγγίξτε τα φύλλα που έχετε φέρει και φανταστείτε πώς είναι τα φύλλα που βλέπετε από τη μία και από την άλλη πλευρά. Πώς νιώθετε σε κάθε άγγιγμα; Μυρίστε και πείτε τι σας θυμίζει κάθε μυρωδιά. Κινηθείτε στο χώρο όπως ένα φύλλο σε διαφορετικές καιρικές συνθήκες: ελαφρύς αέρας, δυνατός αέρας, συννεφιά, ήρεμες μέρες. Αυτή η δραστηριότητα μπορεί να γίνει με τη συνοδεία κάποιας μουσικής που έχετε επιλέξει.

Παρακινήστε τα παιδιά να κάνουν συλλογές με φύλλα, ρίζες, άνθη, καρπούς που θα συγκεντρώσουν. Βοηθήστε τα να ταξινομήσουν το υλικό και να δημιουργήσουν το φυτολόγιο της τάξης. Τονίστε ότι για τη συγκέντρωση των φύλλων προτιμότερο θα ήταν να μαζέψουν τα φύλλα που θα βρουν δίπλα σε κάθε φυτό, δηλαδή αυτά που πέφτουν και να μην τα κόβουν από το φυτό.

Μπορείτε να σκεφτείτε και να πραγματοποιήσετε για τα άλλα μέρη των φυτών δραστηριότητες ανάλογες με αυτές που έγιναν για τα φύλλα.

Στην ανακεφαλαίωση συνοψίζεται το βασικό λεξιλόγιο του κεφαλαίου.

Τετράδιο εργασιών

3. Δραστηριότητα παρατήρησης που στοχεύει στην αυτορύθμιση: Τα παιδιά φέρνουν στην τάξη γλάστρες ή μελετούν αυτές που υπάρχουν ήδη. Παρατηρούν και ζωγραφίζουν ή καταγράφουν τις παρατηρήσεις τους για την ανάπτυξη των φυτών (σχετικά με το ύψος του βλαστού, το χρώμα, το μήκος της ρίζας κ.α.) σε κάθε κουτί. Κάθε κουτί αντιστοιχεί σε μία εβδομάδα. Καλό θα είναι να κάνουν το ίδιο και με σπόρους που θα φυτέψουν σε γυάλινα βάζα.

Εναλλακτικές δραστηριότητες: Μπορείτε να συγκεντρώσετε και να τραγουδήσετε τραγούδια για φυτά. Δείξτε με παντομίμα το μέγεθος ενός φυτού.

Κεφάλαιο 3: Οι εποχές και τα φυτά

Διδακτικοί στόχοι: Οι μαθητές:

- Να διαπιστώσουν τις ανάγκες των φυτών.
- Να αναγνωρίζουν τις μεταβολές που συμβαίνουν στον κόσμο των φυτών κατά τις τέσσερις εποχές.

Βιβλίο του μαθητή

Για να ανακαλύψουν τα παιδιά τις μεταβολές που συμβαίνουν στα φυτά κατά τη διάρκεια του έτους, μεταβολές που σχετίζονται με την ικανοποίηση των αναγκών τους, χρειάζεται να παρατηρήσουν γύρω τους τα φυτά, να ενεργοποιήσουν τις αισθήσεις τους και να ευαισθητοποιηθούν ως προς το φυσικό περιβάλλον.

Οι εικόνες με τη σχετική ερώτηση αποτελούν τους προκαταβολικούς οργανωτές του μαθήματος. Βοηθήστε τα να ανακαλέσουν όσα ειπώθηκαν σε προηγούμενα κεφάλαια αλλά και από τις προσωπικές τους εμπειρίες: Ρωτήστε τα αν έχουν φυτά στο σπίτι και πώς τα περιποιούνται: τι κάνουν και για ποιο λόγο. Για τα παιδιά είναι αυτονόητο ότι τα ζώα είναι ζωντανοί οργανισμοί. Δεν ισχύει όμως το ίδιο και για τα φυτά, καθώς δε μετακινούνται στο χώρο. Χρειάζονται βοήθεια για να ανακαλύψουν ότι και τα φυτά είναι ζωντανοί οργανισμοί και έχουν κοινές ανάγκες με όλους τους άλλους.

Πειραματιστείτε με τα φυτά στις γλάστρες ή στα ανθοδοχεία της τάξης: Βάλτε μερικά λουλούδια σε ανθοδοχείο με νερό και μερικά σε ανθοδοχείο χωρίς νερό, τοποθετήστε μια γλάστρα σε χώρο με φως και μια άλλη μακριά από το φως. Παρατηρήστε τι συμβαίνει σε κάθε περίπτωση και ζητήστε από τα παιδιά να αιτιολογήσουν την άποψή τους. Σε τι συμπεράσματα καταλήγουν; Τι έχουν ανάγκη τα φυτά για να αναπτυχθούν;

Αφήστε τα να παρατηρήσουν και τις φωτογραφίες και ν' απαντήσουν στην ερώτηση.

Με την ερώτηση-επέκταση τα παιδιά σκέφτονται πώς ικανοποιούν τις ανάγκες τους τα φυτά στα λιβάδια και στα δάση. Τι συμβαίνει όταν δεν μπορούν να αντέξουν σε δύσκολες καιρικές συνθήκες;

Το παράθεμα αναφέρεται στο έθιμο της Περπερούνας, που συναντιέται με παραλλαγές σε πολλές περιοχές της Ελλάδας και δείχνει πόσο σημαντικό είναι το νερό για τα φυτά. Οι γεωργοί, που η ζωή τους ήταν αναπόσπαστα συνδεδεμένη με τη γη, παρακαλούσαν με διάφορους τρόπους να βρέξει σε περιόδους που η ξηρασία απειλούσε τη σοδειά τους. Η Περπερούνα ήταν ένας από αυτούς. Εκτός από κορίτσι, σε πολλές περιοχές στολίζουν μια σκούπα. Μπορείτε, αν θέλετε, να φτιάξετε και να τραγουδήσετε κι εσείς με την ομάδα σας την Περπερούνα.

Η επόμενη σειρά των εικόνων υποδηλώνει τον τρόπο που αλλάζουν τα φυτά στις διάφορες εποχές του χρόνου.

Μπορείτε να ζητήσετε από τα παιδιά να συζητήσουν για τις αλλαγές που παρατηρούν σε αυτές. Ζητήστε τους ακόμη να παρατηρήσουν και να αναφέρουν παραδείγματα αλλαγών που παρατηρούν γύρω τους σε φυτά και δέντρα. Θυμηθείτε τις εποχές του έτους. Ποια είναι τα χαρακτηριστικά κάθε εποχής; (θερμοκρασία, καιρικά φαινόμενα, υγρασία, φως-σκοτάδι...). Με ποιον τρόπο μεταβάλλονται οι συνθήκες; Προκαλέστε συζήτηση για την προσαρμογή τους στο συγκεκριμένο περιβάλλον. Ρωτήστε τα και αφήστε τα να σκεφτούν και να εκφράσουν τη γνώμη τους για τα παρακάτω:

Ποια εποχή παρατηρούμε περισσότερα λουλούδια; Πότε ανθίζουν τα περισσότερα δέντρα; Γιατί; Ποια εποχή σπέρνουν οι γεωργοί; Γιατί;

Γνωρίζουν δέντρα που ανθίζουν το χειμώνα; Υπάρχουν λουλούδια που δε θέλουν φως; (νυχτολούλουδο). Για ποιο λόγο κάποια είδη φυτών και δέντρων από άλλες χώρες δεν μπορούν να αναπτυχθούν στον τόπο μας;

Μην παραλείψετε να αναφερθείτε σε παράξενα φαινόμενα της εποχής που οφείλονται στην αλλαγή του κλίματος σε όλον τον πλανήτη (π.χ. δέντρα που ξεγελιούνται από ασυνήθιστη καλοκαιρία και ανθίζουν χωρίς να είναι ο καιρός τους).

Η ανακεφαλαίωση συνοψίζει τα βασικά στοιχεία του κεφαλαίου.

Τετράδιο εργασιών

4. Διαθεματική δραστηριότητα διασύνδεσης των φυτών με τη μυθολογία. Διαβάστε, συζητήστε και δραματοποιήστε το μύθο. Ζητήστε από τα παιδιά να σας διηγηθούν σχετικούς μύθους που γνωρίζουν. Συγκεντρώστε κι άλλους μύθους για τα φυτά.

Εναλλακτικά μπορείτε να αναζητήσετε πώς πήραν το όνομά τους διάφορα φυτά. Μπορείτε να δημιουργήσετε γωνιές με συλλογές για κάθε εποχή: χειμώνας: άδειες φωλιές, σπασμένα κλαδιά...

Όπου υπάρχει δυνατότητα, οργανώστε μια επίσκεψη σε αγρόκτημα και ρωτήστε τους γεωργούς για τις εργασίες τους σε κάθε εποχή.

Ενότητα 2: «Τα ζώα του τόπου μου»

- Διαθεματικές έννοιες:**
1. φυσικό περιβάλλον
 2. σύστημα
 3. ταξινόμηση
 4. μεταβολή
 5. χώρος - χρόνος

Κεφάλαιο 1: Ποια ζώα ζουν στον τόπο μου;

Διδακτικοί στόχοι: Οι μαθητές:

- Να αναγνωρίσουν ζώα που ζουν στον τόπο τους.
- Να ονομάσουν και να περιγράψουν γνωστά ζώα της περιοχής τους.
- Να εντοπίσουν ζώα της περιοχής τους και να τα συσχετίσουν με το περιβάλλον στο οποίο ζουν (πάρκο, αγρόκτημα, λιβάδι, θάλασσα, δάσος).

Βιβλίο του μαθητή

Το ερώτημα *ποια ζώα ζουν στον τόπο μου;* παρακινεί τα παιδιά σε διάλογο. Ο εκπαιδευτικός ενθαρρύνει την ελεύθερη έκφραση των απόψεών τους και με την τεχνική της αράχνης (στον πίνακα ή σε χαρτί του μέτρου) συγκεντρώνει τις προϋπάρχουσες ιδέες και γνώσεις τους.

Οι προϋπάρχουσες ιδέες των παιδιών αναδεικνύουν τον τρόπο σκέψης τους. Μπορεί να αποτελέσουν για το δάσκαλο πηγές γνώσης και άξονες δόμησης του μαθήματος.

Στην εισαγωγή του κεφαλαίου εμφανίζεται η Καμηλώ, η οποία με παιγνιώδεις φράσεις προετοιμάζει τα παιδιά και τα προσκαλεί να μιλήσουν, μέσα από οικείες παραστάσεις και εμπειρίες, για τα ζώα της περιοχής τους.

Ο εκπαιδευτικός μπορεί να ζητήσει από τους μαθητές, αφού παρατηρήσουν την εικόνα, να εντοπίσουν και να ονομάσουν τα ζώα που υπάρχουν σε αυτήν. Παράλληλα θεωρούμε σημαντικό μέσα από το διάλογο και την ανταλλαγή απόψεων να αναγνωρίσουν οι μαθητές και οι μαθήτριες το περιβάλλον - βιότοπο μέσα στο οποίο συναντούν τα ζώα (αλληλεπίδραση), να εντοπίσουν και να ονομάσουν τα στοιχεία-μέρη που τον αποτελούν (φυτά, ζώα, νερό, αέρας, χώμα).

Έτσι, σταδιακά προσεγγίζουν το περιβάλλον ως σύστημα και αναγνωρίζουν τις ουσιώδεις σχέσεις και αλληλεξαρτήσεις μεταξύ των στοιχείων που το συναποτελούν.

Η ερώτηση *Εμείς που ζούμε;* θέτει τον προβληματισμό για τα διαφορετικά ζώα που συναντούμε σε διαφορετικά περιβάλλοντα και παρακινεί τα παιδιά να εκφράσουν τις γνώσεις και τις εντυπώσεις τους.

Η ερώτηση επέκτασης *Ποια άλλα ζώα γνωρίζουμε;* δίνει το ερέθισμα για αναφορά σε άλλα ζώα που γνωρίζουν τα παιδιά.

Με την ανακεφαλαίωση γίνεται η επανάληψη του βασικού λεξιλογίου του μαθήματος και η καταγραφή του.

Τετράδιο εργασιών

1. *Παρατηρούμε ζώα στην αυλή του σχολείου μας:* Ερευνητική δραστηριότητα στο πεδίο.

Η παρατήρηση στο φυσικό περιβάλλον επιτρέπει την άμεση πληροφόρηση και τη βιωματική προσέγγιση της γνώσης. Τα παιδιά μαθαίνουν να χρησιμοποιούν τις αισθήσεις τους προκειμένου να παρατηρήσουν, να καταγράψουν και να ταξινομήσουν τα ζώα που συναντούν και αναπτύσσουν ανάλογες δεξιότητες.

Μέσα από την αγάπη και την περιέργεια για τα ζώα ασκούνται στις επιστημονικές διαδικασίες, στην έρευνα και ανακάλυψη του φυσικού κόσμου.

Καλλιεργούν στάσεις, δεξιότητες μαθαίνουν να συνεργάζονται μέσα και έξω από την τάξη. Η δραστηριότητα αυτή μπορεί να γίνεται κατά τη διάρκεια των εξορμήσεων της τάξης, δίνοντας την ευκαιρία στα παιδιά να κάνουν συγκρίσεις και συσχετίσεις (κριτική ανάλυση δεδομένων). Τους επιτρέπει να εξασκηθούν σε διαφορετικούς τρόπους παρατήρησης των ζώων στη φύση και να δείχνουν την ανάλογη υπομονή και σοβαρότητα προκειμένου να αντλήσουν από το φυσικό περιβάλλον γνώσεις και εμπειρίες.

2. *Το αλφαβητάρι με τα ζώα*: Διαθεματική δραστηριότητα που παρακινεί τα παιδιά να δημιουργήσουν μικρά κείμενα ή ποιήματα με ρίμα, να ανακαλέσουν το αλφάβητο και να χρησιμοποιήσουν δημιουργικά το βασικό λεξιλόγιο της ενότητας.

Εναλλακτικές δραστηριότητες

1. *Ζώα που ζουν κοντά μας*: Ζητάμε από τα παιδιά να φέρουν φωτογραφίες με ζώα που έχουν σπίτι τους ή ζουν κοντά τους, να μιλήσουν γι' αυτά, να αναφέρουν επίσης τις ανάγκες των ζώων και τον τρόπο με τον οποίο τα φροντίζουν. Να συγκρίνουν και να προβληματιστούν για τις ομοιότητες και τις διαφορές μεταξύ των διαφόρων ζώων και των αναγκών τους.

2. *Φτιάχνουμε ζώα από πηλό ή κάνουμε κολάζ με εικόνες ζώων*: Δραστηριότητα δημιουργικής ανασύστασης με την οποία δίνεται η ευκαιρία στους μαθητές να δημιουργήσουν με απλά υλικά μικρά ζώα.

Κεφάλαιο 2: Ποια είναι τα μέρη ενός ζώου;

Διδακτικοί στόχοι: Οι μαθητές:

- Να περιγράψουν γνωστά ζώα της περιοχής τους με βάση τα εξωτερικά χαρακτηριστικά τους.
- Να αναγνωρίσουν και να ονομάσουν τα βασικά μέρη ενός ζώου.

Βιβλίο του μαθητή

Με την ερώτηση - προκαταβολικό οργανωτή *Ποια είναι τα μέρη ενός ζώου*; μέσα από ένα παιγνιώδες κείμενο με θέμα μια αλεπού, τα παιδιά προκαλούνται να εντοπίσουν τα βασικά μέρη και εξωτερικά χαρακτηριστικά της (τρίχωμα, ουρά, κεφάλι, μουσούδα, αυτιά, πόδια). Στη συνέχεια τους ζητείται να παρατηρήσουν ένα άλογο, να το περιγράψουν και να καταγράψουν τα μέρη του (κεφάλι/λαιμός, πόδια, σώμα/ουρά).

Η επόμενη δραστηριότητα αποτελεί δραστηριότητα δημιουργικής ανασύστασης. Τα παιδιά καλούνται να παίξουν το *Καρναβάλι των ζώων*. Με τη συνοδεία κατάλληλης μουσικής μιμούνται διάφορα ζώα.

Με την ανακεφαλαίωση γίνεται η καταγραφή του βασικού λεξιλογίου της ενότητας και συνοψίζονται τα κύρια σημεία του κεφαλαίου.

Τετράδιο εργασιών

3. Μύθοι με ζώα

Οι μαθητές καλούνται να διαβάσουν την ιστορία και να δώσουν τη δική τους συνέχεια στο μύθο. Μπορούν ακόμη να την δραματοποιήσουν παίρνοντας διαφορετικούς ρόλους.

4. Δραστηριότητα δημιουργικής ανασύστασης.

Τα παιδιά παρακινούνται να πάρουν το ρόλο του παραμυθά, να θυμηθούν και να διηγηθούν στους συμμαθητές και τις συμμαθήτριάς τους παραμύθια και μύθους για τα ζώα.

5. *Τραγούδια με τα ζώα*. Οι μαθητές και οι μαθήτριες συγκεντρώνουν και ακούν τραγούδια που αναφέρονται στα ζώα, τα δραματοποιούν και τα τραγουδούν.

6. Δραστηριότητα δημιουργικής ανασύστασης. Τα παιδιά ζωγραφίζουν σε χαρτόνια διαφορετικά ζώα. Έπειτα κόβουν τα μέρη των ζώων και κατασκευάζουν φανταστικά ζώα που δημιουργούν τα ίδια, ανασυνθέτοντας με δημιουργικό τρόπο τα μέρη τους και τα εξωτερικά χαρακτηριστικά τους. Τέλος, τους δίνουν τα δικά τους ονόματα και περιγράφουν στην ομάδα της τάξης τους τα βασικά μέρη του σώματος των ζώων που δημιούργησαν και πώς το ονόμασαν. Φτιάχνουν δικές τους ιστορίες για τα ζώα που δημιούργησαν.

Εναλλακτικές δραστηριότητες:

Τα παιδιά μπορούν να παίξουν το παιχνίδι:

1. Ποιο ζώο είμαι;

Διαλέγουν ένα ζώο, το ζωγραφίζουν και κολλάνε την εικόνα στην πλάτη ενός παιδιού. Τα άλλα παιδιά δοκιμάζουν, με ερωτήσεις πάνω στα βασικά μέρη και τα εξωτερικά χαρακτηριστικά του ζώου, να μαντέψουν το ζώο που είναι στην εικόνα. Μπορείτε να ενθαρρύνετε τα παιδιά να κάνουν ερωτήσεις: *Είναι μεγάλο ή μικρό ζώο; Έχει δύο ή τέσσερα πόδια; Έχει μεγάλα ή μικρά αυτιά; Το παιδί που έκανε τις κατάλληλες ερωτήσεις και μάντεψε το ζώο παίρνει σειρά και το παιχνίδι συνεχίζεται.*

2. «Τα ψαράκια»

Τα παιδιά χωρίζονται σε δύο ομάδες. Η μία ομάδα πιάνεται χέρι χέρι και φτιάχνει ένα δίκτυ, η άλλη γίνεται «τα ψαράκια». Στην αυλή του σχολείου σ' έναν ορθογώνιο χώρο σχεδιάζεται μια γραμμή με μία κιμωλία. Η μία ομάδα κάνει το δίκτυ και προσπαθεί να φτάσει στην άλλη μεριά του χώρου χωρίς να λύσει τα χέρια της. Η άλλη ομάδα προσπαθεί να φτάσει στην απέναντι πλευρά χωρίς να πιαστεί στα δίκτυα, να μην περάσει κάτω από αυτά, αλλά μόνο να ξεφύγει ή να γλιστρήσει δεξιά ή αριστερά. Τα ψαράκια που πιάνονται στο δίκτυ γίνονται παίχτες της ομάδας «δίκτυ». Αυτό το πέρα δώθε συνεχίζεται μέχρι να μη μείνει κανένα ψάρι ή μέχρι να λυθεί το δίκτυ. Σ' αυτή την περίπτωση αλλάζουν οι ρόλοι των δύο ομάδων και ξεκινάει ο επόμενος γύρος.

Κεφάλαιο 3: Οι οικογένειες των ζώων

Διδακτικοί στόχοι: Οι μαθητές:

- Να διακρίνουν τις διαφορές και τις ομοιότητες μεταξύ των ζώων στον τρόπο κίνησης, τα εξωτερικά χαρακτηριστικά και τον τόπο όπου ζουν.
- Να ταξινομήσουν τα ζώα (όσο το επιτρέπει η ηλικία τους) σε ομάδες ή οικογένειες (πουλιά, ερπετά, ψάρια, θηλαστικά, έντομα).
- Να διακρίνουν τα ζώα σε άγρια και κατοικίδια, ανάλογα με τη συμπεριφορά τους και το μέρος που ζουν.

Βιβλίο του μαθητή

Φτιάχνουμε ομάδες και σχηματίζουμε οικογένειες ζώων.

Δραστηριότητα συλλογής και ταξινόμησης δεδομένων, στην οποία τα παιδιά καλούνται να παρατηρήσουν, να συγκρίνουν, να ταξινομήσουν εικόνες ζώων και να τις κολλήσουν σε ομάδες στο βιβλίο τους: Ο πίνακας στο παράρτημα αριθμείται από αριστερά προς τα δεξιά και από πάνω προς τα κάτω και συμπληρώνεται ως εξής:

Στη στήλη με το ψάρι: 3 (σαργός), 6 (πέστροφα), 9 (κολιός), 16 (ξιφίας). Στη στήλη με το φίδι (ερπετά): 1 (σαύρα), 8 (χελώνα), 10 (φίδι), 13 (χαμαιλέον). Στη στήλη με το πουλί: 4 (κοκκινολαίμης), 7 (περιστέρι), 11 (φλαμίγκο), 14 (κύκνος). Στη στήλη με το κατοικίδι (θηλαστικά): 2 (λύκος), 5 (αρκούδα), 12 (γάτα), 15 (πρόβατο).

Οι μαθητές καλούνται να εκφράσουν και να αναγνωρίσουν τις νοητικές διεργασίες τις οποίες έκαναν για να ταξινομήσουν τα ζώα σε ομάδες ή οικογένειες. Επίσης, καλούνται να συζητήσουν τις ομοιότητες και τις διαφορές των ζώων που δείχνουν οι εικόνες συνδέοντας τις γνώσεις και εμπειρίες τους με τα περιεχόμενα των κεφαλαίων που προηγήθηκαν (μέρη των ζώων, βιότοποι στους οποίους συναντώνται, βασικά χαρακτηριστικά, τρόπος μετακίνησης).

Στην επόμενη σελίδα παρουσιάζονται εικόνες ζώων διαφορετικών οικογενειών με τα μικρά τους και τα παιδιά καλούνται να τις παρατηρήσουν, να μιλήσουν για τα ζώα και να καταγράψουν τα βασικά χαρακτηριστικά με βάση τον πίνακα - ταυτότητα.

Τετράδιο εργασιών

7. Η δραστηριότητα *Δίνουμε σε κάθε ομάδα ή οικογένεια ένα όνομα* παρακινεί τα παιδιά να καταγράψουν στις ταμπέλες τις οικογένειες των ζώων, να συνοψίσουν τα βασικά χαρακτηριστικά - γνωρίσματα κάθε ομάδας και να εντοπίσουν και άλλα είδη ζώων που ανήκουν στις οικογένειες αυτές.

Με την ερώτηση επέκτασης *Πώς αλλιώς μπορούμε να κάνουμε ομάδες ζώων;* οι μαθητές με τη βοήθεια των εικόνων προκαλούνται να διακρίνουν τα ζώα σε άγρια και κατοικίδια.

8. Με τη δραστηριότητα *Παίζουμε το παιχνίδι: Βρίσκω το ταίρι μου* τα παιδιά βάζουν στο μυαλό τους ένα ζώο. Προσπαθούν να το μιμηθούν με κινήσεις ή ήχους. Όταν ανακαλύψουν ένα ζώο που είναι στην ίδια ομάδα με αυτά φωνάζουν: *Είμαι Ανήκω στην ομάδα.....*

Κεφάλαιο 4: Τα ζώα και το περιβάλλον

Διδακτικοί στόχοι: Οι μαθητές:

- Να συσχετίσουν οι μαθητές τα εξωτερικά χαρακτηριστικά των ζώων με τις ανάγκες κίνησης, προστασίας και προσαρμογής.

Βιβλίο του μαθητή

Ο εκπαιδευτικός παρακινεί τους μαθητές να παρατηρήσουν τις εικόνες και να συζητήσουν για την προσαρμογή των ζώων.

Οι παρακάτω ερωτήσεις μπορεί να διευκολύνουν τους μαθητές:

- ✓ Ποια εξωτερικά χαρακτηριστικά βοηθούν το κάθε ζώο να ξεφύγει από τους εχθρούς του;
- ✓ Πώς καταφέρνει το φλαμίγκο, ο ιππόκαμπος, ο βάτραχος και ο δρυοκόλαπτης να βρίσκει την τροφή του και να προστατεύεται από τους εχθρούς του;
- ✓ Τι εξυπηρετούν τα αγκάθια στο σκαντζόχοιρο;

Τα παιδιά επιδιώκεται:

- ✓ Να εντοπίσουν τα ιδιαίτερα γνωρίσματα των ζώων που τα βοηθούν να αμύνονται και να επιβιώνουν στο περιβάλλον.
- ✓ Να συσχετίσουν τα εξωτερικά χαρακτηριστικά των ζώων με το είδος της τροφής και τον τρόπο διατροφής.
- ✓ Να κάνουν υποθέσεις, να συζητήσουν και να εντοπίσουν τους διαφορετικούς τρόπους με τους οποίους τα ζώα είναι προσαρμοσμένα στο περιβάλλον που ζουν.

Μπορούμε να ζητήσουμε ακόμη από τους μαθητές να γράψουν και να διακοσμήσουν την τάξη με αφίσες που αναφέρονται στους διαφορετικούς τρόπους με τους οποίους καταφέρνουν τα ζώα να επιβιώσουν στο περιβάλλον που ζουν. Να συγκεντρώσουν και να εξηγήσουν λαϊκές φράσεις και παροιμιώσεις, «Έχει μάτι αετού», «Κόλλησε σαν χταπόδι», «Ξέφυγε σαν τη σουπιά».

Το Δημοτικό τραγούδι, μέσα από τη ζωντανή και παραστατική απεικόνιση του φυσικού κόσμου, αναδεικνύει την προσαρμογή των ζώων στο φυσικό περιβάλλον και υποδηλώνει την ευαισθησία και την επίδραση που έχουν στη ζωή των ανθρώπων.

Προτείνεται επίσης στον εκπαιδευτικό να επιδιώξει αναφορά στο θέμα της αποδημίας και να αναφερθεί στην ευαισθησία των φτερωτών ταξιδιωτών στις ποικίλες περιβαλλοντικές επιδράσεις (κλιματολογικές συνθήκες, καταστροφή βιοτόπων).

Κεφάλαιο 5: Πώς φροντίζουμε τα φυτά και τα ζώα;

Διδακτικοί στόχοι: Οι μαθητές:

- Να χρησιμοποιήσουν απλά εργαλεία ή τα χέρια τους για να περιποιηθούν ένα φυτό ή ένα ζώο.
- Να ευαισθητοποιηθούν απέναντι στα ζώα και στα φυτά και ιδιαίτερα ως προς αυτά που απειλούνται με εξαφάνιση.

Βιβλίο του μαθητή

Προκαταβολικό οργανωτή του μαθήματος αποτελεί η ερώτηση - τίτλος του κεφαλαίου. Οι πρώτες εικόνες της σελίδας υποδηλώνουν τις ανάγκες των ζώων και των φυτών (τροφή, στέγη, προστασία, φροντίδα, πότισμα, σκάλισμα) και τη σημασία της ανθρώπινης παρουσίας στην ικανοποίηση των αναγκών αυτών.

Οι ερωτήσεις που ακολουθούν, ωθούν τα παιδιά να ανακαλέσουν όσα επεξεργάστηκαν σε προηγούμενα κεφάλαια. Θυμηθείτε τις ανάγκες των φυτών και των ζώων. Κοιτάξτε τις εικόνες. Ρωτήστε τα παιδιά ποια ζώα και ποια φυτά βλέπουν. Τι ανάγκες έχουν; Είναι όλα οικόσιτα; Πώς ικανοποιούν τις ανάγκες τους αυτά που δε ζουν κοντά στον άνθρωπο; Πώς ονομάζονται (νύξη για ήμερα και άγρια ζώα και φυτά).

Η ερώτηση *Έχουν όλα τα φυτά και τα ζώα τις ίδιες ανάγκες;* αποτελεί μια πρώτη νύξη για το σεβασμό και την προστασία της άγριας ζωής (Βασιλαϊτός). Παρακινήστε τα παιδιά να σκεφτούν, να προβληματιστούν, να αναφέρουν παραδείγματα και να ζωγραφίσουν κάτι που να δηλώνει φροντίδα.

Στην επόμενη δραστηριότητα σχολιάζετε τις εικόνες και σημειώνετε όσες δείχνουν φροντίδα. Ρωτήστε αν υπάρχει κοντά στην περιοχή δάσος, αν το έχουν επισκεφθεί, τι παρατήρησαν, πώς ένωσαν. Συζητήστε για την πυρκαγιά, φαινόμενο πολύ συνηθισμένο δυστυχώς και στην πατρίδα μας, τι έχουν ακούσει ή δει. Ποιες είναι οι συνέπειες για τα ζώα, τα φυτά, τον τόπο που ζουν; (ενασχόληση με το οικοσύστημα). Ζητήστε από τα παιδιά να πουν τη γνώμη τους: γιατί συμβαίνουν πυρκαγιές και να προτείνουν τρόπους πρόληψης/προστασίας.

Με την ερώτηση επέκτασης ζητείται από τα παιδιά να σκεφτούν και άλλους τρόπους για τη φροντίδα των ζώων και των φυτών.

Η εικόνα με τις ταΐστρες παρακινεί σε συζήτηση με θέμα την προστασία της άγριας ζωής. Ρωτήστε τα αν έχουν ξαναδεί κάτι τέτοιο και για ποιο λόγο γίνεται. Διάφορες οργανώσεις και άνθρωποι της περιοχής φροντίζουν ζώα όπως ελάφια, λύκους, πουλιά ή ακόμα και αρκούδες, παρέχοντάς τους τροφή τον καιρό που δεν είναι εύκολο να τη βρουν μόνα τους.

Η εικόνα από το ΕΚΠΑΖ (Ελληνικό Κέντρο Περιθαλψής Άγριων Ζώων και Πουλιών) παρακινεί σε συζήτηση για τους σκοπούς του κέντρου, που είναι η περίθαλψη, η φροντίδα και η απελευθέρωση στο φυσικό περιβάλλον όσων άγριων ζώων βρίσκονται τραυματισμένα, άρρωστα, αδύναμα ή ορφανά στη χώρα μας, αλλά και η φιλοξενία όλων των ειδών, ανεξαρτήτως σπανιότητας που δεν μπορούν να επιβιώσουν μόνα τους στο φυσικό περιβάλλον. Το ΕΚΠΑΖ παραλαμβάνει κάθε χρόνο πάνω από 3000 άγρια ζώα, τα περισσότερα από τα οποία ανήκουν σε προστατευόμενα είδη. Μπορείτε να συζητήσετε για την προσφορά της εθελοντικής εργασίας και τη σημασία της στην προστασία του περιβάλλοντος αλλά και γενικότερα στην κοινωνική ζωή.

Η εικόνα απεικονίζει τη στιγμή της απελευθέρωσης ενός πουλιού στο φυσικό του περιβάλλον. Μπορείτε να συγκεντρώσετε και να δείξετε στα παιδιά υλικό από παρόμοιες οργανώσεις περιβάλλοντος το έργο τους και να εξηγήσετε τους κινδύνους που απειλούν τα ζώα.

Στην επόμενη σελίδα μπορείτε να θέσετε στα παιδιά την ερώτηση *Κάποια ζώα και κάποια φυτά κινδυνεύουν. Γιατί;* Ενθαρρύνετε τη συζήτηση για ένα μεγάλο θέμα της εποχής: τα ζώα και τα φυτά που απειλούνται με εξαφάνιση.

Η ιστορία μιας μικρής φώκιας, του «Δημήτρη» (που περιέθαλψαν οι άνθρωποι του κέντρου περιθαλψής της Μεσογειακής φώκιας, Mom), αποτελεί μια μαρτυρία από την καθημερινή ζωή, που αναδεικνύει την αναγκαιότητα της ενεργοποίησης και της συνεργασίας όλων μας για την προστασία των ζώων και των φυτών. Το μικρό φωκάκι, ο «Δημήτρης», βρέθηκε τραυματισμένο, υπο-

οιτισμένο και ορφανό στην Κάρπαθο. Χρειαζόταν περιποίηση και φροντίδα, οπότε προέκυψε η ανάγκη για εθελοντική εργασία στο κέντρο Περίθαλψης στην Αλόνησσο, όπου είχε μεταφερθεί. Ύστερα από μερικούς μήνες, με τις κατάλληλες φροντίδες, ο «Δημήτρης», αφού μεγάλωσε αρκετά, αφέθηκε ελεύθερος ξανά στο φυσικό του περιβάλλον. Κοιτάξε τις εικόνες και δώστε χρόνο στα παιδιά, αρχικά να φανταστούν την ιστορία. Μπορείτε να κάνετε ομάδες και τα παιδιά να «μπουν» στη θέση του «Δημήτρη». Αν μιλούσαν, τι θα έλεγαν στους ανθρώπους; Ενημερώστε τα για το γεγονός ότι ο πληθυσμός της μεσογειακής φώκιας έχει μειωθεί σημαντικά πάνω από 80% τα τελευταία 75 χρόνια (οι βασικές αιτίες της μείωσης αυτής είναι η συρρίκνωση του βιότοπου, κυρίως λόγω της τουριστικής ανάπτυξης, η σκόπιμη θανάτωσή της και ο τυχαίος πνιγμός στα δίκτυα των ψαράδων).

Η επόμενη δραστηριότητα ζητάει από τα παιδιά να ερευνήσουν για ζώα και φυτά που κινδυνεύουν με εξαφάνιση στην περιοχή τους και να σκεφτούν τρόπους για να τα βοηθήσουν (ανάληψη δράσης).

Στην ανακεφαλαίωση τα παιδιά συμπληρώνουν προτάσεις που δείχνουν τρόπους φροντίδας και προστασίας των ζώων και των φυτών.

Στη σελίδα «Συζητάμε και ζωγραφίζουμε» ζητείται από τα παιδιά να ζωγραφίσουν ζώα και φυτά που ζουν στον τόπο τους. Επίσης να γράψουν πώς λέγεται καθένα και τις ανάγκες τους.

Με την τελευταία εικόνα, προβληματίστε τα παιδιά για το θέμα της φροντίδας πέρα από το πλαίσιο των οικοσυστημάτων ζώων.

Τετράδιο εργασιών

9. Δραστηριότητα δημιουργικής ανασύστασης δεδομένων: τα παιδιά αναπαριστούν το οικοσύστημα του δάσους (ή όποιο άλλο θέλουν). Ύστερα από συζήτηση, βοηθήστε τα παιδιά να διαλέξουν ρόλους από στοιχεία του δάσους και να παίξουν παιχνίδια ρόλων δείχνοντας τη σχέση του ενός από το άλλο. Με το κουβάρι αισθητοποιείται η έννοια της αλληλεπίδρασης (διαθεματικές έννοιες: σύστημα, αλληλεπίδραση).

10. Δραστηριότητα κατά την οποία τα παιδιά οδηγούνται στην ανάληψη δράσης. Με πηλό, που τον πλάθουν σε σχήμα μακαρονιού, κατασκευάζουν μια φωλιά για τα χελιδόνια, σύμφωνα με τις οδηγίες της Ελληνικής Ορνιθολογικής Εταιρίας. Ενημερώστε τα παιδιά για τους σκοπούς της ΕΟΕ, που είναι η μελέτη και η προστασία των πουλιών και των βιότοπων τους στη χώρα μας.

Σχέδιο εργασίας

«Τα Ζώα και τα φυτά στην τέχνη και τον πολιτισμό»

Διδακτικοί Στόχοι

Οι μαθητές και οι μαθήτριες να συνδυάσουν το φυσικό με το πολιτισμικό περιβάλλον:

- Να γνωρίσουν τις διάφορες μορφές λαϊκής τέχνης (κεντηπική - υφαντική - κεραμική) που έχουν θέμα τα ζώα.
- Να έρθουν σε επαφή με σπουδαία ευρήματα της αρχαίας ελληνικής τέχνης (αρχαία αγγεία, γλυπτά) με αναπαραστάσεις ζώων.
- Να καλλιεργήσουν τη φιλιαναγνωσία και να έρθουν σε επαφή με διάφορα λογοτεχνικά είδη.
- Να επικοινωνήσουν με διάφορα είδη μουσικής.
- Να γνωρίσουν αρχαία και σύγχρονα νομίσματα με αναπαραστάσεις ζώων.

Α στάδιο: Προβληματισμός και ευαισθητοποίηση των μαθητών

Διαβάζουμε στα παιδιά παιδικά βιβλία με ήρωες από τον κόσμο των ζώων και των φυτών.

Δείχνουμε έργα ζωγράφων που παρουσιάζουν ζώα και φυτά (Γύζης, Μυταράς...).

Φέρνουμε αντικείμενα από τη λαϊκή τέχνη και παράδοση και εικόνες από αγγεία που έχουν ζώα και φυτά και συζητούμε γι' αυτά.

Παίζουμε λαϊκά παιχνίδια, ακούμε παιδικά τραγούδια.

Προκαλούμε συζήτηση με θέμα τα ζώα και τα φυτά και την επίδραση που έχουν στη ζωή των ανθρώπων.

Β στάδιο: Σχεδιασμός και προγραμματισμός δραστηριοτήτων

Τα παιδιά χωρίζονται σε ομάδες και συζητούν για το θέμα με το οποίο θα ασχοληθούν. Ενδεικτικά θέματα:

- A. Τα ζώα στην αρχαία ελληνική τέχνη
- B. Τα ζώα στη λαϊκή τέχνη και παράδοση
- Γ. Τα ζώα και τα φυτά μέσα από τη μουσική
- Δ. Τα ζώα και τα νομίσματα
- E. Τα ζώα και τα φυτά στη λογοτεχνία

Κάθε ομάδα προσεγγίζει το θέμα μέσα από διαφορετικές δραστηριότητες.

Ανάλογα με τα ιδιαίτερα ενδιαφέροντα των μαθητών σας, μπορείτε να ασχοληθείτε και με περισσότερα θέματα ή με ένα μόνο από όσα προτείνονται.

Γ στάδιο: υλοποίηση - διαδικασία διεξαγωγής έργου

Κάθε ομάδα αξιοποιεί το υλικό που παραλαμβάνει με διαφορετικούς τρόπους.

Δραστηριότητες

A. Τα ζώα στην αρχαία ελληνική τέχνη

- ✓ Συλλέγουν κάρτες /φωτογραφίες με αρχαία αγγεία που έχουν παραστάσεις ζώων και φυτών.
- ✓ Εντοπίζουν και καταγράφουν τα ζώα των αρχαίων αγγείων.
- ✓ Περιγράφουν σκηνές που αναπαριστούν εκδηλώσεις από την κοινωνική ζωή (κυνήγι, ψάρεμα, μεταφορές, θερσιμός, τρύγος).
- ✓ Δραματοποιούν σκηνές που αναπαριστώνται σε αγγεία.
- ✓ Περιγράφουν τα παράξενα ζώα των αγγείων: μυθικά τέρατα (σειρήνες, γρύπες, σφίγκες).
- ✓ Κατασκευάζουν παζλ με εικόνες αγγείων.
- ✓ Φτιάχνουν ζώα και φυτά με διάφορα υλικά (καρτοεπικόλληση, χαρτοκοπτική)
- ✓ Επισκέπτονται σχετικό αρχαιολογικό μουσείο.

B. Τα ζώα στη λαϊκή τέχνη και παράδοση

- ✓ Συλλέγουν αντικείμενα λαϊκής τέχνης με παραστάσεις ζώων και φυτών.
- ✓ Περιγράφουν τα ζώα και τα φυτά που απεικονίζονται σε λαϊκά εκθέματα.
- ✓ Διηγούνται την «ιστορία» αντικειμένων λαϊκής τέχνης που φέρουν από το σπίτι τους με παραστάσεις ζώων και φυτών.
- ✓ Ερευνούν, συλλέγουν και παίζουν λαϊκά παιχνίδια με θέμα τα ζώα (μικροί δημοσιογράφοι).
- ✓ Συλλέγουν παροιμίες, γλωσσοδέτες και αινίγματα.
- ✓ Γνωρίζουν έθιμα που συνδέονται με τα ζώα και τα φυτά και τα αναπαριστούν, χελιδονίσματα, μαγιάτικο στεφάνι.
- ✓ Ζωγραφίζουν ζώα και φυτά σε αγγεία. Κεντούν, υφαίνουν, φτιάχνουν μικρά ζώα και φυτά από πηλό.
- ✓ Επισκέπτονται λαογραφικό μουσείο, αγγειοπλαστείο ... κ.α.

Γ. Τα ζώα και τα φυτά μέσα από τη μουσική

- ✓ Ακούν δημοτικά τραγούδια που αναφέρονται σε ζώα και φυτά.

- ✓ Τραγουδούν παιδικά τραγούδια με θέμα τα ζώα και τα φυτά.
- ✓ Κατασκευάζουν αυτοσχέδια μουσικά όργανα που παράγουν ήχους ζώων (Λαλίτσα).
- ✓ Παρομοιάζουν ήχους μουσικών οργάνων με ήχους ζώων.
- ✓ Παίζουν ηχοϊστορίες.
- ✓ Ακούν κλασική μουσική με κομμάτια που αναφέρονται σε ζώα π.χ. *ο Πέτρος και ο Λύκος* (πηγές εναλλακτικού υλικού).

Δ. Τα ζώα και τα νομίσματα

- ✓ Συλλέγουν κάρτες με εικόνες νομισμάτων που έχουν ζώα ή φυτά.
- ✓ Αναζητούν και ταξινομούν τα ζώα των νομισμάτων (ζώα της ξηράς, της θάλασσας, του αέρα).
- ✓ Ονομάζουν αρχαία και σύγχρονα νομίσματα και τα συνδέουν με τα ονόματα ζώων ή πόλεων.
- ✓ Ζωγραφίζουν δικά τους νομίσματα με παραστάσεις ζώων και φυτών.
- ✓ Κάνουν συλλογή νομισμάτων.

Ε. Τα ζώα και τα φυτά στη λογοτεχνία

- ✓ Διαβάζουν παραμύθια, μύθους, ιστορίες με θέμα τα ζώα και τα φυτά.
- ✓ Αναφέρουν ονόματα ηρώων από την παιδική λογοτεχνία που ήταν ζώα ή φυτά.
- ✓ Δραματοποιούν παραμύθια με θέμα τα φυτά και τα ζώα.
- ✓ Μπερδεύουν τους ήρωες των παραμυθιών και φτιάχνουν δικές τους ιστορίες με θέμα τα ζώα και τα φυτά.
- ✓ Αναζητούν ονόματα φυτών και τα συσχετίζουν με ονόματα ανθρώπων.

Δ στάδιο: αξιολόγηση - παρουσίαση έργου

Οργανώνουν μια εκδήλωση στο χώρο του σχολείου για να παρουσιάσουν το υλικό τους: κατασκευές (κάρτες, ζωγραφική, πηλός), συλλογές, θεατρικά δρώμενα, τραγούδια, παιχνίδια.

Ενότητα 3: Αντικείμενα από το περιβάλλον μου
Διαθεματικές έννοιες: 1. σύστημα (ταξινόμηση)
 2. ομοιότητα - διαφορά
 3. αλληλεπίδραση
 4. μεταβολή

Στην ενότητα αυτή καλούνται οι μαθητές και μαθήτριες:

- ✓ Να αναγνωρίσουν ότι τα αντικείμενα καθημερινής χρήσης είναι κατασκευασμένα από διαφορετικά υλικά.
- ✓ Να εξοικειωθούν με τη διάκριση των υλικών σωμάτων σε στερεά, υγρά και αέρια.

Η ενότητα αυτή επιλέχθηκε να αναπτυχθεί σε δύο κεφάλαια, που αντιστοιχούν σε δύο διαφορετικά επίπεδα κατανόησης. Στο πρώτο επίπεδο (Κεφ.1) προτείνουμε την ταξινόμηση των αντικειμένων της σχολικής τσάντας με κριτήριο το υλικό τους. Η ταξινόμηση επεκτείνεται και στα αντικείμενα της σχολικής αίθουσας. Αναφέρονται οι ιδιαίτερες κατηγορίες κατάταξης των στερεών σωμάτων με βάση το υλικό τους (ξύλινα, μεταλλικά κ.λπ.), ενώ ταξινομούνται επίσης το νερό και ο αέρας. Στο δεύτερο επίπεδο (Κεφ.2) επιχειρείται η ταξινόμηση των υλικών σωμάτων σε στερεά, υγρά και αέρια. Τα κριτήρια για την ταξινόμηση στο δεύτερο επίπεδο είναι το σχήμα και ο όγκος: τα στερεά έχουν σταθερό σχήμα και όγκο, τα υγρά έχουν σταθερό όγκο αλλά παίρνουν το σχήμα του δοχείου που τοποθετούνται, ενώ τα αέρια δεν έχουν ούτε σταθερό σχήμα ούτε σταθερό όγκο. Σχετικά με τη λέξη αέριο, επειδή είναι πιο δύσκολη, μπορείτε να χρησιμοποιείτε στη θέση της τη λέξη αέρας.

Κεφάλαιο 1: Πόσα είδη αντικειμένων έχω στην τάξη μου;

Διδακτικοί στόχοι: Οι μαθητές:

- Να αναγνωρίσουν ότι τα αντικείμενα που έχουν στη σχολική τους τσάντα όπως και αυτά που υπάρχουν στη σχολική αίθουσα είναι κατασκευασμένα από διαφορετικά υλικά.
- Να ταξινομήσουν τα αντικείμενα της σχολικής τους τσάντας καταρχήν και της σχολικής αίθουσας στη συνέχεια ανάλογα με το υλικό τους, με οδηγό τη φράση «είναι φτιαγμένο από.....».

Βιβλίο του μαθητή

Η σχολική τσάντα επιλέχθηκε ως ένα σύστημα αντικειμένων που περιλαμβάνει όλες τις κατηγορίες των υλικών σωμάτων που επιδέχονται εύκολα ταξινόμηση με βάση το υλικό τους. Παράλληλα, θεωρούμε ότι εμπίπτει στα αντικείμενα που σχετίζονται άμεσα με το μαθητή, με την έννοια ότι είναι ατομική, αποτελεί «προέκταση του χεριού τους», άρα θα είχε ενδιαφέρον να ασχοληθούν μαζί της. Οι μαθητές/τριες συμπληρώνουν πίνακα με τις κατηγορίες των υλικών, τις οποίες καταγράφουν ως συνέχεια της φράσης είναι φτιαγμένο/α από.....[τεράδιο/βιβλίο-χαρτί, γομολάστιχα-καουτσούκ, ξύστρα/συνδετήρας-μέταλλο, κασετίνα-ύφασμα, μολύβι-ξύλο (εσωτερικό γραφίτης), μαρκαδόρος-πλαστικό, μπουκάλι-πλαστικό-νερό]. Στη συνέχεια, με αφορμή το υλικό της ίδιας της σχολικής τσάντας που μπορεί να διαφοροποιείται ανά μαθητή/τρια, προτείνεται να ανακινωθούν και οι ενδεχόμενες διαφοροποιήσεις των αντικειμένων που κατέχουν τα παιδιά, με στόχο την επικοινωνία και την αλληλεπίδραση.

Η δραστηριότητα επεκτείνεται με την αναγνώριση και άλλων αντικειμένων από ξύλο και από μέταλλο που υπάρχουν στην τάξη (το σύστημα-τσάντα διευρύνεται με το σύστημα-τάξη). Η κατηγορία «αντικείμενα από ύφασμα» επεκτείνεται στην κουρτίνα αλλά και στα ρούχα των ίδιων των παιδιών, ως μερών του συστήματος της τάξης. Τέλος, προβάλλονται κάποιες κατηγορίες αντικειμένων όπως το γυαλί και όποια άλλη κρίνει ο δάσκαλος απαραίτητη. Το κεφάλαιο κλείνει με

ένα ερώτημα - πρόκληση για τον αέρα, δεδομένου ότι τα παιδιά της πρώτης σχολικής ηλικίας δεν αναγνωρίζουν τον αέρα ως υλικό σώμα. Όλη η διαδικασία μέχρι εδώ βασίζεται και καλλιεργεί τη διαθεματική έννοια «ομοιότητα-διαφορά».

Η έννοια της μεταβολής καλλιεργείται εδώ με τη μεταβολή των αντικειμένων της τάξης και προκαλείται με την ερώτηση στον παππού για τα αντικείμενα μιας σχολικής τάξης σε παλιότερες εποχές.

Η ανακεφαλαίωση συνοψίζει τις νέες έννοιες.

Κεφάλαιο 2: Πόσα είδη υλικών έχω στην τάξη μου;

Διδακτικοί στόχοι: Οι μαθητές:

- Να ταξινομήσουν τα υλικά σώματα της τάξης τους σε στερεά, υγρά και αέρια με κριτήρια το σχήμα και τον όγκο.

Βιβλίο του μαθητή

Εδώ επιλέγονται τρία συγκεκριμένα υλικά σώματα, το θρανίο (ως στερεό), το μπουκάλι με το νερό (με έμφαση στο νερό ως υγρό σώμα) και ο αέρας της αίθουσας (ως αέριο). Με υποβοηθητικές ερωτήσεις αναδεικνύονται τα κριτήρια διαφοροποίησης των στερεών, που έχουν σταθερό σχήμα και όγκο σε σχέση με τα υγρά (που έχουν σταθερό όγκο αλλά παίρνουν το σχήμα του δοχείου που βρίσκονται) και με τα αέρια, που δεν έχουν ούτε σταθερό σχήμα ούτε σταθερό όγκο αλλά εκτείνονται σε όλο το διαθέσιμο χώρο.

Την ίδια νοητική άσκηση μπορεί ο δάσκαλος ή η δασκάλα να πραγματοποιήσει και με άλλα αντικείμενα που θα κρίνει ότι ενδιαφέρουν τα παιδιά, στην τάξη ή στην αυλή του σχολείου σε παιγνιώδη μορφή, ώστε να εξοικειωθούν τα παιδιά με την ταξινόμηση των υλικών σωμάτων σε στερεά, υγρά και αέρια.

Στο κεφάλαιο καλλιεργείται ιδιαίτερα η έννοια της μεταβολής με οδηγό τη μεταβολή των υγρών ως προς το σχήμα και των αερίων ως προς το σχήμα και τον όγκο.

ΣΥΖΗΤΑΜΕ ΚΑΙ ΖΩΓΡΑΦΙΖΟΥΜΕ:

Ως επανάληψη της αξιολόγησης επιλέξαμε τη γενίκευση από το σύστημα-τάξη στο σύστημα σούπερ μάρκετ που αποτελεί ευρύτερο σύστημα υλικών. Ανάλογα συστήματα μπορούν να είναι η κουζίνα, το δωμάτιό τους, κ.ο.κ. Με μια πρόκληση-στόχο τη γιορτή στην τάξη και την ανάγκη αγοράς των απαραίτητων υλικών, επιχειρείται η εξοικείωση των παιδιών με την ταξινόμηση σε στερεά-υγρά-αέρια.

Τετράδιο εργασιών

1. *Δραστηριότητα μέτρησης και αντιστοίχισης (Διαθεματική δραστηριότητα με Φυσικές Επιστήμες και Μαθηματικά).* Τα παιδιά, μέσα από μια αυθεντική κατάσταση της σχολικής ζωής, ασκούνται στη μέτρηση, στην αντιστοίχιση και στην επίλυση ενός ανοικτού προβλήματος. Π.χ. στο πρόβλημα να μετρήσουν το τραπέζι ώστε να διαλέξουν το αντίστοιχο τραπεζομάντιλο, μπορούν να χρησιμοποιήσουν τις παλάμες τους, τους μαρκαδόρους, λωρίδες από χαρτί γκοφρέ και ότι άλλο εκείνα επινοήσουν. Ιδιαίτερη αξία έχει η νοητική άσκηση σε ανοικτού τύπου προβλήματα και η εξεύρεση διαφόρων αποδεκτών λύσεων οι οποίες αξιολογούνται και επιλέγεται η πιο κατάλληλη για τη συγκεκριμένη περίπτωση.

2. Η δεύτερη δραστηριότητα αποτελεί μια μικρή έρευνα στο πεδίο. Τα παιδιά αναζητούν στην αυλή του σχολείου υλικά που υπάρχουν γύρω τους και τα καταγράφουν στον αντίστοιχο πίνακα.

Ενότητα 4: Η ηλεκτρική ενέργεια στη ζωή μας

Διαθεματικές έννοιες: 1. αλληλεπίδραση 2. μεταβολή

Στην ενότητα αυτή καλούνται οι μαθητές και μαθήτριες:

- ✓ Να αναφέρουν εφαρμογές της ηλεκτρικής ενέργειας στην καθημερινή μας ζωή.
- ✓ Να συζητήσουν και να εξοικειωθούν με απλούς τρόπους εξοικονόμησης της ηλεκτρικής ενέργειας.
- ✓ Να συνειδητοποιήσουν τις μεταβολές που προκάλεσε η χρήση της ηλεκτρικής ενέργειας στην εξέλιξη του πολιτισμού.

Η ενότητα αποτελείται από δύο κεφάλαια. Στο πρώτο δίνεται έμφαση στις λάμπες που φωτίζουν τα δωμάτια του σπιτιού ή τις αίθουσες του σχολείου και είναι αντικείμενα που τα παιδιά τα αναπαριστούν στις ζωγραφιές τους. Θεωρούμε ότι η λάμπα είναι το πιο ενδιαφέρον τμήμα του ηλεκτρικού κυκλώματος για το παιδί της πρώτης σχολικής ηλικίας. Συνεχίζουμε με τις οικιακές συσκευές και τη γραμμή μεταφοράς της ηλεκτρικής ενέργειας από το εργοστάσιο μέχρι το σπίτι ή το σχολείο. Στο δεύτερο κεφάλαιο διαπραγματευόμαστε τους πιο ακίνδυνους για το παιδί τρόπους εξοικονόμησης της ηλεκτρικής ενέργειας.

Κεφάλαιο 1: Η ηλεκτρική ενέργεια στη ζωή μας

Διδακτικοί στόχοι: Οι μαθητές:

- Να αναφέρουν εφαρμογές της ηλεκτρικής ενέργειας στην καθημερινή μας ζωή.
- Να συνειδητοποιήσουν τις μεταβολές που προκάλεσε η χρήση της ηλεκτρικής ενέργειας στην εξέλιξη του πολιτισμού

Βιβλίο του μαθητή

1^ο επίπεδο: Η λάμπα, ως τμήμα του ηλεκτρικού κυκλώματος του δωματίου του παιδιού ή της σχολικής τάξης, εξετάζεται στο παρόν και στο παρελθόν μέσα από συζήτηση για τις μεταβολές που προκάλεσε στη ζωή των παιδιών η χρήση της.

2^ο επίπεδο: Οι οικιακές συσκευές, ως τμήμα του κυκλώματος του σπιτιού, εξετάζονται στο παρόν και στο παρελθόν μέσα από συζήτηση για τις μεταβολές που προκάλεσε στη ζωή της οικογένειας η χρήση τους.

Τέλος, με αφορμή την πρίζα, που είναι ο φανερός τροφοδότης των οικιακών συσκευών με ηλεκτρική ενέργεια, γίνεται συζήτηση για τη γραμμή μεταφοράς της ενέργειας από το εργοστάσιο μέχρι το σπίτι ή το σχολείο. (Προτεινόμενες ερωτήσεις μπορεί να είναι «τι υπάρχει πίσω από την πρίζα» ή «από πού/πώς μεταφέρεται η ηλεκτρική ενέργεια στο σπίτι μας»).

Στο πρώτο επίπεδο γίνεται ιστορική αναφορά στον εφευρέτη της λάμπας, ώστε να συνδυαστεί με την ανθρώπινη επιστημονική δραστηριότητα. Στη συνέχεια καλλιεργείται η ομοιότητα και η διαφορά μέσα από τους διαφορετικούς τύπους λάμπας, όπου το παιδί ζωγραφίζει και τη δική του λάμπα. Η ερώτηση *Πώς διάβαζαν τα παιδιά όταν δεν υπήρχαν λάμπες* παρακινεί τα παιδιά να κάνουν υποθέσεις και να προβληματιστούν για τη σημασία που έχει η ηλεκτρική ενέργεια στην καθημερινή μας ζωή αλλά και στις μεταβολές που προκάλεσε η χρήση της στην εξέλιξη του πολιτισμού.

Στο δεύτερο επίπεδο γίνεται αναγνώριση των ηλεκτρικών συσκευών που έχουμε στην κουζίνα του σπιτιού και επιλέγεται ο φούρνος στην κουζίνα της γιαγιάς προκειμένου να αναδειχθεί μέσα από την ετοιμασία του φαγητού η αλλαγή της ζωής των ανθρώπων με την ηλεκτρική ενέργεια. Ακολουθεί συζήτηση με θέμα την ευκολία στην καθημερινή αυτή δραστηριότητα με τις σύγχρονες οικιακές συσκευές.

- ✓ Στη συνέχεια προωθούμε την αντίληψη των απαραίτητων τμημάτων ενός ηλεκτρικού κυκλώματος με την ερώτηση «Τι χρειάζεται για να ανάψει μια λάμπα;» και ενώνουμε με γραμμές τις εικόνες.
- ✓ Η πρόσκληση ενός ηλεκτρολόγου στην τάξη (σχολείο ανοικτό στην κοινωνία) δίνει την ευκαιρία στα παιδιά να διατυπώσουν τις δικές τους ερωτήσεις και να λάβουν έγκυρη και υπεύθυνη ενημέρωση σχετικά με τις ηλεκτρολογικές εγκαταστάσεις, την αγωγή υγείας κ.λπ.
- ✓ Με την ερώτηση «Τι υπάρχει πίσω από την πρίζα;» και την εικόνα υποβοήθησης επιχειρείται η αναγνώριση της γραμμής μεταφοράς της ηλεκτρικής ενέργειας από το εργοστάσιο μέχρι το σπίτι ή το σχολείο.

Οι δύο παραπάνω διαθεματικές δραστηριότητες μπορούν να γίνουν και στο 10% του χρόνου του μαθήματος που αφιερώνεται στα σχέδια εργασίας. Μπορούν επίσης να συνδυαστούν με καταμέτρηση των πριζών της τάξης, με αναγνώριση του ηλεκτρικού πίνακα του σχολείου, με συζήτηση για τη χρησιμότητα αλλά και για τους κινδύνους της ηλεκτρικής ενέργειας. Τέλος, μπορούμε να συζητήσουμε για τη ρύπανση που προκαλούν τα εργοστάσια παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας (Πτολεμαΐδα, Μεγαλόπολη) κ.ο.κ.

Η ανακεφαλαίωση τονίζει τις νέες έννοιες και τη σπουδαιότητα της ηλεκτρικής ενέργειας στη ζωή μας. Το ίδιο επιτυγχάνουν και οι ερωτήσεις επέκτασης «Ένα χειμωνιάτικο βράδυ χωρίς ηλεκτρική ενέργεια» και «Ένα καλοκαιρινό μεσημέρι χωρίς ηλεκτρική ενέργεια».

Τετράδιο εργασιών

1. Δραστηριότητα πειραματισμού με απλά υλικά εργαστηρίου και υλικά της καθημερινής ζωής. Οι μαθητές εργάζονται ανά ομάδες, ανάλογα με τα υλικά που τους δίνει ο δάσκαλος. Μπορούν επίσης να φέρουν και υλικά από το σπίτι τους (φακούς-μπαταρίες κ.λπ.).

2. Δραστηριότητα αναγνώρισης των συμβόλων κινδύνου σχετικά με τη λανθασμένη χρήση της ηλεκτρικής ενέργειας Εικονομήνυμα για συζήτηση

3. Η Τρίτη δραστηριότητα παρακινεί τα παιδιά να επισκεφτούν ένα κατάστημα της ΔΕΗ, να ζητήσουν πληροφορίες και να ενημερωθούν σχετικά με την οικονομία στην ηλεκτρική ενέργεια και την προστασία από τους κινδύνους που συχνά επιφυλάσσει η χρήση των ηλεκτρικών συσκευών. Η δεύτερη δραστηριότητα του τετραδίου μπορεί να πραγματοποιηθεί πριν από την έναρξη της ενότητας, ώστε να διασφαλιστούν τα παιδιά από τους κινδύνους λανθασμένης χρήσης των ηλεκτρικών συσκευών, πριζών, καλωδίων κ.ο.κ.

Κεφάλαιο 2: Κάνουμε οικονομία στην ηλεκτρική ενέργεια;

Διδακτικοί στόχοι: Οι μαθητές:

- ▶ Να συζητήσουν και να εξοικειωθούν με απλούς τρόπους εξοικονόμησης της ηλεκτρικής ενέργειας.

Βιβλίο του μαθητή

Πιστεύουμε ότι αξίζει τον κόπο να προσπαθήσουμε οι μαθητές μας να κάνουν οικονομία στην ηλεκτρική ενέργεια. Θεωρούμε επίσης σημαντικό αλλά και επικτό κάθε φορά που το παιδί ανάβει το φως του δωματίου του να συλλογίζεται ότι κάποιο φουγάρο εργοστασίου ρυπαίνει το περιβάλλον (π.χ. μια πόλη όπου κατοικούν άλλα παιδιά). Όμως, κατά την άποψή μας, οι τρόποι εξοικονόμησης ηλεκτρικής ενέργειας, σε επίπεδο θεωρητικό αλλά και σε πρακτικό παρουσιάζουν δυσκολίες για τα παιδιά της πρώτης σχολικής ηλικίας. Αν δε ζουν σε πόλεις για παράδειγμα όπως η Πτολεμαΐδα δεν έχουν βιώματα από τη ρύπανση που προκαλούν στο περιβάλλον κάποια εργοστάσια παραγωγής, ενέργειας, ώστε να συνδέσουν την οικονομία στην ενέργεια με τη μείωση της ρύπανσης του περιβάλλοντος. Ωστόσο, αυτό μπορεί να ξεπεραστεί δείχνοντας ανάλογες φωτογραφίες και προκαλώντας συζήτηση. Εκείνο που σχετίζεται με την καθημερινότητα των παι-

διών είναι ότι η σπατάλη ηλεκτρικής ενέργειας μας κάνει να πληρώνουμε πολλά χρήματα γι' αυτήν. Μια συζήτηση αφού έχετε φέρει στην τάξη κάποιους λογαριασμούς ΔΕΗ θα ήταν ωφέλιμη. Τέλος, αν κάποια παιδιά διαμένουν κοντά σε εργοστάσια παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας, μπορούν να πουν ότι πιθανόν χρησιμοποιούν πετρέλαιο που, και κοστίζει, και ρυπαίνει, κάποτε θα τελειώσει κ.ο.κ. Εδώ κάθε συζήτηση για τις ανανεώσιμες μορφές ενέργεια όπως η ηλιακή, η αιολική κ.ά. θα ήταν πολύ καλή ως παιχνίδι επιχειρημάτων.

Κατά τη γνώμη μας, τα ίδια τα παιδιά, ως καταναλωτές, για να κάνουν οικονομία στην ενέργεια χωρίς να κινδυνεύουν, μπορούν να κλείνουν πάντα το ψυγείο ή να σβήνουν τα φώτα του δωματίου τους, όταν φεύγουν από αυτό. Όμως, αν τα εμψυχώσετε ανάλογα, τα παιδιά μπορούν να προτείνουν περισσότερους τρόπους εξοικονόμησης ενέργειας και να φτιάξουν μια αφίσα.

Σ' αυτό υποβοηθάει και η ερώτηση επέκτασης με τις λάμπες χαμηλής κατανάλωσης. Στο σημείο αυτό μια επίσκεψη σε κατάστημα πώλησης ηλεκτρολογικού υλικού θα μπορούσε να επηρεάσει αρκετά τη μελλοντική τους συμπεριφορά ως καταναλωτών. (Και η δραστηριότητα αυτή μπορεί να συνδυαστεί με ένα σχέδιο εργασίας, που μπορεί να αποτελέσει επέκταση της ενότητας για την ηλεκτρική ενέργεια.

ΣΥΖΗΤΑΜΕ ΚΑΙ ΖΩΓΡΑΦΙΖΟΥΜΕ:

Τέλος, η συμπλήρωση του εννοιολογικού χάρτη στο «συζητάμε και ζωγραφίζουμε» μπορεί να αποτελέσει αξιολόγηση όσων έγιναν μέσα στην τάξη στην ενότητα, αλλά και την έναρξη ενός σχεδίου εργασίας με όλες τις δραστηριότητες που προτάθηκαν στην ενότητα αλλά δεν υλοποιήθηκαν στις δύο διδακτικές ώρες που διατίθενται.

Ενότητα 5: Το ταξίδι του ήχου

- Διαθεματικές έννοιες:** 1. αλληλεπίδραση
2. μεταβολή

Κεφάλαιο 1: Το ταξίδι του ήχου

Διδακτικοί στόχοι: Οι μαθητές:

- Να ακούν και να αναγνωρίζουν ήχους.
- Να διακρίνουν ήχους και να τους μιμούνται.
- Να αναγνωρίζουν ότι ένας ήχος περιγράφεται από την ένταση και από το ύψος του.

Βιβλίο του μαθητή

Το κεφάλαιο αρχίζει με μια νχοιστορία με τη μορφή εικονόλεξου. Η νχοιστορία προσπαθεί να αποδώσει διάφορους ήχους από το περιβάλλον του παιδιού, ενώ υποδηλώνονται και οι θόρυβοι, και να το προκαλέσει να αναγνωρίσει ότι ο ήχος φτάνει στα αυτιά του μέσα από στερεά (δέντρο), υγρά (λιμνούλα) αλλά και με τον αέρα.

Στη συνέχεια τα παιδιά παίζουν νχοπαιχνίδια στην τάξη και τα μαγνητοφωνούν, αφουγκράζονται ήχους, δημιουργούν ψιθύρους, ήχους και θορύβους με τη φωνή και το σώμα τους, μιμούνται ήχους και, τέλος, κάνουν τα αντικείμενα της τάξης τους να βγάλουν ήχους. Είναι εντυπωσιακό για τα παιδιά να παρατηρούν πώς διαδίδεται ο ήχος μέσα από τους τοίχους της τάξης.

Στη συνέχεια διακρίνουν ήχους ανάλογα με το ύψος και την έντασή τους και αυτό το κάνουν με τη φωνή τους, μιμούμενοι μια υψίφωνο και ένα βαρύτονο. Με την επόμενη δραστηριότητα τα παιδιά παρακινούνται να παίξουν απλά μουσικά όργανα και να παρατηρήσουν τους διαφορετικούς ήχους που παράγονται.

ΣΥΖΗΤΑΜΕ ΚΑΙ ΖΩΓΡΑΦΙΖΟΥΜΕ

Εδώ προτείνεται μια διαθεματική ανακεφαλαιωτική δραστηριότητα πολύ φιλική και οικεία στα παιδιά. Εναλλακτική δραστηριότητα μπορεί να είναι η μελοποίηση από τα παιδιά ενός εικαστικού πίνακα του Μιρό. Συνιστάται υποβοηθητική μουσική ακρόαση μοντέρνων και κλασικών μουσικών αποσπασμάτων.

Τετράδιο εργασιών

1. *Δραστηριότητα κατασκευής και πειραματισμού με απλά υλικά.* Είναι πολύ καλό τα παιδιά να φτιάχνουν απλά αυτοσχέδια μουσικά όργανα και να παράγουν ήχους. Μπορούν να φτιάξουν κωνιά, φουγάρα, καστανιέτες με καπάκια από μπύρες και λαστιχάκια, μαράκες με μπουκάλια γεμισμένα με όσπρια, πίπες με καλαμάκια, σαντούρι με καρφιά και συρματάκια σε μια ξύλινη βάση κ.ο.κ. Η δραστηριότητα μπορεί να συνδυαστεί και με επίσκεψη στο Μουσείο Ελληνικής Παιδικής Τέχνης στην Πλάκα ή σε κάποιο αντίστοιχο τοπικό Λαογραφικό Μουσείο, Μουσικό Θέατρο ή Ωδείο.

2. *Μουσικοκινητική δραστηριότητα (μουσικά παιχνίδια) με ακρόαση κλασικής μουσικής.* Τα μουσικά κομμάτια είναι: 1) Το πέταγμα της χρυσόμυγας του Κορσακον, 2) Ο χορός των μπιζελιών από τη Λιλιπούπολη

3. *Δραστηριότητα κατασκευής τηλεφώνου με απλά υλικά*

4. *Δραστηριότητα πειραματισμού εποικοδομητικού τύπου (ανάδειξη ιδεών μέσω πρόβλεψης-πείραμα-αυτήσηψη /αναθεώρηση ιδεών-συμπέρασμα), που εξοικειώνει τα παιδιά με τη διάδοση του ήχου στα υγρά.*

Με απόφαση της Ελληνικής Κυβέρνησης τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου και του Λυκείου τυπώνονται από τον Οργανισμό Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν βιβλιόσημο προς απόδειξη της γνησιότητάς τους. Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δε φέρει βιβλιόσημο, θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7, του Νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946, 108, Α΄).

ΒΙΒΛΙΟΣΗΜΟ

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου.